

تبیین الگوی مطلوب بهره‌برداری از انفال معدنی مبتنی بر عدالت، کارآمدی و مردمی‌سازی

مورد مطالعه: معادن سنگ آهن مرکزی ایران – بافق

تحقیق و تدوین:

سید محمد رضا رضی بهابادی – دکتر علیرضا یاراحمدی بافقی

(طرح نیمه تفصیلی)

سال حماسه سیاسی – حماسه اقتصادی (۱۳۹۲)

سال اقتصاد و فرهنگ، با عزم ملی و مدیریت جهادی (۱۳۹۳)

Handwritten text in a blue-bordered box. The text is written in a cursive style and appears to be the name 'S. M. S. S. S. S.' with a period at the end. The letters are connected and the script is somewhat stylized.

S. M. S. S. S. S.

هدیه به پیشتاز بزرگ نظریه پردازی در اقتصاد اسلام؛ پدر اقتصاد اسلامی؛

شهید مظلوم؛ علامه سید محمد باقر صدر رحمت الله علیه

که در غربت عراق به تحقق آرمان‌های اسلامی چشم داشت و قلبش برای امام، انقلاب اسلامی و پیروزی نهایی آن می‌تپید.

فهرست مطالب

۶.....	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۱۱.....	فصل دوم: چیستی «انفال» و مبانی فقهی - حقوقی آن.....
۲۶.....	فصل سوم: اصول الگوی بهره‌برداری از انفال در نظام اقتصادی «اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم».....
۳۸.....	فصل چهارم: وضعیت کنونی خصوصی‌سازی انفال در کشور؛ تهدیدها و چالش‌ها.....
۴۹.....	فصل پنجم: «عدالت محوری»؛ نقد خصوصی‌سازی مبتنی بر فرهنگ سرمایه‌داری.....
۵۸.....	فصل ششم: مردمی‌سازی اقتصاد - تعاون.....
۷۸.....	فصل هفتم: آشنایی با معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق.....
۸۴.....	فصل هشتم: الگوی عملیاتی پیشنهادی برای بهره‌برداری از انفال معدنی: مدل تطبیقی معادن مرکزی ایران - بافق.....
۱۰۵.....	فصل نهم: خلاصه و نتیجه‌گیری.....
۱۱۵.....	پیوست‌ها.....
۱۶۶.....	منابع و مراجع.....

نوشتار حاضر در پی آن است تا بر اساس آموزه‌های اقتصادی اسلام، علم اقتصاد، دانش معدن، روح واقعی حاکم بر سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و نیز دیدگاه‌های اقتصادی - اجتماعی امام خمینی رحمت الله علیه و امام خامنه‌ای دام ظلّه به ارائه‌ی الگویی برای واگذاری انفال معدنی و ثروت‌های ملی به ویژه معادن سنگ آهن مرکزی ایران بپردازد؛ هرچند این الگو می‌تواند برای سایر بخش‌ها، انفال و معادن دیگر نیز مورد استفاده قرار گیرد. این طرح تحقیقی در دو سطح نیمه تفصیلی و تفصیلی در حال تدوین است که نسخه نیمه تفصیلی آن تقدیم می‌گردد. به لحاظ طیف گسترده مخاطبین این اثر از مسئولین تا مردم، سعی شده است در عین حفظ اتقان مطالب از ادبیات و زبان علمی پیچیده پرهیز شود.

در فصل اول کلیات تحقیق چونان ضرورت، تبیین مسئله، اهداف و ... بیان شده است. فصل دوم، تبیین مفهوم انفال و مبانی فقهی حقوقی آن را به عهده دارد. فصل سوم به «مبانی اقتصادی اسلام؛ تأثیرگذار بر الگوی واگذاری انفال» اختصاص دارد تا مبانی نظری الگوی پیشنهادی تحقیق تبیین گردد. در فصل چهارم به «وضعیت کنونی خصوصی‌سازی در کشور؛ تهدیدها و چالش‌ها» پرداخته شده است. در فصل پنجم مفاهیم مربوط به خصوصی‌سازی غربی، عدالت و حاکمیت سرمایه‌داری بر اقتصاد با عنوان «عدالت محوری، نقد خصوصی‌سازی مبتنی بر فرهنگ سرمایه‌داری» مطرح می‌شود. فصل ششم مفهوم «مردمی‌سازی اقتصاد و تعاون» را بازشناسی می‌نماید. فصل هفتم به منظور معرفی محیط اجرای الگوی پیشنهادی و مورد مطالعاتی به ایجاد «آشنایی با معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق» می‌پردازد. در فصل هشتم یعنی، «الگوهای عملیاتی پیشنهادی برای بهره‌برداری؛ مدل تطبیقی معادن مرکزی ایران - بافق» به عنوان ساختارسازی بر اساس مبانی پیش گفته، مطرح شده است و در فصل پایانی یعنی فصل نهم جمع بندی و نتیجه‌گیری صورت گرفته است.

امید است این مجموعه که با همکاری میان رشته‌ای علوم حوزه و دانشگاه تدوین شده است، گامی در جهت ادای تکلیف تاریخی جامعه علمی نسبت به انقلاب اسلامی و آرمان عدالت و پیشرفت به شمار آید.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱. تبیین مسئله

ضرورت پیشرفت کشور مبتنی بر عدالت اجتماعی و اقتصادی، تصمیم‌گیران ارشد نظام اسلامی و در رأس ایشان حضرت امام خامنه‌ای دام عزه را بر آن داشت تا با تدوین و ابلاغ سیاست‌ها کلی اصل ۴۴ قانون اساسی بخشی از مسیر قانونی مورد نیاز برای حضور گسترده مردم در حرکت کشور به سمت عدالت و پیشرفت را هموار نمایند. مهمترین چالش پیش روی اجرای این سیاست‌ها، سوق داده شدن کشور به سوی سرمایه و سرمایه‌دارسالاری و حاکمیت سرمایه‌داران بر مقدرات اقتصادی در اثر سوء برداشت‌ها و تفسیر به رأی این سیاست‌ها کشور می‌باشد. متأسفانه بر خلاف تأکیدات مقام عظمای ولایت و تصریحات سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، در مقام عمل این نگرانی به وضوح مشاهده می‌شود و تهدید عدالت و حضور کم‌رنگ اقشار محروم جامعه در اقتصاد کشور و در امر خصوصی‌سازی جدی به نظر می‌رسد.

همچنین به نظر می‌آید مفهومی بسیار تعیین‌کننده و حیاتی در نظام اقتصادی اسلام با نام «انفال» در این میان مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. انفال یا ثروت‌های کلان بدون مالک خصوصی که در اختیار ولی فقیه می‌باشند، پشتوانه‌های اقتصادی نظام اسلامی به شمار می‌روند که اختیار آن‌ها با امام معصوم (علیه السلام) و جانشینان ایشان است و نحوه رفتار با آن‌ها نیازمند به حساسیت و ظرافت خاصی می‌باشد. مبحث انفال که بابتی جداگانه در کتب فقه شیعه و نیز به تنهایی اصلی مستقل در قانون اساسی (اصل ۴۵) را به خود اختصاص می‌دهد، باید به صورت جدی در امر خصوصی‌سازی مورد توجه قرار گیرد.

معادن بلوک ایران مرکزی ایران که بخش زیادی از آن‌ها در شهرستان‌های بافق و بهاباد واقع شده است، یکی از ذخایر عظیم معدنی کشور به شمار می‌روند و اکنون در مسیر خصوصی‌سازی و واگذاری هستند.

به نظر می‌آید روش‌های پیشنهادی مطرح شده تا کنون منطبق بر دیدگاه‌های اقتصادی حضرت امام رحمت الله علیه و خلف صالح ایشان نبوده و منافع مردم شهرستان و حتی منافع ملی را مورد تهدید قرار می‌دهد.

۲. ضرورت پژوهش

پژوهش حاضر در سه سطح راهبردی، ملی و منطقه‌ای ضروری و بااهمیت می‌باشد.

۲.۱. ضرورت راهبردی

دین مبین اسلام و به تبع آن انقلاب اسلامی ایران بر پایه عدالت اجتماعی و پر نمودن شکاف طبقاتی بنا نهاده شده است. ثروت‌های کلان بدون مالک خصوصی (که انفال معدنی از مهمترین مصادیق آن هستند) به حکومت اسلامی، امام معصوم علیه السلام و جانشین ایشان متعلق می‌باشد و بایستی بر اساس مبانی اسلام

مورد بهره‌برداری قرار گیرند. از دیگر سو مردم و به ویژه طبقات مستضعف جامعه اسلامی ولی نعمتان و صاحبان اصلی کشورند و می‌بایست استفاده کنندگان اصلی از ثروت‌های آن نیز باشند. اگر در اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی که بر اساس همین مبانی تدوین شده‌اند با سوء برداشت و فهم نادرست از آن، اقتصاد کشور را به سمت سرمایه‌داری افسارگسیخته سوق دهیم بیش از همه و هر چیزی، آرمان‌های اسلام و انقلاب اسلامی و بلکه اصل انقلاب مورد تهدید جدی واقع شده است.

۲.۲. ضرورت ملی

واگذاری غیرکارشناسی انفال معدنی به بخش خصوصی موجب تهدید منافع ملی می‌گردد. برای نمونه نحوه واگذاری مجموعه معادن سنگ آهن مرکزی ایران که بیشتر در مجموعه شهرستان بافق قرار دارد و خوراک اصلی صنایع بزرگ فولاد کشور را تأمین می‌کند، می‌تواند سرنوشت بخش‌های مهمی از اقتصاد کشور را تحت تأثیر قرار دهد.

۲.۳. ضرورت منطقه‌ای

شهرستان بافق با دربرداشتن حدود ۴۰ درصد از ذخایر سنگ آهن کشور از حساس‌ترین مراکز معدنی کشور و بلکه جهان می‌باشد. اقتصاد این منطقه و مردم سختکوش آن با سرنوشت این مجموعه معادن گره خورده است. در حدود چهار هزار کارگر تنها در یکی از این معادن (چغارت) مشغول به کارند. احتساب هر خانواده به طور متوسط به میزان ۴ یا ۵ نفر، زندگانی ۱۶ تا ۲۰ هزار نفر را مورد نگرانی قرار می‌دهد.

از دیگرسو بر اساس فرمان حضرت امام خمینی رحمت الله علیه به جهت زدودن فقر از چهره شهر، ۴٪ از عوارض معدن به شهرستان تعلق گرفت که با قانون تجمیع عوارض این میزان قطع گردید و سپس در دولت نهم مجدداً ۲٪ از آن به حساب شهرداری شهر واریز می‌گردید. این منبع درآمدی تا کنون نیز ادامه دارد و تأمین مخارج عمرانی شهر از همین محل می‌باشد. شکل نادرست واگذاری و قطع شدن این ۲٪، آینده عمرانی شهر را با نگرانی روبرو می‌کند. این نگرانی‌ها شایسته مردم شهیدپرور منطقه که دل‌بستگی خود را به انقلاب اسلامی با جانفشانی در دفاع مقدس، شرکت فعال در انتخابات‌ها، راهپیمایی‌ها و سایر عرصه‌ها نشان داده‌اند نمی‌باشد.

۳. اهداف پژوهش

۳.۱. اهداف راهبردی

● برداشتن گام‌هایی در جهت نهضت تولید علم دینی

● احیای اصل ۴۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی در رابطه با انفال

● انجام پژوهشی با وحدت واقعی متخصصین حوزه و دانشگاه

● گوشزد نمودن روند نادرست اجرایی سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی

● ارائه الگویی همه جانبه برای واگذاری به مسئولین اجرایی نظام

۳.۲. اهداف کاربردی

● تربیت نیروی پژوهشگر و متخصص در زمینه انفال معدنی

● جریان‌سازی در میان جامعه نخبگان حوزوی و دانشگاهی برای اهتمام بیشتر به موضوع انفال،
مردمی‌سازی و پیشرفت مبتنی بر عدالت

● تدوین الگویی برای واگذاری معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق و سازگار با منافع مردم
منطقه

۴. دستاوردهای پژوهش

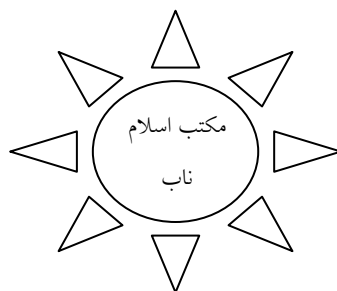
● دستیابی به اهداف فوق

● الگوی واگذاری انفال معدنی مبتنی بر عدالت و مردمی‌سازی

۵. نظام اجمالی مفاهیم و مسائل پژوهش

هرچند فصل بندی تحقیق حاضر با شکلی متفاوت انجام شده است، لیکن مفاهیم و مسائل این پژوهش از مدلی مفهومی که در نمودار نظری زیر نمایش داده شده است، تبعیت می‌کنند.
این مفاهیم و مسائل، ذیل اندیشه حضرت امام خمینی قدس سره و جوهره محوری و بنیادین آن یعنی «اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم» تعریف شده‌اند و در سه سطح اصول و مبانی نظری، شناخت وضعیت موجود و مباحث تخصصی - اجرایی و الگوهای عملیاتی پیشنهادی، بیان گردیده‌اند.

اصول و مبانی نظری

حکومت اسلامی و نظام
اقتصادی آن

مردمی سازی و تعاون

عدالت

انفال معدنی و مبانی فقهی
حقوقی آن

نقش دولت در انفال معدنی

شناخت وضعیت موجود و مباحث تخصصی - اجرایی

مباحث تخصصی مهندسی
معدن

وضعیت کنونی خصوصی -
سازی بخش معدن در کشور

شناخت کلی وضعیت موجود معادن کشور و معادن سنگ آهن
بلوک ایران مرکزی

الگوهای عملیاتی پیشنهادی

الگوهای مکمل

سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی

الگوی نهایی و منتخب؛ مدل تطبیقی
برای معادن سنگ آهن مرکزی ایران -
بافق

فصل دوم

چستی «انفال»

و مبانی فقهی - حقوقی آن

حکومت اسلامی جلوه‌ای از ولایت خداوند و سلسله متصل به اوست. این زنجیره ولایت از خداوند آغاز می‌شود و به پیامبران از جمله پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و بعد از ایشان به امامان معصوم علیهم السلام می‌رسد. در زمان غیبت امام معصوم علیه السلام نیز به مجتهد جامع شرایط یا ولی فقیه منتقل می‌گردد.

حکومت اسلامی زیرشاخه‌ها و ابعاد مختلفی دارد. فرهنگ، سیاست، علم، اقتصاد و قدرت نظامی از جمله این زیرنظام‌ها هستند. اقتصاد یکی از مهمترین این موارد است. اسلام پیش‌بینی‌ها، برنامه‌ها و دستورات جامعی برای اداره شئون اقتصادی حکومت اسلامی دارد. هزینه‌های حکومت اسلامی باید تأمین گردد و امام در اداره اقتصادی جامعه اسلامی خودکفا و دارای منابع درآمدی کافی و وافی باشد.

براین اساس اسلام منابع مالی و درآمدی ارزشمندی ویژه حکومت اسلامی و امام جامعه در نظر گرفته است که مهمترین آنها عبارتند از: خمس و انفال. در بیشتر و تقریباً همه کتب جامع فقهی باب خمس و انفال باهم و به صورت پشت سر هم بیان شده‌اند و این از جهت تشابه زیاد این دو باب مهم فقهی است. وجه تشابه نیز اختصاص این دو به مقام امامت می‌باشد.

معنای انفال

انفال از ریشه «نَفَلَ» یا «نَفَّل»^۱ به معنای «زیاده» است. زیاده به معنای اموال زاید بر اموال شخصی مردم و یا به معنای اموری زاید بر سایر امور مربوط به مقام امامت.^۲ در بیشتر روایات و اغلب منابع فقهی، انفال با مصادیق و نمونه‌های خود بیان شده است ولی از آن تعریفی جامع ارائه نشده است و به ملاک انفال بودن یا نبودن یک ثروت کمتر اشاره شده است. با این وجود در برخی کتاب‌های فقهی تعریف‌هایی بیان شده است. مرحوم «صاحب مدارک» در تعریف انفال فرموده است: «انفال، اموال عمومی است که دست انسان در ساختمان آن نقش نداشته است».^۳ جناب «محقق حلّی» در کتاب «شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام» فرموده است: «انفال اموالی است که امام علیه السلام مانند پیامبر صلی الله علیه و آله به عنوان خاصی استحقاق آن را دارند».

امام خمینی قدس سره که این تحقیق بیشتر بر دیدگاه‌های فقهی ایشان تکیه دارد، می‌فرماید: «مواردی که در روایات به عنوان انفال و ملک امام علیه السلام نام برده شده، همه از باب ذکر مصادیق آن هستند و متفاهم از مجموع روایات این است که آن چه مربوط به امام علیه السلام است، عنوان واحدی است که منطبق بر موارد

۱. به فتح یا سکون فاء

۲. معنای دوم برگرفته از: لنگرانی، تفصیل الشریعه فی شرح تحریر الوسیله، ص ۲۹۱.

۳. عاملی (صاحب مدارک)، مدارک الاحکام، ج ۵، ص ۴۱۲ به نقل از فراهانی فرد، ص ۷۵.

زیادی می‌شود و ملاک در همه یکی است و آن این است که هر چیزی (اعم از زمین و غیر زمین) صاحب و مالکی نداشته باشد برای والی است که آن را در مصالح مسلمانان مصرف می‌نماید و این در بین دولت‌ها نیز متداول است.^۴

ایشان در کتاب تحریرالوسیله فرموده‌اند: «هی ما یتحقّه الإمام (علیه السلام) علی جهة الخصوص لمنصب إمامته، كما كان للنبي (صلى الله عليه و آله) لرئاسته الإلهية» یعنی: «انفال آن چیزی است که امام معصوم علیه السلام به خاطر منصب امامتش به طور خاص مستحق و شایسته آن است. همانگونه که به خاطر ریاست الهی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به ایشان تعلق داشت.»^۵

مصادیق انفال

معمولا به اشتباه، انفال مساوی با ثروتها و منابع طبیعی در نظر گرفته می‌شوند اما دایره مصادیق شمرده شده برای آن در احادیث امامان معصوم علیهم السلام و کتب فقهی علمای شیعه وسیعتر است.

موارد برشمرده شده برای انفال، عبارتند از:

۱. اموالی که بدون جنگ از کفار گرفته می‌شود. (فِیء)
۲. زمین‌های موات، رهاشده و بایر
۳. همه زمین‌هایی که مالک ندارند.
۴. کوه‌ها
۵. درّه‌ها
۶. جنگل‌ها
۷. مراتع
۸. دریاها، دریاچه‌ها و رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی
۹. سواحل دریاها و رودخانه‌ها
۱۰. معادن
۱۱. میراث کسانی که وارث ندارند.
۱۲. غنیمت‌های جنگ‌هایی که بدون اجازه امام معصوم علیه السلام یا ولی فقیه انجام شده است.

۴. امام خمینی، کتاب البیع، ج ۳، ص ۲۵. به نقل از همان.

۵. لنکرانی، تفصیل الشریعه فی شرح تحریرالوسیله، ص ۲۹۱.

۱۳. اموال و دارایی‌های نفیس و اختصاصی پادشاهان^۶

۱۴. قسمت‌های برگزیده از غنایم جنگی

۱۵. نیزارها^۷

۱۶. اموالی که مالک آن‌ها مشخص نیست.

۱۷. اموال عمومی که از غاصبین بازگردانده می‌شود.

۱۸. بیشه‌های طبیعی^۸

در برخی کتابهای فقهی این موارد با اختلافات جزئی آمده‌اند که پرداختن به آن ضروری به نظر نمی‌رسد.

اهمیت انفال

ثروت‌های عمومی جامعه که از آن در فقه به «انفال» تعبیر می‌شود نقش حیاتی را در اقتصاد جوامع ایفا می‌کند. یک سوره از قرآن کریم به این نام نامیده شده و در قوانین جمهوری اسلامی یک اصل مستقل از قانون اساسی (اصل ۴۵) به این موضوع اختصاص یافته است. انفال یکی از مهمترین منابع مالی حکومت اسلامی است که اگر به خوبی چگونگی کارکرد، مدیریت، بهره‌برداری و مصرف آن روشن شود، قطعاً پیشرفت اقتصادی را در پی خواهد داشت. فقدان نگاه جامع به انفال، موجب شده تا اهداف مهم اقتصادی دور از دسترس قرار گرفته و نابسامانی حوزه اقتصاد، بقیه بخش‌های جامعه اعم از فرهنگی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد. تأثیر حوزه معاش بر معاد امر روشن و واضحی است که نابسامانی آن قطعاً فرهنگ و معنویت را نیز با اشکال مواجه خواهد ساخت و از این تأثیر در ادبیات دینی به رابطه فقر و کفر اشاره شده است. همچنین اگر واگذاری آن به بخش خصوصی موجب چرخش این ثروتها در دست عده‌ای خاص و محرومیت بیشتر افراد جامعه و مردم گردد کم کم به نقض عدالت اجتماعی و گسترش سرمایه‌داریظالمانه و فاسد در جامعه می‌گردد.

تعلق انحصاری انفال به حاکم جامعه اسلامی

انفال منحصر و فقط و فقط به حاکم جامعه متعلق است و هیچ شخص دیگری حق مالکیت آن را ندارد. تنها آیه‌ای که در قرآن کریم به انفال پرداخته است، آن را ویژه خدا و رسول او قرار داده است: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^۹ «از تو درباره

۶. فراهانی فرد، ۱۳۸۵، صص ۷۵ و ۷۶ و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۴۵.

۷. موارد ۱۴ و ۱۵: شهید مطهری، نظری به نظام اقتصادی اسلام، ص ۱۵۷.

۸. موارد ۱۶، ۱۷ و ۱۸: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۴۵.

۹. قرآن کریم، سوره انفال، آیه ۱.

انفال می‌پرسند. بگو انفال برای خدا و رسول است، پس تقوای الهی پیشه کنید و میانه خودتان را اصلاح کنید و از خدا و رسولش اطاعت کنید اگر به راستی مومن هستید.»

به موجب این آیه خداوند مردم را از هرگونه دست اندازی و نگاهی به انفال منع نموده و آن را فقط در اختیار خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌داند. این حدیث شریف قابل توجه است:

«عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ... إِنَّ لِقَائِي بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ بَعْدَ ذَلِكَ الْأَنْفَالِ الَّتِي كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ص قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ- قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ وَ إِنَّمَا سَأَلُوا الْأَنْفَالَ لِيَأْخُذُوهَا لِأَنْفُسِهِمْ فَأَجَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ وَ الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ أَيْ الزَّمُوا طَاعَةَ اللَّهِ فِي أَنْ لَا تَطْلُبُوا مَا لَا تَسْتَحِقُّونَهُ فَمَا كَانَ لِيهِ وَ لِرَسُولِهِ فَهُوَ لِلْإِمَامِ...»^{۱۰}

«همانا بعد از آن [(خمس)]، انفال برای مسئول امور مسلمین است. همان که برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بود. خداوند عزوجل می‌فرماید: «از تو درباره انفال می‌پرسند. بگو انفال برای خدا و رسول است» و همانا از انفال سؤال کردند تا آن را برای خودشان بگیرند، پس خداوند به آنچه پیشتر ذکر شد [(آیه انفال)] پاسخ آنان را داد. و دلیل بر آن سخن اوست: «پس تقوای الهی پیشه کنید و میانه خودتان را اصلاح کنید و از خدا و رسولش اطاعت کنید اگر به راستی مومن هستید.» یعنی این که اطاعت خدا را بپذیرید در این که طلب نکنید آنچه را که استحقاق آن را ندارید. پس آنچه که متعلق به خدا و پیامبرش می‌باشد پس آن برای امام است...»

در نامه‌ای که از ناحیه مقدسه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در پاسخ به سؤال یکی از شیعیان در ایام غیبت صغری آن حضرت، صادر شده است، مطالب تکان دهنده‌ای مشاهده می‌شود:

«وَ أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ مَنْ يَسْتَجِلُّ- مَا فِي يَدِهِ مِنْ أَمْوَالِنَا- وَ يَتَصَرَّفُ فِيهِ تَصَرُّفَهُ فِي مَالِهِ مِنْ غَيْرِ أَمْرِنَا- فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ مَلْعُونٌ وَ نَحْنُ خَصَمَاؤُهُ- فَقَدْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله وَ سلم: الْمُسْتَجِلُّ مِنْ عَثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ- مَلْعُونٌ عَلَى لِسَانِي وَ لِسَانِ كُلِّ نَبِيٍّ مُجَابٍ- فَمَنْ ظَلَمْنَا كَانَ مِنْ جُمَلَةِ الظَّالِمِينَ لَنَا- وَ كَانَتْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ بِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ...»^{۱۱}

۱۰. شیخ حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، جلد ۹، حدیث شماره ۱۲۶۴۳، ص ۵۳۱.

۱۱. همان، حدیث ۱۲۶۷۰، صص ۵۴۰ و ۵۴۱.

«و اما آنچه از آن پرسیده ای دربار □ امر کسی که آن چه را که از اموال ما در دستش است حلال می‌شمارد و بدون اجازه ما، همانگونه که در مال خودش تصرف می‌کند، در آن تصرف می‌نماید؛ [پاسخ این است که] هرکس چنین کند ملعون است و ما دشمنان اویم. به تحقیق پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «کسی که آن چه را خداوند برای عترت من بر دیگران حرام کرده، حلال بشمارد، ملعون است بر زبان من و بر زبان هر پیامبر مستجاب الدعوه!» پس هر کس به ما ظلم نماید از جمله ظالمان به ماست و لعنت خدا بر اوست. به دلیل این سخن خداوند عز و جل که: «بدانید لعنت خدا بر ظالمان است.»»

بنابراین هرگونه تصرف برخلاف موازین اسلامی و تضييع حقوق امامان معصوم عليهم السلام و نایبان ایشان موجب غضب الهی و دشمنی معصومین عليهم السلام می‌گردد. پس باید تلاش سرمایه‌داران فرصت طلب و مافیای اقتصادی برای سوء استفاده از این ثروت‌ها با قدرت و اقتدار تمام، بی‌اثر و متوقف گردد.

همچنین دولت اسلامی نیز هیچ‌گونه حقی برای انتقال مالکیت و عین انفال از جمله معادن را به دیگران ندارد و فقط می‌تواند بهره‌برداری از آن را - آن هم با شرایطی بسیار دقیق و علمی - به دیگران منتقل نماید.

چگونگی مالکیت امام بر انفال

آیا امام معصوم علیه السلام و جانشین وی مالک شخصی انفالند یا نحوه مالکیت ایشان از نوع دیگری است؟ تحقیق در منابع فقهی نشان می‌دهد این مالکیت مالکیت شخصی نیست بلکه مالکیت منصب است.^{۱۲} یعنی ایشان از ناحیه شخص خود مالک انفال نیستند بلکه از ناحیه منصب، مقام و جایگاه امامت و ریاست الهی خود مالک انفال می‌باشند.

قوانین و مقررات موجود درباره انفال

اصل ۴۵ قانون اساسی کشور به طور صریح به مسئله انفال می‌پردازد: «انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رهاشده، معادن، دریاها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها، نیزارها، بیشه‌های طبیعی، مراتعی که حریم نیست، ارث بدون وارث، و اموال مجهول‌المالک و اموال عمومی که از غاصبین مسترد می‌شود، در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید؛ تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معین می‌کند.»^{۱۳}

۱۲. فراهانی‌فرد، اقتصاد منابع طبیعی از منظر اسلام، صص ۸۲ - ۷۸

۱۳. قانون اساسی از فرمان مشروطیت تا امروز، ص ۱۲۴

ذیل اصل ۴۵ قانون اساسی ترتیب و تفصیل استفاده از انفال را به موجب تنظیم قوانین می‌داند. آنچه در قوانین در زمینه حقوق دولتی معادن موجود است، ماده ۱۴ قانون معدن و ماده ۳۴ آئین نامه اجرایی این قانون می‌باشد.

برابر ماده ق.م: استفاده از اموال و مشترکات عمومی مطابق قوانین مربوط به آنها خواهد بود. به عنوان مثال، با توجه به موضوع این بحث که بررسی وضعیت انفال و اراضی ملی است، اینگونه اراضی که در عداد اموال عمومی قرار می‌گیرند تحت چارچوب و ضوابط مقرر در قوانین راجع به حفظ و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع ۱۳۴۶ با اصلاحیه‌های بعدی آن و حفظ و حمایت از منابع طبیعی مصوب مورد استفاده قرار می‌گیرند.

مواد ۲۴، ۲۵ و ۲۶ ق.م:

تملك خصوصى اموال و مشتركات عمومى را ممنوع مى‌گرداند: توضیح اینکه مواد ۲۴ و ۲۵ متذکر می‌گردند که هیچ کس نمی‌تواند این گونه اموال را تملك کند و ماده این اموال را قابل تملك خصوصى نمی‌داند. از این رو دولت اصولاً نباید توانایی انتقال اموال عمومى را به افراد داشته باشد و بدین‌سان موجبات تملك خصوصى این اموال را فراهم سازد. بنابراین با توجه به این نکته، حکم مندرج در مواد ۲۴، ۲۵ و ۲۶ ق.م دائر بر غیرقابل تملك خصوصى بودن این اموال همچنان به قوت خود باقى مى‌باشد.

انفال معدنى؛ آیا معادن جزء انفال هستند؟

هرچند با مطالب تقدیم شده انفال بودن معادن مشخص می‌باشد اما این مسئله را بیشتر بررسی می‌نماییم. ابتدا اشاره‌ای به انواع معدن خواهیم داشت.

انواع معادن

معادن بر دو گونه‌اند:

۱. معدن آشکار یا ظاهری
۲. معدن پنهان یا باطنی

در کتاب‌های فقهی برای هر کدام، دو معنا بیان شده است:

معادن آشکار یا ظاهری

معنای اول: معادن ظاهری معادنی است که در سطح زمین یا نزدیک به آن قرار دارد. و استخراج آن نیازمند کارهای تخصصی و عملیات حفاری قابل توجهی ندارد. مانند: نمک، سنگ، گچ، گل سرشوی و برخی از رنگ‌های طبیعی.^{۱۴}

معنای دوم: معادنی که جوهره ماده معدنی آنها آماده و ظاهر باشد و دستیابی به آن نیاز به کار اضافی و ایجاد تغییر بر روی ماده معدنی ندارد. بر این اساس حتی اگر ماده معدنی در اعماق زمین باشد و دستیابی به آن نیاز به حفر چاه داشته باشد ولی ماده معدنی آماده باشد معدن، ظاهری و آشکار شمرده می‌شود. با این مبنا نفت از معادن ظاهری است. چون هرچند رسیدن به آن به زحمات زیاد نیازمند است اما پس از رسیدن به آن نباید کاری انجام داد تا ماده تبدیل به نفت شود. البته کارهای بعدی برای تصفیه و پالایش نفت و تهیه مشتقات آن ملاک نیست.^{۱۵}

معادن پنهان یا باطنی

معنای اول: معادن باطنی معادنی است که در اعماق زمین می‌باشد و استخراج آن نیازمند انجام یک سلسله کارهای تخصصی، فنی و حفاری می‌باشد. مانند: نفت، طلا، نقره و ...^{۱۶}

معنای دوم: معادن باطنی معادنی است جوهره ماده معدنی آشکار نیست و دستیابی به ماده معدنی نیازمند کار اضافی برای آماده‌سازی و خالص‌سازی آن است. بر این اساس هرچند معدن بر روی زمین باشد اما باطنی به شمار می‌رود. مانند معادن طلا، نقره و آهن.^{۱۷} معدن باطنی به معنای دوم نیز خود به دو دسته معادن مخفی (در اعماق زمین) و معادن آشکار (یا نزدیک به سطح زمین) تقسیم می‌شوند.^{۱۸}

احادیث معصومین علیهم السلام

احادیث معتبر شیعه بر انفال بودن معادن صراحت دارند. به چند نمونه از آنها اشاره می‌کنیم.

در حدیث موثقی که علی بن ابراهیم رحمت الله علیه در تفسیر خود از امام صادق علیه السلام ذکر کرده، آمده است: بعد از آن که از ایشان درباره انفال سؤال شد فرمودند: «هی القری التي قد خربت و انجلی أهلها، فهي لله و لرسول (صلی الله علیه و آله)، و ما کان للملوك فهو للإمام (علیه السلام)، و ما کان من الأرض

۱۴. عبداللهی، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، ص ۳۹.

۱۵. شهید صدر، اقتصادنا، ص ۴۶۸.

۱۶. عبداللهی، ص ۳۹.

۱۷. شهید صدر، ص ۴۶۹.

۱۸. همان، ص ۴۷۲.

الخربة لم يوجف عليه بخيل و لا ركاب، و كل أرض لا رب لها، و المعادن منها، و من مات و ليس له مولى فما له من الأنفال»^{۱۹} «انفال قریه‌های خراب شده‌ای که اهلش آن را ترک کرده‌اند می‌باشد که آن برای خدا و رسول صلی الله علیه و آله است و همچنین آنچه برای پادشاهان است که آن برای امام می‌باشد و هر زمینی که بدون لشکرکشی فتح شود و هر زمینی که مالک نداشته باشد و **معادن زمین**. و نیز هرکس که بمیرد و جانشینی نداشته باشد، مال او از انفال است.»

ابوبصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که ایشان فرمودند: «لنا الأنفال» قلت: و ما الأنفال؟ قال: منها المعادن و الآجام و كل أرض لا رب لها»^{۲۰} «انفال برای ماست.» گفتم: و انفال چیست؟ فرمود: «از انفال است **معادن** و نیزارها و هر زمینی که مالک ندارد.»

حدیث داوود بن فرقد از امام صادق علیه السلام: «قلت: و ما الأنفال؟ قال: بطون الأودية و رؤوس الجبال و الآجام و المعادن و كل أرض لم يوجف عليها بخيل»^{۲۱} «داوود بن فرقد می‌گوید، گفتم: و انفال چیست؟ فرمود: «ته دره‌ها و سرکوه‌ها و **معادن** و هر زمینی که با بدون لشکرکشی فتح شده باشد.»

نظر فقهی فقهای شیعه

فقهای شیعه در قرارداد معادن از انفال نظرات مختلفی دارند. گروهی معتقدند معادن از مشترکات عمومی هستند. گروهی دیگر معادن ظاهری (به معنای اول) را از مشترکات عمومی و معادن باطنی (به معنای اول) را از انفال می‌دانند. گروهی دیگر نیز احکامی برای معادن ظاهری و باطنی به معنای دوم بیان نموده‌اند. تفصیل این نظریات، دلایل و قائلین به آنها نیاز به مجالی بیشتر دارد.

گروه زیادی از فقهای شیعه همه انواع معادن را از انفال می‌دانند. براساس بیان مرحوم محمد حسن نجفی، صاحب کتاب گرانسنگ جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام، فقهای زیادی از جمله شیخ مفید، کلینی، دیلمی، قاضی، قمی و کاشف الغطاء چنین حکم نموده‌اند.^{۲۲} نظر حضرت امام خمینی رحمه الله علیه نیز بر همین مبناست.

نظر فقهی امام خمینی رحمه الله علیه

۱۹. به نقل از: نجفی، محمد حسن (صاحب جواهر)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۱۶، ص ۱۲۹

۲۰. به نقل از: همان

۲۱. شیخ حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، جلد ۹، حدیث ۱۲۶۵۶، ص ۵۳۴

۲۲. نجفی، محمد حسن (صاحب جواهر)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۱۶، ص ۱۲۹

ایشان با نگاه حکومتی و اداره جامعه به مجموعه احکام اسلامی معتقدند همه معادن اعم از روزمینی و زیرزمینی جزء انفال و متعلق به حکومت اسلامی می‌باشند. در کتاب تحریرالوسیله، ایشان بدون تفاوت قائل شدن میان معادن ظاهری و باطنی، معادن را از انفال می‌دانند. «و منها: المعادن التي لم تكن لمالك خاص تبعاً للأرض أو بإحياء»^{۲۳} «و از انفال است معادنی که برای مالک خاص نباشد. معادنی که به تبع زمین یا احیا مال شخص شده است.» حضرت امام تنها معادن واقع شده در ملک شخصی افراد را استثنا می‌نمایند که در نامه به دبیر شورای نگهبان وقت (۱۳۶۸ه.ق) حتی معادن واقع در ملک شخصی افراد را نیز از انفال می‌دانند، که ذکر خواهد شد.

از جمله مواردی شاهد بر نظر امام راحل، پاسخ ایشان به سؤال دبیر شورای نگهبان است. ایشان در پاسخ به استفتای دبیر شورای نگهبان وقت، حضرت آیت الله لطف الله صافی زید عزه، که طی آن سؤال شده است: «آیا معادن نفت به تبع ارض یا احیای مربوط به مالکیت خاص است یا از انفال محسوب می‌شود؟ و در صورت عدم تبعیت، تصرف در زمینها جهت استخراج معادن جایز است یا خیر؟»، چنین مرقوم فرموده‌اند:

«بسم الله الرحمن الرحيم

حضرات حجج اسلام آقایان فقهای شورای نگهبان - دامت افاضاتهم

پس از اهدای سلام و تحیت، اصل مسئله تبعیت اعماق زمین و نیز هوا نسبت به املاک شخصی تا حدود احتیاجات عرفی است. مثلاً اگر کسی در خارج از محدوده منزل و یا زمین شخصی و یا وقفی کانالی زده و از زیر زمین آنها عبور کند و یا تصرف نماید، دارندگان منازل و زمین و یا متولیان نمی‌توانند ادعایی بنمایند. و یا اگر کسی بالاتر از مقدار متعارف بنایی ایجاد و یا رفت و آمد نماید، هیچ یک از مالکین و یا متولیان حق جلوگیری از او را ندارند.

و بالاخره، تبعیت زمین شخصی به مقدار عرفی است؛ و آلات جدیده هیچ گونه دخالتی در تعیین مقدار عرفی ندارد. ولی تبعیت کشور مقدار بسیار زیاد است، و دولت حق دارد تا از تصرف بیش از حق عرفی شخص و یا اشخاص جلوگیری نماید.

بنابراین، نفت و گاز و معادنی که خارج از حدود عرفی املاک شخصی است تابع املاک نمی‌باشد.

و اما اگر فرض کنیم معادن و نفت و گاز در حدود املاک شخصی است - که فرض بی‌واقعیت است - این معادن چون ملی است و متعلق به ملت‌های حال و آینده است که در طول زمان موجود می‌گردند، از تبعیت

۲۳. لنگرانی، تفصیل الشریعة فی شرح تحریر الوسیله، ص ۳۱۸

املاک شخصیه خارج است؛ و دولت اسلامی می‌تواند آنها را استخراج کند، ولی باید قیمت املاک اشخاص و یا اجاره زمین تصرف شده را مانند سایر زمینها بدون محاسبه معادن در قیمت و یا اجاره پردازد؛ و مالک نمی‌تواند از این امر جلوگیری نماید. ان شاء الله موفق و مؤید باشید. والسلام علیکم. ۲ / ۱۸ / ۶۶، روح الله الموسوی الخمینی^{۲۴}

هرچند سؤال مستقیماً متوجه مطلب دیگری است اما اعتقاد ایشان به انفال بودن معادن در پاسخ به روشنی آشکار است.

قانون اساسی

همانگونه که گذشت، ماده ۴۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صراحت معادن را از انفال می‌داند.

تطبیق مسئله با معادن مورد مطالعه: معادن بلوک مرکزی ایران - بافق به ویژه معدن «چغارت»

روشن است که این معادن نیز مانند همه معادن دیگر جزء انفال و متعلق به امام معصوم علیه السلام و جانشین ایشان می‌باشد. نکته جالب توجه این است که معدن چارت که مهمترین معدن بلوک مرکزی است نه تنها معدن سنگ آهن است بلکه در گذشته به صورت کوه بوده است. از آنجا که کوه‌ها نیز جزء انفالند، روشنی انفال بودن این معادن دوچندان می‌شود.

سرگذشت تاریخی انفال طبیعی

هرچند بررسی تاریخی سرگذشت انفال موضوعی گسترده است و نیاز به تحقیقاتی مستقل دارد اما به طور خلاصه به گوشه‌هایی از آن نظر می‌افکنیم. در طول تاریخ بشر ارزش بالای اقتصادی انفال موجب دست اندازی سلطه‌گران و چپاول و غصب این حق اولیای الهی توسط استعمارگران بوده است. تقریباً همه منابع و ثروتهای عظیم انفال در سراسر جهان از چاه‌های نفت کشورهای اسلامی تا معادن طلا و الماس کشورهای آفریقایی تا دریاها و اقیانوس‌های سراسر گیتی مورد تهاجم سوجدویان و ظالمان بوده و هست. جنگ‌ها و لشکرکشی‌های فراوانی برای تصاحب این منابع رخ داده است که این بررسی تاریخی، خود به تحقیق جداگانه نیازمند است. در ایران اسلامی نیز وضع به همین منوال بوده است. دوران‌های تاریک قاجاریه و پهلوی اوج نابه سامانی و غارت این ذخایر خدادادی است. در این دوران‌ها، تشکیل لژهای فراماسونری و عضویت نخبگان سیاسی و مسئولین رده‌بالای مملکتی در آنها، زمینه‌های استعمار فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی ایران را به وجود آورد. با واسطه‌گری به اصطلاح روشنفکران غربزده و وابسته، قراردادهای امتیازهای ننگینی چون گلستان، ترکمانچای،

۲۴. صحیفه امام، ج ۲۰، صص ۴۰۲ و ۴۰۳

رویتر^{۲۵}، فرمان آزادی کشتیرانی در رود کارون به نفع انگلیسی‌ها^{۲۶}، امتیازنامه نفت داری^{۲۷} و غیره در طول سلطنت قاجار برای انگلیسی‌ها به ارمغان آمد. محتوای قرارداد نفت داری، بسیار اسفبار است:

این امتیاز به ویلیام ناکس داری انگلیسی «اجازه مخصوصه به جهت تفتیش و تفحص و پیدا کردن و استخراج و بسط دادن و حاضر کردن برای تجارت و نقل و فروش محصولات ذیل که عبارت از گاز طبیعی و نفت و قیر و موم طبیعی باشد در تمام وسعت ممالک ایران در مدت ۶۰ سال از تاریخ امروز اعطا می‌نماید. صاحب این امتیاز دارای حق الانحصار کشیدن لوله‌های لازمه از سرچشمه‌های نفت و قیر و غیره تا خلیج فارس و ... کذالک حق بنای چاه‌های نفت و ... تأسیس کارخانه و غیره از هر چه که لازم باشد دارد. دولت ایران اراضی بایره خود را در جایی که مهندس صاحب امتیاز به جهت تأسیس بنا و ... لازم بداند مجاناً به صاحب امتیاز خواهد داد. تمامی این زمین‌ها و محصولات آن‌ها که به خارجه حمل شود از هر نوع مالیات و عوارضی در مدت این امتیازنامه معاف خواهد بود و تمام اسباب و آلات لازمه برای تفتیش و استخراج معادن و بسط آن‌ها کذالک به جهت تأسیس لوله‌ها در وقت دخول به ایران به هیچ وجه من‌الوجه حقوق گمرک را نخواهند پرداخت. در مقابل صاحب امتیاز مکلف است ۲۰ هزار لیره انگلیسی نقداً و ۲۰ هزار لیره دیگر بعداً به دولت علیه بدهد و شرکت و تمامی شرکت‌هایی که بعداً تأسیس خواهد شد از منافع خالص سالیانه خود صدی شانزده به ایران بدهد.»

حکومت پهلوی نیز با نواختن چوب حراج به ذخایر نفتی و سایر منابع و معادن کشور، این ثروهای عظیم را در مقابل دریافت‌هایی اندک به دشمنان اسلام و ایران از جمله آمریکا تقدیم می‌نمود.

انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی قنس سره، به حکومت طاغوت بر ایران اسلامی پایان و حاکمیت ولی فقیه و نایب امام زمان را به مردم هدیه داد. ثروتهای طبیعی دوباره به جایگاه اصلی خود بازگشت و در قانون اساسی اصلی مستقل به آن اختصاص یافت. این حرکت عظیم، دست بیگانگان و استعمارگران خارجی و نیز سودجویان داخلی را از این منابع عظیم کوتاه نمود.

پس از جنگ تحمیلی و به ویژه در دوران سازندگی کم کم با ظهور تفکر تکنوکراسی، برخی جریان‌های منحرف و فاسد سیاسی و اقتصادی به این منابع چشم طمع دوخته و با رانت‌خواری و سوءاستفاده از عنوان خصوصی‌سازی در مواردی به انفال دست اندازی نمودند. هرچند این موارد فراگیر نبوده، شمول و عمومیت نداشت اما سنگ بنای ظهور نوعی از سرمایه‌داری را در کشور بنیان نهاد.

۲۵. ۱۲۹۲. ش. - ۱۲۵۲. ق. غنیمی‌فرد، نقد و تحلیل تسلط اقتصاد جهانی بر تجارت ایران، ص ۱۰۵

۲۶. ۱۸۸۸. م.

۲۷. همان، صص ۳۲۷-۳۳۱. قسمت‌هایی از متن معاهده‌نامه با اندکی روان نویسی.

در حال حاضر خصوصی سازی با چالش های جدی بنیادی و عملیاتی روبه رو است که در فصلی جدا به آن می پردازیم. به هر حال و با توجه به پرهیز از سیاه نمایی وضع موجود می توان گفت ابلاغ سیاست های کل اصل ۴۴ قانون اساسی و عمل صحیح و کامل به آن می تواند بستری مناسب برای اصلاح برخی اشکالات به وجود آمده و گسترش عدالت اجتماعی در کشور ایجاد نماید.

فهرستی از مهمترین مسائل پژوهشی در حوزه انفال

در پایان به فهرستی از مهمترین مسائل علمی و عملی پیش روی انفال در مطالعات علمی و مدیریت جامعه اسلامی اشاره می کنیم تا در تحقیقات بعدی مورد تحقیق و اندیشه ورزی متفکران مسلمان قرار گیرد.

❖ احیای اصل ۴۵ قانون اساسی در مورد انفال؛ تهیه سند اولیه برای ابلاغ سیاست های کلی اصل ۴۵ قانون اساسی

❖ تهیه سند جامع و ملی انفال شامل وضع موجود، وضع مطلوب و راه رسیدن به وضع مطلوب در هر یک از موارد انفال

❖ تفسیر دقیق آیه انفال

• تجلیات تقوا در بحث انفال

• تجلیات مفهوم اصلاح ذات البین در بحث انفال

❖ انفال معدنی در اقتصاد سرمایه داری

❖ انفال معدنی در اقتصاد کمونیستی

❖ تلاش های نظری استعمارگران برای استثمار انفال و منابع طبیعی

❖ نگرش اقتصاد بخش عمومی به انفال معدنی

❖ وضعیت موجود انفال معدنی در کشورهای جهان

❖ جایگاه انفال در اقتصاد مقاومتی

❖ تاریخچه انفال در ایران و جهان

❖ انفال و استکبار جهانی

❖ برآورد میزان ارزش اقتصادی انفال در کشور

❖ تهیه طرح صندوق ملی انفال و حسابداری تفصیلی دارایی های مربوط به آن

❖ تعیین بهترین روش بهره برداری از انفال با مطالعات تخصصی و دقیق در هر یک از موارد انفال

❖ آسیب شناسی نحوه تخصیص و مصارف انفال در ایران بر اساس معیارهای اسلامی

❖ چستی نقش حکومت اسلامی در برابر انفال (مالکیت، مدیریت یا ...)

❖ چستی راهبرد حرکت از وضعیت موجود در جهت وضع مطلوب

◆ چگونگی بازگرداندن منابع خصوصی شده و واگذار شده از طرق غیرقانونی و مبتنی بر فساد و رانت‌خواری به حکومت اسلامی

◆ ارایه تعریف جامع از انفال و تمییز آن از نهادهای مشابه

◆ کشف و استنباط ضوابط مصرف انفال از منظر فقه امامیه

◆ نقد و بررسی میزان انطباق شیوه کنونی مصرف و توزیع منابع حاصل از انفال با ضوابط فقهی

◆ تدوین و ارایه راهبرد در خصوص ذیل اصل ۴۴ با توجه به مباحث فقهی

◆ بررسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه انفال

◆ تبیین نظری و عملی «مصلحت عامه» و «صلاح‌دید امام» در مورد انفال

◆ تبیین اجمالی رویکرد حکومتی و اداره جامعه به فقه

◆ بررسی و تبیین شمول عنوان انفال بر معادن؛ تبیین نظر فقهی حضرت امام رحمت الله علیه

◆ جلوه‌های نظری و عملی مالکیت امام

• چگونگی اعمال مالکیت امام در جمهوری اسلامی

• آیا در مورد انفال تفویض کلی امور اجرایی کشور توسط ولی فقیه به دولت به طور مثال بر

اساس اصل ۴۵ قانون اساسی کافی است و یا در این مورد اذن خاص ولی فقیه لازم است؟

• بررسی جواز انتقال مالکیت انفال به مردم

◆ عدالت و انفال معدنی

• مبانی نظری؛ نظریه عدالت ساختاری

• مفهوم عدالت

• تجلیات عدالت

• عدالت در توزیع منابع اولیه

• عدالت در توزیع درآمد

• عدالت به معنای توازن اجتماعی

• و ...

• موارد نقض عدالت

• مبانی نظری؛ اتراف

• آثار نقض عدالت

• تضاد طبقاتی؛ تشکیل دو طبقه مستکبر و مستضعف

• مستندسازی فساد موجود

• شبکه مافیایی معادن و فولاد کشور

• فساد نظارتی در بخش معدن

◆ بهره‌برداری از انفال

- بررسی جواز واگذاری بهره‌برداری از انفال به مردم
- آیا واگذاری معدن به کاشف آن مجوز شرعی دارد؟
- بهره‌برداری از انفال و مسئله حفاظت از محیط زیست
- بهره‌برداری از انفال و مسئله عدالت اجتماعی
- بهره‌برداری از انفال و مسئله عدالت بین نسلی

◆ انفال معدنی و خمس

- بررسی مسئله در مورد معادن دولتی و خصوصی
- بازنگری محل مصرف خمس در چارچوب فقه حکومتی
- وضعیت موجود خمس انفال معدنی در کشور
- وضعیت مطلوب خمس انفال معدنی در کشور؛ برآورد خمس معادن کشور به صورت بالقوه
- بررسی چگونگی احیای خمس معادن در اقتصاد ایران

◆ بازخوانی، نقد و اصلاح قانون معادن کنونی از منظر فقه و اقتصاد اسلامی

◆ بازخوانی، نقد و اصلاح قوانین و آیین‌نامه‌های کنونی واگذاری معادن کوچک و بزرگ و کنترل و نظارت از منظر فقه اسلامی

◆ شناسایی راه‌های احتمالی فرار قانونی در مورد قوانین و آیین‌نامه‌های تخصصی معادن و واگذاری‌ها

◆ نقش دولت در انفال معدنی

• تبیین دقیق وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت در جهت اجرای اصول ۴۴ و ۴۵ قانون اساسی

• نظارت پیش از واگذاری

• نظارت در حین واگذاری

• نظارت پس از واگذاری

• وضعیت کنونی نظارت در بخش معدن؛ مطالعه موردی معادن مرکزی ایران

• فساد نظارتی؛ تبانی ناظر و مالک

◆ تکلیف زمین‌های مفتوح عنوه و انفال غصب شده و زمین‌های خراجیه صدر اسلام و سایر زمین‌های متعلق به حکومت اسلامی که اکنون در دست مالکان خصوصی است.

◆ پی‌گیری قضایی فساد در بخش انفال معدنی

◆ بورس و قیمت‌گذاری سهام معادن

- ◆ محاسبهٔ قیمت «احیای» معدن
- ◆ ارزش نام و اعتبار معدن در بازارهای داخلی و خارجی (برند)
- ◆ نحوهٔ تعیین قیمت هر سهم
- ◆ فسادهای احتمالی در قیمت‌گذاری بورس
- ◆ فرهنگ خصوصی‌سازی

فصل سوم

اصول الگوی بهره‌برداری انفال در نظام

اقتصادی «اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم)»

مقدمه

در این فصل در پی آنیم تا از منظر اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم اصول نظام اقتصادی اسلام را که در تدوین الگو برای واگذاری منابع دولتی نقشی مؤثر و کارا ایفا می‌کنند، مورد واکاوی قرار دهیم. در ابتدا با این مکتب؛ تاریخچه، رهبران و ارکان آن آشنا می‌شویم و سپس به بررسی مهمترین اصول اقتصاد اسلامی خواهیم پرداخت تا مبانی نظری و دینی تحقیق حاضر مشخص گردد.

معرفی اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم)

تاریخچه و رهبران

اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم عنوان جامعی است که تلاش‌های تمامی انبیا و اولیا از اول تا آخر را در بر می‌گیرد. تمامی پیامبران برای تکمیل و تحقق آن آمده‌اند و خود را مُسَلِّم معرفی کرده‌اند. اسلام به معنای جامع کلمه، تنها دین پذیرفته‌شده از سوی خداوند است: «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ» و در هر زمانی با نامی خاص و رهبری مشخص ظهور کرده است. گاهی با نام «حنیفیت» و رهبری ابراهیم خلیل الرحمن، گاه با عنوان «یهودیت» و رهبری موسای کلیم و زمانی با رسم «مسیحیت» و پیشوایی عیسی بن مریم علی نبینا و آله و علیهم السلام و در مرحله آخر و کامل‌تر از گذشته با عنوان «اسلام» و رهبری حضرت محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله و سلم برای همیشه تاریخ و انسان‌های تا ابد، نمایان گردیده است. در تمام طول تاریخ جریان‌های کفر، شرک و نفاق تلاش کرده‌اند نسخه‌های بدلی از اسلام را ارائه کنند و اسلام ناب را به انحراف بکشانند. اسلام اموی، اسلام عباسی، اسلام سلفی و وهابی و در نهایت اسلام آمریکایی نمونه‌ای از این نسخه‌ها هستند.

پس از پی‌جویی سلسله تاریخی و رهبران اسلام ناب از حضرت آدم تا امامان معصوم علیهم السلام، می‌توان به جرأت مدعی شد بزرگترین احیاگر دین اسلام با شکل و محتوای ناب آن در عصر حاضر، حضرت امام روح

الله الموسوی الخمینی قدس سره می‌باشند. ایشان برای نخستین بار عبارت اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم را مطرح و ویژگی‌ها و ابعادی تقریباً فراموش شده از شریعت مقدس را بیان و احیا نمودند: «حوزه علمیه و دانشگاه باید چهارچوبهای اصیل اسلام ناب محمدی را در اختیار تمامی اعضای بسیج قرار دهند.»^{۲۸}

بررسی‌ها تاریخی نشان می‌دهد در میان علمای معاصر، متفکری که آرای او بیشترین شباهت و به احتمال زیاد تأثیرگذاری را بر اندیشه‌های حضرت امام قدس سره دارد؛ فقیه، عارف، فیلسوف، سیاستمدار و مبارز بزرگ حضرت آیت الله العظمی شاه‌آبادی رحمت الله علیه می‌باشد. حضرت امام خود می‌فرمایند: «شیخ بزرگوار ما [آیت الله العظمی شاه‌آبادی رحمت الله علیه] حقاً حق حیات روحانی به اینجانب داشت که با دست و زبان از عهده شکرش بر نمی‌آیم.»^{۲۹} این تأثیرپذیری علاوه بر دلایل و شواهد فراوانی که در دست است با مراجعه‌ای ساده به کتاب گرانقدر «شذرات المعارف» که در برگیرنده اندیشه‌های سیاسی - اجتماعی - اقتصادی حکیم شاه‌آبادی است به وضوح قابل مشاهده است.

بنابراین مشاهده می‌گردد تلاش برای احیای اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و آله با ویژگی‌های بیان شده توسط امام راحل، نخستین بار در عصر حاضر از آیت الله العظمی شاه‌آبادی رحمت الله علیه آغاز شده، توسط امام خمینی قدس سره به اوج و سپس پیروزی رسیده و به دست حضرت امام خامنه‌ای دام عزه تا کنون ادامه پیدا کرده است و مانند گذشته به مسیر خود ادامه می‌دهد. لذا می‌توان این سه شخصیت بزرگ را رهبران اسلام ناب در عصر کنونی به شمار آورد.

ارکان

مهمترین رکن و در حقیقت جوهر اصلی اسلام ناب عبارت از «توحید و تداوم سلسله ولایت الهی؛ مبارزه سازش ناپذیر با کفر و شرک» می‌باشد. این گوهر تابان نتایج متعدد و بیشماری در پی دارد که مهمترین آن‌ها به لحاظ ظهور و بروز و مورد تأکید قرارگرفتن در اندیشه امام خمینی قدس سره عبارتند از:

◆ تلازم دیانت و سیاست: ولایت فقیه و تشکیل حکومت اسلامی

◆ عدالت

◆ استکبارستیزی

◆ خدمت به مستضعفین^{۳۰}

۲۸. پیام به ملت ایران و بسیجیان سلحشور در هفته بسیج، زمان: ۲ آذر ۱۳۶۷/۱۲ ربیع الثانی ۱۴۰۹، به نقل از: آخرین دغدغه‌های امام خمینی رحمت الله علیه (خلاصه جلد ۲۱ صحیفه امام)، ص ۱۱۰.

۲۹. مجتبی‌زاده، عبدالکاسم، زندگی و مبارزات حجت‌الاسلام و المسلمین شهید مهدی شاه‌آبادی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۴، ص ۶۱.

۳۰. ر.ک.ب: اسلام ناب، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، بی‌تا

تبيين کامل اين ارکان به جاىگاه و فرصتى مستقل نياز دارد و برخى از آنها در ادامه قدرى توضيح داده مى‌شوند.

حضرت امام قدس سره برخى ويژگى‌هاى مکتب رقيب و مخالف اسلام ناب را چنين بيان مى‌نمايند: «اسلام اشرافيت، اسلام ابوسفیان، اسلام ملأهاى کثيف دربارى، اسلام مقدس نماهاى بى‌شعور حوزة‌هاى علمى و دانشگاهى، اسلام ذلت و نکبت، اسلام پول و زور، اسلام فریب و سازش و اسارت، اسلام حاکمیت سرمایه و سرمایه داران بر مظلومين و پابرنه‌ها، و در یک کلمه «اسلام امریکايى»...»^{۳۱}

دشمنان

دشمنان اين مکتب از زبان حضرت امام قدس سره اين گونه معرفى شده‌اند: «ما درصدد خشکانيدن ريشه‌هاى فاسد صهيونيزم، سرمايه‌دارى و کمونيزم در جهان هستيم. ما تصميم گرفته‌ايم، به لطف و عنایت خداوند بزرگ، نظام‌هاى را که بر اين سه پايه استوار گرديده‌اند نابود کنيم؛ و نظام اسلام رسول الله - صلى الله عليه و آله و سلم - را در جهان استکبار ترويج نماييم. و دير يا زود ملت‌هاى دريند شاهد آن خواهند بود.»^{۳۲}

پس از اين آشنائى اجمالى به تبيين خلاصه مفهوم حکومت اسلامى مى‌پردازيم.

حکومت (دولت) اسلامى

در اسلام ناب تشکيل حکومت يکى از ارکان اساسى است و اين دقيقاً در برابر مفهوم سکولاريسم غربى است که انسان را موجودى خاکی و ديانت و سياست را از يکديگر جدا مى‌داند.

در تعريف حکومت (دولت) بحث‌هاى زيادى در علم سياست و ساير علوم مربوطه به عمل آمده است. اگر بخواهيم تعريفى متناسب با حکومت و دولت اسلامى و نه دولت به طور عام ارائه دهيم مى‌توان گفت: «حکومت و يا دولت اسلامى نهادى است الهى - اجتماعى که امور عمومى و کلان زندگى مردم را اداره مى‌کند و حرکت جامعه را به سمت لقاءالله و خدائى شدن رهبرى مى‌نمايد.»^{۳۳}

به ديگر بيان حکومت اسلامى وظيفه «ادارة الامور» و «امامة النفوس» را برعهده دارد.^{۳۴}

۳۱. پيام به ملت ايران در سالگرد کشتار خونين مکه؛ قبول قطعه‌نامه ۵۹۸، ۲۹ تير ۱۳۶۷ / ۵ ذى الحجه ۱۴۰۸ به نقل از: آخرين دغدغه‌هاى امام خمينى رحمت الله عليه (خلاصه جلد ۲۱ صحيفه امام)، ص ۴۶.

۳۲. پيام به ملت ايران در سالگرد کشتار خونين مکه؛ قبول قطعه‌نامه ۵۹۸، ۲۹ تير ۱۳۶۷ / ۵ ذى الحجه ۱۴۰۸ به نقل از: همان

۳۳. برگرفته از: آيت الله مصباح يزدى، پرسش‌ها و پاسخ‌ها (چهار جلدی)

۳۴. برگرفته از: مباني استنباط در حقوق اسلامى و حقوق موضوعه، حجت الاسلام سعيد رجحان، جلد دوم، صفحه ۳۴.

در تعالیم اسلامی و مبتنی بر مکتب اسلام مفاهیم ولایت و امامت به هنگامی که در مسیر اداره جامعه سرازیر شده و در حکومت بر اجتماع جریان می‌یابد، مفهوم حکومت اسلامی و یا دولت اسلامی را شکل می‌دهد. بر این مبنا، باید مفهوم و ماهیت حکومت و دولت اسلامی را در مفاهیم عمیق و بنیادینی چون «ولایت» و «امامت» بیابیم. باب‌های ولایت و امامت اقیانوس‌هایی هستند که غور در آن‌ها به مدت‌ها زمان نیاز دارد و ما در این نوشتار به بیان همین نکته که تفاوت اسلامی دولت و حکومت اسلامی و سایر دولت‌های تعریف شده در مکاتب فلسفی، اجتماعی و سیاسی دنیا؛ «حرکت دادن همه انسان‌ها به سمت خالق و ربّ هستی یعنی «الله» جلّ جلاله و خدایی شدن و نجات ایشان از غیرخداها و غیرخدایی بودن‌ها است» و «امام آمده است تا به امر خداوند به هدایت پردازد» اکتفا می‌نماییم که: «وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا...»^{۳۵}

با همین مبنا و با تلاش برای کاوش در معارف اسلامی برخی از مهمترین رسالت‌ها، وظایف و ضوابط حاکم بر عمل حکومت اسلامی را در عرصه اقتصاد که تأثیری ویژه در شیوه واگذاری‌ها دارند، بیان می‌نماییم.

رسالت‌های اقتصادی حکومت اسلامی مؤثر در الگوی واگذاری

این رسالت‌ها، اهداف و مبانی عبارتند از:

- رشد و تعالی معنوی و اخلاقی در بستر اقتصاد
 - اقامه قسط و عدالت
 - مبارزه با فقر و رسیدگی به محرومان و مستضعفان
 - حراست و مدیریت انفال و ثروت‌های عمومی در جهت مصالح اسلام و جامعه
 - حفظ استقلال و عزت اقتصادی
 - ایجاد و حفظ امنیت اقتصادی
 - مردمی‌سازی اقتصاد و گسترش نقش مردم در آن
 - رشد اقتصادی و فراهم نمودن رفاه عمومی
- اینک به تبیین این محورها می‌پردازیم.

رشد و تعالی معنوی و اخلاقی در بستر اقتصاد

۳۵. قرآن کریم، انبیاء، آیه ۷۳، یعنی: «و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما هدایت می‌کنند...»

وضوح این مطلب با اندکی آشنایی با معارف اسلام روشن می‌گردد و ما را از نیاز به استدلال و برهان بی‌نیاز می‌کند، لیکن با نیم‌نگاهی به مبانی و منابع اسلامی به بیان روشن‌تر موضوع می‌پردازیم. در آیات قرآن مشاهده می‌کنیم:

«هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ...»^{۳۶}؛ «او کسی است که در میان جمعیت درس نخوانده، رسولی از خودشان برانگیخت که آیاتش را بر آنها می‌خواند و آنها را تزکیه می‌کند و به آنان کتاب و حکمت می‌آموزد...»^{۳۷}

«خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ...»^{۳۸}؛ «از اموال آنان (به عنوان زکات) صدقه‌ای بگیر تا به وسیله آن، آنها را پاک سازی و پرورش دهی و به آنها دعا کن که دعای تو مایه آرامش ایشان است...»^{۳۹}

«وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ»^{۴۰}؛ «و برای ایشان استغفار کن...»

در میان احادیث شیعه نیز موارد بسیاری بر این وظیفه حکومت اسلامی دلالت دارد. امیرالمؤمنین علی علیه السلام در عهدنامه مالک اشتر در مقام تبیین وظایف و هدف حکومت او بر مصر می‌فرماید: «... اسْتِصْلَاحَ أَهْلِهَا...»^{۴۱}؛ «(او را به ولایت مصر می‌گمارد) تا... اهلس را به صلاح آورد...»

در منابع و معارف «فلسفه و عرفان اسلامی» و به طور نمونه «اسفار اربعه» که طی آن عارف مسیر خود به سوی حضرت حق را تکمیل می‌نماید، او در یکی از مراحل سفر الهی خود «سفر از خلق به حق» را آغاز می‌نماید.^{۴۲} در این مسیر که باید حرکت عارف با همراهی مردم به سوی خداوند انجام پذیرد اولین مورد از وظایف دولت اسلامی که روح حاکم بر تمامی وظایف، اقدامات و رخدادهای حکومت و جامعه اسلامی است، خود را می‌نمایاند.

۳۶. قرآن کریم، سوره مبارکه جمعه، آیه ۲

۳۷. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۵۵۳

۳۸. قرآن کریم، سوره مبارکه توبه، آیه ۱۰۳.

۳۹. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۲۰۳

۴۰. قرآن کریم، سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۵۹

۴۱. نهج البلاغه، صفحه ۴۰۲

۴۲. ملاصدرا، حکمت متعالیه در اسفار اربعه، صص ۱۶ و ۱۷

این وظیفه، اصلی‌ترین وظیفه حکومت اسلامی بوده و علاوه بر این که وظیفه‌ای مستقل است روح حاکم بر تمامی وظایف و اقدامات او نیز می‌باشد. به دیگر بیان تفاوت و ممیّزه اصلی حکومت اسلامی و سایر انواع حکومت و بلکه فلسفه اصلی حکومت و دولت اسلامی قیام برای خدا و تلاش برای حرکت به سوی اوست.

اقامه قسط و عدالت

یکی از مبانی اساسی مکتب اسلام و به تبع آن حکومت اسلامی برپا داشتن عدالت و قسط در تمام سطوح و شؤون می‌باشد. بیان پشتوانه‌های نظری و مستندات این بحث با توجه به آشکاری و وضوح آن، ضروری به نظر نمی‌رسد و توجه به آیاتی چون:

◆ «... وَ قُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ...»^{۴۳}؛ «و بگو به هرکتابی که خدا نازل کرده ایمان آورده‌ام و مأمورم در میان شما عدالت کنم...»^{۴۴}

◆ «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ...»^{۴۵}؛ «خداوند به عدل و احسان و... فرمان می‌دهد...»^{۴۶}

اهمیت عدالت را مشخص می‌نماید. عدالت که ابعاد مختلف دارد و از جهات مختلف قابل تقسیم است، می‌تواند در سطوح فردی و اجتماعی، معنوی و مادی، توزیعی، تولیدی و مصرفی، حقوقی و تکلیفی و... بیان گردد. در عظمت و اهمیت این مطلب همین بس که خداوند جهانیان و عالمیان مراد و منظور خود را از فرستادن تمامی پیامبران الهی و به تبع آن تحمّل آن همه سختی‌ها، مجاهدت‌ها و مبارزات و نیز انزال تمام کتاب‌های آسمانی که هر کدام اقیانوس‌های بی‌کران معارف‌اند؛ «برپا داشتن شدن قسط و عدالت توسط مردم» اعلام می‌دارد: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...»^{۴۷}؛ «ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند...»^{۴۸}

۴۳. قرآن کریم، سوره مبارکه شوری، آیه ۱۵.

۴۴. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۴۸۴.

۴۵. قرآن کریم، سوره مبارکه نحل، آیه ۹۰.

۴۶. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۲۷۷.

۴۷. قرآن کریم، سوره مبارکه حدید، آیه ۲۵.

۴۸. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۵۴۱.

در جوامع حدیثی شیعه به عدالت و اهمّیت آن در سطح وسیع اشاره شده است. یکی از محوری‌ترین مباحث موجود در نهج البلاغه، عدالت است و امام علی علیه السلام یکی از مبنایی‌ترین ارکان سیره نظری و عملی خود را اقامه آن معرفی می‌نمایند. ایشان در بخشی از نهج البلاغه پس از تشریح وضعیت جامعه آن زمان و بیان فاصله میان وضعیت فقیر و غنی و برخی مسائل دیگر از شدت تأسف می‌فرمایند: «إِنَّا لَللَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»^{۴۹ و ۵۰}

می‌دانیم آیه استرجاع در مواقع وقوع مصیبت به کار می‌رود. با توجه به این خطبه از نهج البلاغه مصیبت‌بار بودن وجود فقیران گرسنه و در عین حال، ثروتمندان ناسپاس در جامعه مشخص می‌شود.^{۵۱}

در اندیشه متفکران انقلاب اسلامی نیز عدالت اجتماعی و اقتصادی یکی از ارکان و مبانی نظری انقلاب اسلامی می‌باشد تا جایی که دهه چهارم انقلاب اسلامی به «دهه پیشرفت و عدالت» نامگذاری شده است. مبارزه با فقر و رسیدگی به محرومان و مستضعفان

این وظیفه هرچند شباهت زیادی به عدالت اجتماعی دارد ولی با آن متفاوت است. در حقیقت نبود فقر مساوی با وجود عدالت نیست و عدالت، مفهوم، ملزومات و شرایطی فراتر از رفع فقر دارد.^{۵۲}

مبانی قویم قرآنی در تبیین مفهوم، آثار، شرایط و موارد مصرف انفاق، زکات، صدقه، خمس و... در جهت خدمت به مستضعفین، چشمگیر و فراوان می‌باشد:

«مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ...»^{۵۳} «آنچه را خدا از اهل این آبادی‌ها به رسولش باز گرداند، از آن خدا و رسول و خویشاوندان او و یتیمان و مستمندان و در راه‌ماندگان است تا در میان ثروتمندان شما دست به دست نگردد.»^{۵۴}

۴۹. قرآن کریم، سوره مبارکه بقره، آیه ۱۵۶.

۵۰. ترجمه نهج البلاغه، خطبه ۱۲۹، صفحه ۱۸۰.

۵۱. ر. ک. ب. «مرزبان وحی و خرد»، قم، مؤسسه بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چاپ اول ۱۳۸۱، مقاله «عدالت اقتصادی در المیزان»، صفحه ۲۰۴. نیز: ر. ک. ب.: «الحیاء»، علامه محمدرضا حکیمی.

۵۲. قاموس عدالت، صفحه ۲۸.

۵۳. قرآن کریم، سوره مبارکه حشر، آیه ۷.

۵۴. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۵۴۶.

تأکیدهای فراوان در سیره (و حدیث) معصومین علیهم السلام، به ویژه سیره حکومتی امیر مؤمنان علی علیه السلام که در عهدنامه مالک اشتر جلوه‌ای از آن را می‌بینیم، در این موضوع که جهت‌گیری اصلی نظام اقتصادی اسلام به سوی کمک و خدمت به محرومان و مستضعفان است، حجت را بر ما تمام می‌کند.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمایند:

«أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى إِبْرَاهِيمَ (ع) فَقَالَ: خَلَقْتُكَ وَابْتَلَيْتُكَ بِنَارِ نَمْرُودَ فَلَوْ ابْتَلَيْتُكَ بِالْفَقْرِ وَرَفَعْتُ عَنْكَ الصَّبْرَ فَمَا تَصْنَعُ؟ قَالَ إِبْرَاهِيمُ (ع): يَا رَبُّ الْفَقْرُ إِلَى أَشَدِّ مِنْ نَارِ نَمْرُودَ. قَالَ اللَّهُ فَبِعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَشَدُّ مِنَ الْفَقْرِ»^{۵۵}؛ «خدای متعال به حضرت ابراهیم (ع) وحی کرد و فرمود: یا ابراهیم من تو را را آفریدم و با آتش نمرود مورد امتحان قرار دادم؛ پس اگر تو را به فقر مبتلا می‌کردم و صبر را از تو می‌گرفتم آن وقت چه می‌کردی؟ حضرت ابراهیم (ع) عرض کرد: خدایا، فقر برای من از آتش نمرود بدتر و شدیدتر است. خدای عزیز فرمود: به عزت و جلال خودم سوگند در آسمان و زمین شدیدتر از فقر نیافریدم.»

«الْفَقْرُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ»^{۵۶}؛ «فقر، شدیدتر از قتل است.»

اندیشه اندیشمندان انقلاب اسلامی همچون حضرت امام خمینی رحمت الله علیه و امام خامنه‌ای دام‌ظله، به رسیدگی به مستضعفان و طبقه محروم جامعه را از ارکان انقلاب اسلامی می‌داند: «آن چیزی که روحانیون هرگز نباید از آن عدول کنند و نباید با تبلیغات دیگران از میدان به در روند، حمایت از محرومین و پابره‌هاست؛ چرا که هر کسی از آن عدول کند از عدالت اجتماعی اسلام عدول کرده است. ما باید تحت هر شرایطی خود را عهده‌دار این مسئولیت بزرگ بدانیم و در تحقق آن اگر کوتاهی بنماییم خیانت به اسلام و مسلمین کرده‌ایم.»^{۵۷}

بنابراین تمام سیاست‌های دولت اسلامی باید در جهت رفع فقر و محرومیت باشد و هرگونه سیاست فقرزا، محرومیت‌زا و ایجادکننده تضاد طبقاتی ممنوع می‌باشد.

۵۵. بحار الأنوار، جلد ۷۲، صفحه ۴۷؛ به نقل از: «فقرستیزی»، صفحه ۲۴۳.

۵۶. همان.

۵۷. امام خمینی قدس سره، صحیفه نور، جلد ۲۱، صفحه ۹۹، به نقل از کتاب «گزیده‌ای از آثار و سیره امام خمینی (س)؛ عدالت در نظام اسلامی».

حراست و مدیریت انفال و ثروت‌های عمومی در جهت مصالح اسلام و جامعه

انفال یا آن دسته از ثروت‌هایی که مالک خصوصی نداشته و در اختیار حاکم جامعه اسلامی می‌باشند، می‌بایست در برابر زیاده‌خواهی‌های باندهای قدرت و ثروت محافظت گردیده و در جهت منافع و مصالح کل جامعه مدیریت گردند.

«يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^{۵۸} «از تو درباره انفال می‌پرسند، بگو انفال برای خدا و رسول است. پس از خدا بترسید و در میان خویش اصلاح کنید و از خدا و رسول او اطاعت کنید اگر مؤمن هستید.»

دولت اسلامی می‌بایست از ذخایر نفت و گاز، معادن راهبردی، جنگل‌ها، مراتع و سایر دارایی‌های خدا و رسول و مردم حراست نموده و آن را در جهت مصالح اسلام و عموم مردم و نه طبقه‌ای خاص مدیریت نماید. از آنجا که هدر زمان غیبت مسئولیت انفال به عهده ولی فقیه است ضروری است به ولایت وی خدشه وارد نشود و به بهترین وجه اعمال گردد تا منافع اسلام مورد تهدید قرار نگیرد.

حفظ استقلال و عزت اقتصادی

حاکم و حکومت اسلامی به دلیل اسلامیت خود موظف به حفظ استقلال و نفی هرگونه سلطه بر خود می‌باشد. استقلال که شئون و ابعاد مختلف دارد می‌تواند از ناحیه داخل حکومت اسلامی، خارج از مرزهای سیاسی و جغرافیایی یا از بعد سیاسی، اقتصادی و ... شکل بگیرد و یا دقیقاً از همین نواحی تهدید شود. استقلال می‌تواند در یک یا چند بعد وجود داشته باشد و در یک یا چند بعد دیگر وجود نداشته باشد. البته استقلال، مفهوم و شرایط آن نیاز به تحقیقی مستقل دارد.

قرآن کریم هرگونه سلطه از جانب کفار بر مسلمین را مردود اعلام می‌کند: «...وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»^{۵۹} «و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است.»^{۶۰}

۵۸. قرآن کریم، انفال، آیه ۱.

۵۹. قرآن کریم، سوره مبارکه نساء، آیه ۱۴۱.

۶۰. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۱۰۱.

این آیه که به قاعده «نفی سییل» معروف است، به روشنی عزت انکار ناپذیر مؤمنان و جامعه آن‌ها را بیان می‌نماید. نفی پذیرش سلطه کفار بر مسلمین علاوه بر آیات بسیاری از قرآن کریم در احادیث شیعه نیز تبیین شده است.

اندیشه اندیشمندان انقلاب اسلامی به ویژه حضرت امام (ره) مشحون از تأکید بر ضرورت حفظ استقلال، عزت و تمامیت حکومت اسلامی است. در نظام معرفتی ایشان یکی از ارکان «اسلام ناب محمدی» صلی الله علیه و آله وسلم و تفاوت‌های آن با «اسلام آمریکایی» در عدم پذیرش هرگونه سلطه بر حکومت اسلامی و مسلمین و نفی هرگونه سازش با دشمنان می‌باشد.

از آنجا که استقلال و عزت حکومت اسلامی شئون و مظاهر مختلف دارد و اقتصاد یکی از این شئون می‌باشد باب تحقیق در «استقلال و عزت اقتصادی»؛ معنا، مفهوم و شیوه‌های تحقق آن به روی محققین باز می‌شود. یکی از تجلیات مهم حفظ استقلال اقتصادی جامعه در نحوه خصوصی‌سازی و واگذاری انفال است. باید به گونه‌ای عمل شود که نیازهای صنعتی و معیشتی جامعه قربانی تقاضای بازارهای جهانی و سودآوری صادرات نگردد. «دولت اسلامی موظف است استقلال و عزت خود را در عرصه اقتصادی حفظ و تقویت نماید و از عوامل تهدیدکننده آن جلوگیری نماید.»

بنابراین دولت حق ندارد فعالیت و یا عملی انجام دهد که استقلال و عزت خود را به خطر بیندازد.

ایجاد و حفظ امنیت اقتصادی

حکومت اسلامی همانند سایر حکومت‌ها موظف به ایجاد امنیت فراگیر در جامعه می‌باشد. اگر در بخش‌هایی از جامعه یکی از انواع ناامنی وجود داشته باشد، دولت اسلامی موظف به از بین بردن است و نیز باید امنیت‌های موجود و به وجود آمده را حفظ کند. در حوزه اقتصاد این امنیت، امنیت اموال و دارایی‌ها، امنیت سرمایه‌گذاری، امنیت شغلی، امنیت روانی به معنی آسودگی خیال و فراغ بال به خاطر داشتن درآمد کافی، توان ادامه و اداره زندگی، توان بازپرداخت وام‌ها و دیون و ... را در بر می‌گیرد.

منابع دینی و عقل سلیم بر این وظیفه حکومت و دولت اسلامی تأکید دارند. قرآن کریم امنیت را یکی از صفات ویژه شهر مکه و از عوامل پیشرفت اقتصادی آن می‌داند: «... أَوْلَم نُمَكِّن لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجَبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ ...»^{۶۱} «... آیا ما حرم امنی در اختیار آن‌ها قرار ندادیم که ثمرات هر چیزی به سوی آن آورده می‌شود؟...»^{۶۲}

البته در قرآن کریم مطلبی بالاتر از امنیت مد نظر قرار گرفته و آن «امنیت» به معنای ایمنی بخشی می‌باشد که برای پرداختن به این مطلب به فرصت دیگری نیاز است.

در عهدنامه مالک اشتر به لزوم انجام این وظیفه اشاره شده است: «... جِهَادَ عَدُوِّهَا ...» [او را به فرمانداری مصر برمی‌گزیند تا] ... با دشمنانش نبرد کند...»^{۶۳}

بنابراین: «دولت اسلامی موظف به ایجاد و حفظ تمام شئون امنیت از جمله امنیت اقتصادی در جامعه می‌باشد.» و لذا هرگونه اقدامی که شأنی از شئون امنیت جامعه را تهدید کند ممنوع و غیرقابل قبول خواهد بود.

مردمی‌سازی اقتصاد و گسترش نقش مردم در آن

این محور در بخش مربوط به تعاون اقتصادی مورد بحث قرار خواهد گرفت.

رشد اقتصادی و فراهم نمودن رفاه عمومی

ضرورت و اهمیت این وظیفه روشن است و عقل آدمی به تنهایی به آن رهنمون می‌شود. هر دولتی اعم از دینی و غیردینی این وظیفه را برای خود حتمی می‌داند. تفاوت حکومت دینی و غیردینی در این است که به این وظیفه به نحو استقلالی نگاه نمی‌کند و به آن اصالت اساسی نمی‌دهد. در حقیقت هنر اسلام در این است که این وظیفه را در مسیر خداگرایی و تقرب الی الله دنبال می‌کند و اگر این گونه باشد که مردم در خلال رفع نیازهای مادی زندگی و رشد اقتصادی به خداوند نزدیک نشوند، حکومت دینی از فلسفه و هویت خود فاصله گرفته و تلاش برای تشکیل آن و تحمل سختی‌های این راه ارزش چندانی نخواهد داشت. به دلیل بداهت این مطلب به ارائه مستندات و توضیح بیشتر نمی‌پردازیم.

۶۱. قرآن کریم، سوره مبارکه قصص، آیه ۵۷.

۶۲. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۳۹۲.

۶۳. ترجمه نهج البلاغه، صفحه ۴۱۰ و ۴۱۱.

اکنون که مهمترین خطوط اصلی نظام اقتصادی اسلام و همچنین ملاک‌های عمل حکومت و دولت اسلامی ترسیم گردید، می‌توان هر نوع الگوی واگذاری مغایر با آن مورد نقد، اصلاح و یا رد قرار گیرد. در فصل‌های بعدی پس از نقد و بررسی اجمالی شیوه کنونی خصوصی‌سازی در کشور پرداخته و سپس دو اصل مهم مورد تأکید مکتب اقتصادی اسلام ناب یعنی عدالت (و مبارزه با سرمایه‌داری) و مردمی‌سازی (و تعاون) را مورد واکاوی قرار می‌دهیم.

فصل چهارم

وضعیت کنونی خصوصی‌سازی انفال در کشور؛ تهدیدها و چالش‌ها

مقدمه

معادن پیش از آن که یک سرمایه اقتصادی قابل واگذاری به شمار آیند بر اساس دیدگاه فقهی بسیاری از فقهای شیعه به ویژه حضرت امام خمینی رحمت الله علیه جزء انفال یعنی دارایی‌های متعلق به حکومت اسلامی هستند. مدیریت این ثروت‌ها در دستان سرپرست الهی جامعه اسلامی می‌باشد. هرگونه بهره‌مندی از معادن باید اهداف نظام اقتصادی اسلام چونان عدالت، توجه ویژه به مستضعفین، استقلال اقتصادی و پیشرفت جامعه را برآورده سازد. از دیگرسو انفال معدنی و معادن بنگاه‌هایی هستند که بر خلاف سایر بنگاه‌های اقتصادی هزینه قابل توجهی برای تهیه مواد اولیه انجام نمی‌دهند و تنها مواد خروجی دارند و از این جهت سودآوری بسیار بالایی دارند. ویژگی‌های معادن، مثل زمین شناسی، ژئوتکنیک، هندسه، عوامل و روش‌های استخراج، تکنولوژی فراوری و عوامل اقتصادی داخلی و خارجی و همچنین ابهامات و عدم قطعیت‌های موجود در آن‌ها ریسک معدنکاری بالایی را برای معادن متصور می‌سازد و محاسبات مدیریتی و اقتصادی آن‌ها را پیچیده‌تر از یک کارخانه دارای مواد اولیه و محصول می‌کند. لذا بهره‌برداری و مدیریت معادن چارچوب‌های شرعی و فنی دقیقی دارد و نیازمند قوانین کامل و نظارت و کنترل‌های تخصصی مطلوب است و این موضوع وقتی مهم‌تر می‌شود که بخواهیم آن‌ها را به شکل خصوصی اداره کنیم. باید بینیم این بهره‌برداری و خصوصی‌سازی در حال حاضر و گذشته نزدیک چگونه انجام می‌پذیرد و با چه انتقادات و اشکالاتی روبروست؟

خصوصی‌سازی معادن در کشور طی چند دهه گذشته به صورت‌های مختلف انجام شده است که هر یک به نوعی مشکلات مربوط به خود را داراست. اولین گام‌ها در راستای خصوصی‌سازی واحدهای دولتی در قالب «سیاست‌های تعدیل اقتصادی» و در دولت سازندگی از سال ۱۳۶۸ شدت و سرعت گرفت.^{۶۴}

۶۴. معاونت پژوهشی موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی سلام الله علیه، منتخبی از مقالات اولین کنگره بررسی اندیشه‌های اقتصادی امام خمینی سلام الله علیه، صص ۲۳۵ و ۲۳۸.

«سیاست‌های تعدیل اقتصادی» نسخه‌ای است که صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی برای کشورهای به اصطلاح در حال توسعه طراحی نموده‌اند و در حقیقت کشورها را به سمت سرمایه‌داری و مضمحل شدن در اقتصاد ظالمانه جهانی سوق می‌دهد.

۱. شکل اول: واگذاری معادن به اشخاص یا شرکت‌های ذی نفوذی که تخصص و فعالیتی در زمینه معدنکاری نداشته‌اند. این واگذاری‌ها با قیمت‌هایی بسیار ناچیز انجام شده است به طوری که گاهی قیمت مواد و تجهیزات موجود در انبارهای آن معادن را نیز جبران نمی‌نمود. در این روش به محض واگذاری، بخش اعظمی از تجهیزات و بعضاً مواد معدنی انبار شده فروخته می‌شد و به این ترتیب در چند روز بازگشت سرمایه اتفاق می‌افتاد و پس از آن این معدن مثل یک کالای در دست معامله گران و دلالان، چندین دست خرید و فروش می‌شد. به محض کاهش یا افزایش قیمت فروش ماده معدنی، معدن تعطیل شده و تعدیل و اخراج نیروها صورت می‌گرفت و یا مجدداً با شرایط بسیار دشواری راه‌اندازی می‌شد که علاوه بر تبعات اقتصادی، مشکلات اجتماعی و سیاسی منطقه‌ای را در بر داشت.

۲. شکل دوم: دومین نوع واگذاری، به اشخاص و شرکت‌هایی بود که قانوناً ذی حق بودند. یعنی یا خود مکتشف معدن بودند و یا از دیگران معدن را خریده بودند. این معادن معمولاً کوچک هستند و به دلیل عدم سرمایه‌گذاری دولت در اکتشاف تفصیلی، تنها به کمک‌هایی در قالب روش‌های ساده و در حد پی‌جویی پرونده اکتشافی از سوی دولت اکتفا شده و به همین دلیل این افراد پس از واگذاری معدن به دلیل وجود ریسک‌های بزرگ در مدل زمین‌شناسی دچار مشکلات زیاد و حتی تعطیلی معدن شده‌اند.

۳. شکل سوم: نوع سوم واگذاری معادن به شرکت‌های نیمه دولتی و ذی نفوذ در دولت مثل صندوق‌ها، بیمه‌ها و ... است که اغلب به خاطر رد دیون دولت صورت می‌گیرد. در این نوع واگذاری‌ها قبل از قیمت‌گذاری، سهام معادن تقسیم و رد دیون صورت گرفته است که البته روش علمی آن چیزی فراتر از چانه‌زنی و تباری نیست.

۴. شکل چهارم: واگذاری معادن در بورس به عنوان آخرین روش نیز مسائل مرتبط با خود را داراست که اصلی‌ترین آن قیمت‌گذاری است. در قیمت‌گذاری علاوه بر توجه به دارایی‌های منقول و غیرمنقول معادن و یا شرکت‌های استخراج‌کننده می‌بایست برندهای اقتصادی (سرقفلی)، ریسک‌های معدنکاری، سرمایه انسانی، مسائل اجتماعی و اقتصاد منطقه‌ای لحاظ شوند که متأسفانه نه تنها این مسائل بلکه قیمت دارایی‌های ابتدایی نیز درست برآورد نمی‌شوند چرا که معمولاً کارشناسان محاسب، اطلاعات اندکی از معدنکاری و ریسک‌های مربوطه دارند. با صرف نظر از این اشکال اساسی، هر چند ممکن باشد در این روش به قیمت فروش نسبتاً

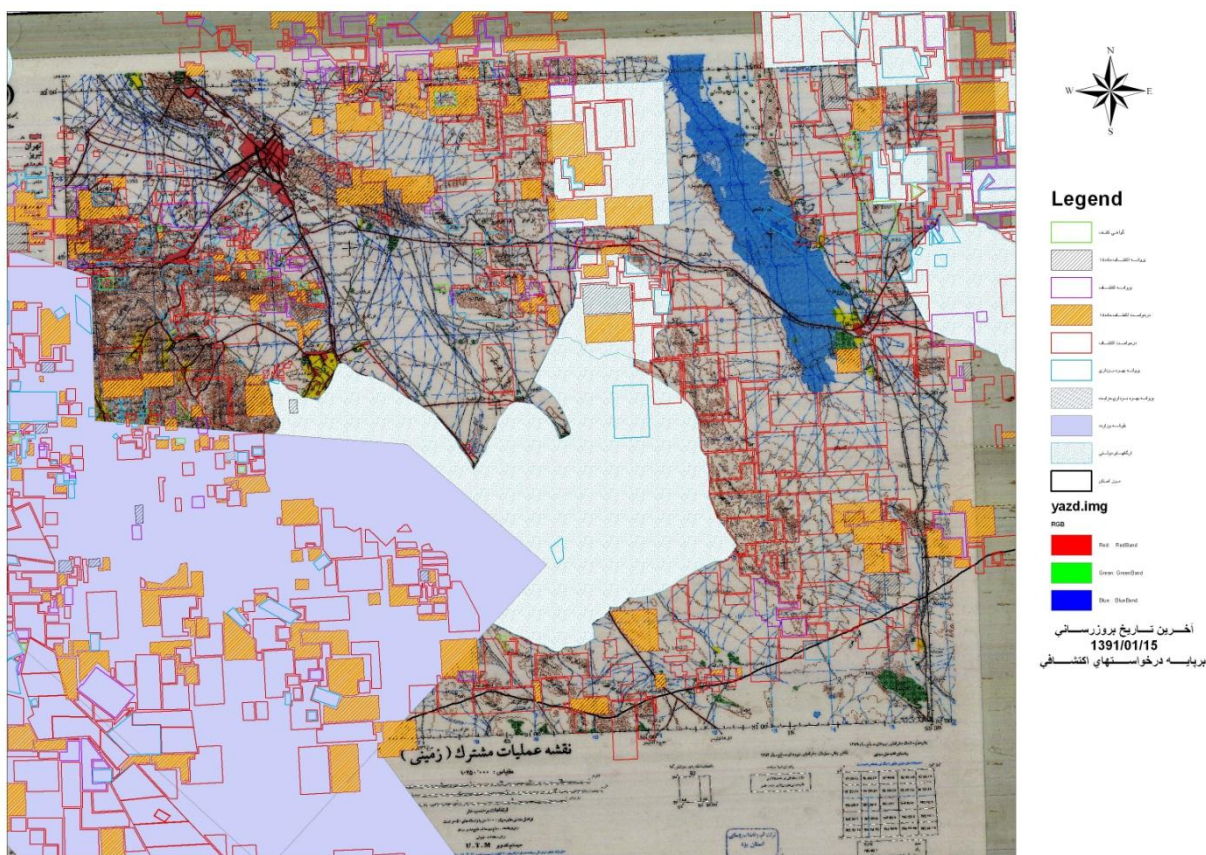
منطقی برسیم اما این قیمت دسترسی به ماده معدنی، امکان مدیریت کلان ملی برای رسیدن به ارزش افزوده بیشتر و تداوم معدنکاری را تضمین نمی‌کند.

۵. شکل پنجم: در حال حاضر بر اساس قوانین موجود اشخاص حقیقی و حقوقی می‌توانند مجوز استخراج معدنی را برای مدتی طولانی با یک طرح پی‌جویی و یا مقدمات اکتشاف اخذ کرده و در ازای بهره‌برداری از انفال معدنی، مبلغی را به نام حقوق دولتی (قیمت بر جای ماده معدنی) به میزان حدود یک صدم قیمت فروش هر تن ماده معدنی پرداخت نمایند. این در حالی است که تنها امکان نظارتی دولت، کارشناسان نظام مهندسی معدن هستند که توسط مدیران همین معادن حق نظارت ناچیزی دریافت می‌نمایند!

در مقابل برای نمونه شرکت ذوب آهن اصفهان کارخانه‌ای است که از یک طرف سنگ آهن با ویژگی‌های مشخص وارد و فولاد مشخصی از آن خارج می‌شود و تجهیزات مسیر نیز مشخص است لذا نکته غیرقطعی و مبهمی در خصوصی شدن آن وجود ندارد. اما این که چرا خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی دوباره از انفال شروع شده است جای نگرانی است.

با یک بررسی ساده در حوزه مدیریت معدنی دنیا متوجه می‌شویم که حتی در کشورهای اروپایی که نظام اقتصادی مبتنی بر مالکیت خصوصی می‌باشد هم خصوصی‌سازی معادن به اشکال فوق انجام نگرفته است و هر کجا که دولت‌ها بعد از ایجاد زیر ساخت‌ها، تصدی‌گری خود را کم کرده‌اند در عوض مکانیزم‌های فرمان‌دهی و نظارتی خود را توسعه داده‌اند. لذا پیشنهاد کلی این است که برای خصوصی‌سازی ابتدا می‌بایست بستر معدنکاری در حد نیاز توسط دولت فراهم گردد، معادن به نام دولت ثبت گردد و واگذاری به شرط و با مدت اتفاق بیافتد و کنترل نیز در دوره‌های مختلف بهره‌برداری صورت گیرد.

پیشنهادات اجرایی و عملیاتی این تحقیق برای الگوی واگذاری و خصوصی سازی در فصلی جداگانه تقدیم می گردد.^{۶۵} پیش از ورود به مسئله توجه به یک نمونه از نقشه های موجود از واگذاری های انجام شده

در استان یزد ارائه می شود. وضعیت در سایر مناطق معدنی نیز به همین صورت است.

چالش ها و تهدیدهای نحوه کنونی خصوصی سازی انفال معدنی

نحوه کنونی خصوصی سازی در کشور مشکلات و چالش های عدیده ای ایجاد کرده است. این معضلات را به صورت فهرست وار مرور می نمایم و تبیین تفصیلی را به فرصت های بیشتر واگذار می نمایم.

الف. مشکلات بنیادین

۱. نقض عدالت اجتماعی: نفی توازن درآمدی و ایجاد تضاد طبقاتی: شدت یافتن فاصله میان فقیر و غنی، سرمایه دار و کارگر

۶۵. این وجوه سه گانه می تواند در تحقیق تفصیلی تر دنبال شود: بررسی مسئله در مورد معادن بزرگ و قوانین موجود، بررسی مسئله در مورد معادن کوچک و قوانین مربوطه، مطالعه تطبیقی خصوصی سازی معادن در سایر کشورها.

۲. حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران بر اقتصاد کشور: سوق دادن اقتصاد کشور به سمت سرمایه‌داری
۳. ضعف تدریجی ساختارهای درونی انقلاب اسلامی و تهدید انقلاب از درون به جهت گسترش سرمایه‌داری و افزایش نارضایتی‌های مردمی
۴. گسترش اتراف و تولید طبقه مَترَف (طبقه مرفهین بی‌درد و دنیاطلب)
 - اثرات فرهنگی تولید طبقه مترَف: به جهت حاکمیت این طبقه بر اقتصاد کشور و نگاه قشرهای متوسط جامعه به ایشان، کم‌کم دنیا خواهی و ارزش‌های دنیاطلبان بر جامعه حاکم می‌گردد.
 - تغییر الگوی مصرف و سبک زندگی جامعه به سمت اشرافی‌گری و دنیاخواهی: به جهت نگاه جامعه به زندگی مرفهین، اسراف، تجمل پرستی و مصرف اشرافی بر همه طبقات مردم حاکم می‌شود.
 - نفوذ و فساد سیاسی: طبقه مترَف، به صورت تدریجی در نهادهای سیاسی و قانونگذاری کشور نفوذ کرده و کسب قدرت‌های سیاسی را به دنبال خواهد داشت.
۵. ویژه‌خواری و رانت خواری
۶. به وجود آمدن بحران‌های اجتماعی - امنیتی منطقه‌ای؛
۷. افزایش قیمت فولاد در کشور و ایجاد تورم بخشی: به دلیل این که بخش خصوصی محصول خود را با توجه به قیمت جهانی می‌فروشد و تعهدی به فروش یارانه‌ای فعلی سنگ معدن (یک سوم تا نصف قیمت جهانی) در داخل کشور ندارد.
۸. رانت اطلاعاتی و عدم شفافیت و عدالت اطلاعاتی؛ اطلاعات نامتقارن دست‌اندرکاران اکتشاف معادن و سیاستگذاران بخش معدن نسبت به دیگران
۹. تهدید جدی امنیت شغلی: و اخراج کارگران به بهانه بهره‌وری، پایین آمدن قیمت فروش، عدم سرمایه‌گذاری بیشتر و...^{۶۶}
۱۰. خروج مواد معدنی به صورت خام بدون استحصال ارزش افزوده به عنوان صادرات غیرنفتی و استفاده از معافیت‌های مالیاتی صادرات^{۶۷}
۱۱. تهدید استقلال ملی: از طریق عدم ضمانت معدن خصوصی برای فروش سنگ به صنایع داخلی و رفع نیازهای کشور

۶۶. در این زمینه بررسی نوع قراردادها با کارگران ضروری می‌باشد.

۶۷. در حال حاضر صادرات سنگ آهن که اغلب پرعیار و بالای ۵۰ درصد است، دارای معافیت گمرکی! بوده و سالیانه از صادرکنندگان نمونه آن با جواز صادراتی تقدیر به عمل می‌آید. سنگ آهن با عیار بالای ۵۰ درصد به کشور چین صادر می‌شود و ارزش افزوده آن نصیب بیگانگان می‌شود. صادرات مواد معدنی خام در شرایطی که کارخانجات فولادسازی متوسط به پایین ذوب روی، آلومینیوم، مس و... در کشور به خاطر مواد اولیه در حال ورشکستگی هستند و یا به دلیل استفاده از مواد معدنی کم‌عیار، کم‌بازده‌اند.

۱۲. تهدید منافع اقتصادی ملی: سود محوری بخش خصوصی و عدم توجه به همه ظرفیت‌های یک معدن (توجه او به بخش‌های عیاربالای معدن (گل معدن))
۱۳. عدم بهره‌برداری بهینه و صیانتی از معدن: و عدم توجه به بهره‌برداری از معادن با بالاترین ارزش و آسیب زدن به معدن
۱۴. ایجاد معادن کوچک با شرایط فنی نامناسب و بررسی‌های فنی و اقتصادی ناقص که با یک شوک اقتصادی کوچک ورشکست می‌شوند و علاوه بر عدم سرمایه‌گذاری پایدار منطقه‌ای، مجموعه‌ای از نیروی بیکار برای مناطق محروم به جا می‌گذارند.
۱۵. شدت گرفتن تخریب محیط زیست: تهدید محیط زیست اطراف معادن از طریق گسترش آلودگی‌ها
۱۶. عدم توجه به توسعه پایدار مناطق و شهرهای هم‌جوار معادن
۱۷. مشکلات مربوط به خلأهای عمیق نظارتی:
- عدم وجود برنامه و شبکه نظارتی قدرتمند
 - پایین بودن سطح خودسازی و تهذیب نفس ناظران
 - پرداخت حقوق ناظر از سوی مدیران معادن
 - فساد نظارتی
 - تبانی ناظر و مدیران معادن

ب. مشکلات اجرایی

۱۸. عدم برآورد درست از قیمت معادن و حراج ثروت‌های ملی
۱۹. طرح مزایده استخراج و فروش انفال معدنی بدون وجود اسنادی که تعیین‌کننده معدن، موقعیت جغرافیایی، کمیت و کیفیت ذخیره و سنگ‌های در برگیرنده، نسبت باطله‌برداری، مرجعیت فروش سنگ و ده‌ها عامل دیگر
۲۰. فرار مالیاتی
۲۱. سود بادآورده
۲۲. عدم پرداخت دقیق حقوق دولتی
۲۳. برآورد قیمتی ناعادلانه از قیمت سنگ معدن خام
۲۴. عدم شفافیت در ارائه گزارش سود و زیان
۲۵. تجاوز از حد مجاز برداشت
۲۶. اکتشافات ناقص معادن (انجام مرحله پی‌جویی به جای اکتشاف تفصیلی)، عدم شناخت از اعماق زمین، طراحی‌ها و برنامه‌ریزی‌های اشتباه و به‌نبست رسیدن سریع معادن

۲۷. سوء استفاده از تسهیلات و وام‌های دولتی: و هزینه کردن آن برای انباشت ثروت و دارای برخی مدیران معادن به جای توسعه معادن و فعالیت معدنکاری

۲۸. عدم سرمایه‌گذاری مجدد صاحبان معادن در معدن از محل درآمد معدنکاری و توقف پیشرفت معدن

۲۹. قطع خدمات اقتصادی، اجتماعی، رفاهی و فرهنگی معادن به مناطق و شهرستان‌های همجوار

توجیهات نظری و قانونی شیوه نادرست خصوصی‌سازی کنونی

بدنه کارشناسی که پشتوانه افراد و نهادهای نقش آفرین در امر خصوصی‌سازی کشور می‌باشند غالباً معتقد به نظریات اقتصادی مبتنی بر تفکر سرمایه‌داری هستند. مسئولین امر برای روند سرمایه‌دارسالار حاکم بر جریان خصوصی‌سازی کشور توجیهاتی دارند که تنها به آن اشاره می‌شود:

- تفسیر به رأی و تمسک به ظاهر دیدگاه‌های رهبری‌دام‌ظله و سوء برداشت و ارائه تفاسیر غربی و سرمایه‌دارسالارانه از آن
- تحریف روح اصل ۴۴ قانون اساسی از عدالت اجتماعی به خصوصی‌سازی غربی
- قلمداد نمودن مخالفین با این رویه به عنوان مخالفان رهبری و ولایت فقیه
- ناکارآمد نشان دادن تعاون و بخش مردمی در مقابل کارآمدی بخش خصوصی
- عنوان نمودن نبود سرمایه در میان توده مردم
- دشواری مدیریت واحدهای خرد اقتصادی
- متناقض نشان دادن واگذاری‌ها به توده مردم با تجربه بشری در غرب و دنیا بدون یادآوری ثمرات مخرب مالکیت افسارگسیخته شخصی و تضاد شدید طبقاتی در آن کشورها
- متناقض نشان دادن عدالت با کارایی بر اساس نظریات غربی
- متناقض نشان دادن واگذاری‌ها به توده مردم با مبانی علم اقتصاد بدون اشاره به ماهیت سرمایه محور این علم
- تفسیر بخش خصوصی به طبقه سرمایه‌دار به جای توده مردم
- و ...

بررسی مشکلات خصوصی‌سازی در رابطه با معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق

تقریباً همه موارد فوق در صورت واگذاری معادن منطقه به ویژه چغارت، سه‌چاهون و معادن بزرگ زیرمجموعه شرکت سنگ آهن مرکزی ایران - بافق، قابل پیش‌بینی است و با احتمال بسیار بالا هرچند در مقیاس منطقه‌ای رخ خواهد داد. برای تبیین و تأکید بیشتر به برخی مسائل و مشکلات عینی می‌پردازیم.

◇ وجود سابقه ذهنی و تجربه تلخ از خصوصی‌سازی در منطقه: مردم منطقه تجربه و دیدگاه مثبتی نسبت به خصوصی‌سازی ندارند. طرح فولاد بافق که به بخش خصوصی واگذار شده است علیرغم همه تبلیغات، وعده‌ها و بزرگنمایی‌ها ماه‌هاست که تقریباً هیچ‌گونه پیشرفتی به خود ندیده است و بازخورهای بسیار منفی در میان مردم داشته است.

یکی دیگر از این موارد خصوصی‌سازی معدن کوشک است که در سال‌های اخیر انجام شده است و پیامدهای بسیاری از جمله تعدیل نیروی گسترده داشته است.

بیان تفصیلی این دو نمونه و آسیب‌شناسی آن‌ها به مجال بیشتر نیاز دارد.

◇ تعدیل نیرو و اخراج کارگران: معدن چغارت یعنی مهمترین معدن منطقه مهمترین منبع درآمدی مردم منطقه است به گونه‌ای که طبق آمارهای مختلف چهار تا پنج هزار کارگر دارد. این تعداد که همگی سرپرست خانواده هستند و قتی در تعداد متوسط هر خانوار چهار نفر ضرب گردد، به عدد ۱۶ تا ۲۰ هزار نفر می‌رسیم و در می‌یابیم که دست کم حیات اقتصادی این تعداد نفر از جمعیت حدود پنجاه هزار نفری شهرستان به طور مستقیم با معدن گره خورده است. طبق تجربه تقریباً تخلف ناپذیر خصوصی‌سازی در کشور، تعدیل گسترده نیرو رخ خواهد داد و بی‌کاری به وجود آمده، تهدیدی جدی برای اقتصاد منطقه و گسترش فقر در آن به شما خواهد آمد.

◇ قطع تعلق دو درصد عوارض معدن به شهرداری شهرستان: در سال‌های آغازین انقلاب اسلامی به علت شدت محرومیت شهرستان به فرمان حضرت امام رحمت الله علیه، ۴٪ از عوارض معدن به شهرستان تعلق گرفت و کمک شایانی به روند پیشرفت منطقه می‌نمود. در دولت اصلاحات و با قانون تجمیع عوارض این میزان به کلی قطع گردید. در دولا نهم مجدداً این کمک‌ها به میزان ۲٪ انجام شد که تا کنون نیز ادامه دارد. خصوصی‌سازی معدن موجب قطع این میزان و کند شدن جدی روند عمران و آبادانی شهر می‌گردد که می‌تواند مشکلات عدیده‌ای چون تهدید روند خدمت‌رسانی به مردم و کاهش سرعت پیشرفت منطقه را به دنبال داشته باشد.

◇ قطع خدمات اجتماعی - فرهنگی معدن: معدن چغارت مانند بسیاری از معادن دولتی همجوار شهرها، به شهرستان بافق خدمات عمده و عدیده اجتماعی، رفاهی و فرهنگی می‌دهد. اداره فعالیت‌های ورزشی و سرمایه‌گذاری در رشته‌هایی چون کشتی و فوتبال، کمک به فعالیت‌های فرهنگی هنری چون، تسهیل انتشار

کتاب نویسندگان منطقه، برگزاری یادواره‌های شهدا، تأمین مالی فعالیت‌ها و مسابقات مختلف فرهنگی و هنری، تشویق دانش‌آموزان ممتاز منطقه و غیره که بخش خصوصی در قبال هیچ یک از این فعالیت‌ها تعهدی ندارد.

◆ توقف رشد و توسعه خود معادن: حضور دولت در کنار مجموعه‌هایی مثل شرکت سنگ آهن مرکزی همیشه این اعتماد را در پی داشت که برنامه‌های توسعه‌ای و صنایع جوار معدنی برای پایداری اشتغال و اقتصاد منطقه لازم کار است و حذف آن بلافاصله آینده نگاری منطقه را دچار چالش می‌نماید که وجود برنامه‌های مصوب سازمان‌های جدید بالا دستی (سهامداران جدید شرکت سنگ آهن مرکزی) قبل از انتقال، هم اعتماد دولت و هم اطمینان مردم را در پی خواهد داشت، چرا که تجربه‌های گذشته مبنی بر خرید و فروش های تکراری معادن پس از واگذاری و مدیریت های درآمد محور، بدون توجه به توسعه، اغلب این معادن را به ورشکستگی و یا بعضاً متروکه شدن کشانده است.

◆ ایجاد بحران امنیتی در منطقه: تنها، تصور چنین رویدادها و پیامدهایی توسط مردم، منطقه را با بحران‌های جدی امنیتی و اجتماعی روبرو خواهد ساخت. این مسئله وقتی جدی‌تر خواهد شد شناختی اجمالی و در عین حال واقعی از دیدگاه‌ها و تلقیات مردم منطقه داشته باشیم. باید بدانیم این شهرستان بر خلاف برخوردار از منابع سرشار معدنی در سطح ملی و بلکه جهانی و نیز قرار گرفتن در قلب پنج راه مواصلاتی راه آهن کشور از شهرستان‌های نسبتاً محروم استان یزد می‌باشد. مردم نمی‌توانند برای این مسئله پاسخی قنع کننده بیابند که چرا با وجود چنین ثروت‌های عظیمی پیشرفت شهرستان نسبت به برخی شهرستان‌های استان قابل مقایسه نیست و معضلاتی چون فقر در شهر وجود دارد و اعتیاد در آن بیداد می‌کند؟ چرا شهرستان بافق از آخرین شهرهایی است که با وجود جمعیت قابل توجه و نیاز صنعتی بالا از نعمت گاز بهره‌مند می‌شود؟ به دلیل این مسئله و نیز به دلیل بی‌مهری‌هایی که شهرستان از گذشته تا کنون از طرف برخی مسئولین کشوری و استانی مشاهده نموده است و همچنین تبعیضات کارگری، چه بخواهیم یا نخواهیم و چه بپذیریم یا نپذیریم، چنین تلقی و برداشتی در ذهن اکثریت مردم موجود می‌باشد و احساس فقر و نارضایتی بالایی در اذهان عمومی وجود دارد.

این مسائل استعداد بالایی برای به وجود آمدن بحران امنیتی در منطقه به وجود می‌آورد. این حقیقت، علاوه بر این تبیین نظری، شواهد مستحکمی نیز دارد.

حرکت‌های اجتماعی اتفاق افتاده در دهه اخیر در شرکت سنگ آهن مرکزی و شهرستان بافق مثل اعتصاب‌ها، تحصن‌ها و مخالفت‌ها با خصوصی‌سازی در سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴، اعتصاب‌ها و تحصن‌های کارگری جهت پیمانی شدن و تبدیل وضعیت در سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۸۴ و اعتصاب بزرگ و یک هفته‌ای شرکت و شهر بافق در اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۹ که به دخالت مستقیم نیروهای یگان ویژه و درگیری نظامی بی‌سابقه در شهر منجر گردید و اعتراض جمعی از روحانیون و مردم شهرستان در برابر تغییرات مدیریتی شرکت در سال

۱۳۹۱ از این مواردند. یکی از آخرین و جدی‌ترین حلقه‌های این اعتراضات، اعتصاب سراسری کارگران و تعطیلی چندین روزه معدن چغارت و التهاب فضای روانی مردم در پی پخش خبر واگذاری ۲۸٪ از سهام معدن به شرکت فولاد خوزستان در سال ۱۳۹۳ می‌باشد. این مسائل نشان از وجود نارضایتی دائمی کارکنان معدن و مردم منطقه و نیز آمادگی بالا و مجدد برای بروز بحران امنیتی می‌باشد.

فصل پنجم

«عدالت محوری»؛ نقد خصوصی سازی مبتنی بر فرهنگ سرمایه داری

چیستی خصوصی سازی

«خصوصی سازی»^{۶۸} به بیانی عملیاتی عبارت است از «واگذاری مالکیت یا حق بهره مندی از منابع اقتصادی دولتی به بخش خصوصی»^{۶۹} تحت قوانینی خاص به صورت موقت یا دائمی.»

در خصوصی سازی منابع درآمدی مانند شرکت‌ها، کارخانجات، صنایع، صادرات و واردات، معادن و غیره که در اختیار دولت است و دولت در آنها نقش کارفرما و عامل را بر عهده دارد به بخش خصوصی واگذار می‌گردد و بهره‌برداری از آن منبع و منافع آن به او داده می‌شود و در مقابل دولت علاوه بر مالیات، بهره مالکانه، معادل ارزش نقدی و یا بهایی دیگر را دریافت می‌کند و از این پس به جای عامل، نقش ناظر را به عهده می‌-

۱. privetization
۲. privet sector

گیرد. خصوصی سازی می تواند دلایل و انگیزه های گوناگونی داشته باشد. کوچک شدن حجم دولت، افزایش کارآمدی و بهره‌وری، افزایش درآمدهای دولت، کاهش هزینه‌های کل اقتصاد و افزایش آزادی‌های اقتصادی و یا برخی از این اهداف و بلکه همه آنها می‌تواند از اهداف واگذاری‌ها به بخش خصوصی باشد.

همان گونه که مشاهده می‌گردد یکی از ارکان خصوصی سازی، عبارت «بخش خصوصی» می‌باشد. این مفهوم در ابتدای امر بدیهی و روشن به نظر می‌رسد اما دقت نظر بیشتر نشان می‌دهد که با ابهام و کژتابی همراه است و تفاوت‌هایی جدی در واگذاری منابع دولتی در اقتصاد اسلامی و اقتصاد سرمایه‌داری ایجاد می‌کند.

در ادبیات نظام سرمایه‌داری، بخش خصوصی نه همه مردم بلکه آن دسته از افراد جامعه هستند که دارای قدرت اقتصادی، اعتبار کافی و سرمایه می‌باشند. در حقیقت هر چند همگان در ابتدا ذیل مفهوم بخش خصوصی می‌گنجد ولی در خصوصی سازی متداول و متعارف در مقام عمل و عرصه واقعیت، بخش خصوصی همان «سرمایه‌دارها» هستند. بنابراین در فرایند خصوصی سازی هر کسی حق ندارد به منابع دولتی دست یابد و به تولید و بهره‌مندی پردازد بلکه محرومین، مستضعفین و فقرا که تنها توان کار دارند ولو این که از دانش فنی لازم نیز برخوردار باشند به دلیل فقدان سرمایه و قدرت اقتصادی به کلی از این محدوده خارج هستند. برای درک بهتر مفهوم خصوصی سازی در ادبیات متعارف بهتر است با نظام سرمایه‌داری و فرهنگ حاکم بر آن بیشتر آشنا شویم.

نظام سرمایه‌داری^{۷۰}

رنسانس و انقلاب صنعتی اروپا منجر به حاکمیت اندیشه اومانیزم یا انسان‌خدایی^{۷۱} گردید. این اندیشه به معنای جایگزین شدن مدیریت انسان به جای خداوند و کنار زدن خدا و دین از عرصه مدیریت جامعه است. این اندیشه به نوبه خود در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ظاهر می‌گردد.

بروز و ظهور انسان‌خدایی در عرصه اقتصاد و معیشت، سرمایه‌داری یا کاپیتالیسم نامیده می‌شود. در نظام سرمایه‌داری انسان مادی و بریده از وحی، محوریت می‌یابد و اصلی‌ترین و اصیل‌ترین انگیزه و موتور حرکت

۳. Capitalism
۷۱. Humanism

او لذت طلبی، نفع طلبی و سود محوری است. مهم‌ترین کار یک انسان اقتصادی این است که مطلوبیت‌ها و لذت‌های خود را حداکثر کند. بر این بنا، مالکیت فردی و خصوصی به نحوی افسارگسیخته بر اقتصاد حاکم می‌شود و آزادی افراد در تملک و تصاحب قدرت و ثروت و نیز آزادی ایشان در رقابت برای حداکثرسازی مطلوبیت امری کاملاً طبیعی و بلکه ارزشمند شمرده می‌شود. مفاهیم و اجزای روند فوق که به صورت کاملاً طبیعی یکی پس از دیگری قرار می‌گیرند، اصول و ارکان اقتصاد سرمایه‌داری را شکل می‌دهند: حداکثرسازی مطلوبیت و نفع شخصی افراد، فردگرایی، مالکیت فردی، رقابت کامل و آزادی مطلق اقتصادی.

حداکثرسازی مطلوبیت و خودخواهی، جامعه‌ای به دور از ارزش‌های اخلاقی می‌سازد در حالی که خداطلبی و پی‌جویی رضای الهی، جامعه‌ای لبریز از ایثار و اخلاق الهی را به وجود می‌آورد. اصالت دادن به مالکیت فردی همه چیز را در اختیار افراد در می‌آورد در حالی که پذیرش مالکیت الهی بابتی عظیم به نام «انفال» را در نظام اقتصادی باز می‌کند. فردگرایی جامعه را از هم گسیخته می‌سازد و جمع‌گرایی آن را یکپارچه می‌کند. رقابت در اقتصاد فردگرا شدن و خودخواهی را به دنبال دارد و نقطه مقابل، تعاون و همکاری واقعی و برادرانه را به بار می‌آورد. آزادی مطلق در پی‌جویی منافع شخصی جامعه‌ای طبقاتی و تسلط قوی بر ضعیف را نتیجه می‌دهد و محدودیت و تحت نظارت بودن افراد، جامعه‌ای متعادل را می‌سازد.

مهمترین نتیجه این ارکان، حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران بر اقتصاد و اجتماع است. در حقیقت نظام سرمایه‌داری انسان‌ها را به دو دسته سرمایه‌دار و غیر سرمایه‌دار، غنی و فقیر، کارفرما و کارگر، قوی و ضعیف، دارا و ندار و مستکبر و مستضعف تقسیم می‌کند و با حاکم کردن سرمایه‌داران، حاکمیت اکثریت ضعیف را به دست اقلیت قوی می‌دهد. این جامعه طبقاتی هیچ بهایی به عدالت نمی‌دهد و معتقد است توسعه بر عدالت مقدم است. اگر توسعه اقتصادی ایجاب می‌کند که فقرا زیر چرخ‌های توسعه له شوند باکی نیست و باید این کار صورت پذیرد. بایستی در اقتصاد قله‌های ثروت به وجود بیاید و اگر طی شرایطی خاص لازم دانسته شد از طریق گرفتن مالیات، بخشی از دره‌های فقر ایجاد شده پُر گردد. وام‌های کلان بانکی، زمین‌های دولتی، نیروی کار و کارگران جامعه، بهترین فرصت‌های سرمایه‌گذاری و غیره، همه و همه باید در اختیار سرمایه‌داران قرار بگیرند و فقرا و مستضعفین برای همیشه برده‌های مدرن ایشان باقی بمانند.

نکته بسیار مهم این است که نباید گمان کنیم این ارکان و نتایج ناشی از آن تنها به جامعه بی‌دین اختصاص دارد و جامعه مسلمان از آن به دور است. بلکه همان گونه که در برهه‌هایی پس از انقلاب اسلامی شاهد آن بوده‌ایم، جامعه دینی هم در معرض تهدید سرمایه‌داری و حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران است و اگر چنین نبود، ضرورتی برای نوشتن تحقیق حاضر احساس نمی‌شد.

حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران تنها به حاکمیت اقتصادی محدود نمی‌شود بلکه نفوذ تدریجی ایشان در دستگاه‌های سیاسی را نیز در پی خواهد داشت. قدرتمندان اقتصادی برای ارضای حس قدرت طلبی و نیز افزایش ثروت خود لابی‌های سیاسی تشکیل می‌دهند و با نفوذ در مراکز قضایی، قانونگذاری و مدیریتی، تأثیر دلخواه خود را بر روند تصمیمات و مقدرات سیاسی مردم بر جای می‌گذارند.

کم‌کم سلطه طبقه قدرتمند از حیطه اقتصادی و سیاسی نیز فراتر می‌رود و فرهنگ حاکم بر جامعه را به سمت دنیاگرایی و رفاه‌زدگی می‌کشانند. در حقیقت در اثر سلطه اقتصادی و سیاسی این طبقه، مردم جامعه، آن‌ها را به عنوان الگوهای خود قرار می‌دهند و به صورت تدریجی خلق و خوی این طبقه یعنی: اسراف، اتلاف، تجمل‌پرستی، مصرف‌گرایی، خودخواهی و رفاه‌طلبی بر خلق و خوی جامعه تأثیر گذاشته و الگوی حاکم بر فرهنگ و سبک زندگی را دگرگون می‌کند.

بدیهی است که آینده و فرجام چنین نظامی، بیداری و قیام مستضعفین علیه سرمایه‌داران و مستکبرین و فروپاشی اقتصاد تحت حاکمیت سرمایه‌داران خواهد بود.

نمونه بارز و عیان این مباحث و تأثیرات و نتایج آن را می‌توان در کشورهای سرمایه‌داری مانند آمریکا و کشورهای اروپایی مشاهده نمود و اگر قانون علیت را به عنوان اصلی عقلی بپذیریم در خواهیم یافت که حاکم نمودن سرمایه‌داران علتی است که بدون ملاحظه دین و مذهب یک جامعه، تمام معلول‌های یادشده را به دنبال خود ایجاد خواهد کرد.

در حقیقت می‌توان یکی از انگیزه‌های اصلی انقلاب اسلامی و اهدای خون پاک هزاران شهید را مبارزه با سرمایه‌داری و دفاع از حریم مقدس مستضعفین و پابرهنگان، این ولی نعمتان همیشگی انقلاب اسلامی، دانست. ضروری است این حقیقت را از بلندای اندیشه بنیانگذار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی رحمت الله علیه و یاران صالح ایشان به نظاره بنشینیم.

عدالت و مبارزه با سرمایه‌داری؛ رکن ماهوی انقلاب اسلامی

«ما در صدد خشکانیدن ریشه‌های فاسد صهیونیسم، سرمایه‌داری و کمونیسم در جهان هستیم. ما تصمیم گرفته‌ایم، به لطف و عنایت خداوند بزرگ، نظام‌هایی را که بر این سه پایه استوار گردیده‌اند نابود کنیم؛ و نظام

اسلام رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم را در جهان استکبار ترویج نماییم. و دیر یا زود ملت‌های دریند شاهد آن خواهند بود.^{۷۲}

«ما برای احقاق حقوق فقرا در جوامع بشری تا آخرین قطره خون دفاع خواهیم کرد.»^{۷۳}

«امروز جنگ حق و باطل، جنگ فقر و غنا، جنگ استضعاف و استکبار و جنگ پابرنه‌ها و مرفهین بی‌درد شروع شده است. و من دست و بازوی همه عزیزانی که در سراسر جهان کوله بار مبارزه را بر دوش گرفته‌اند و عزم جهاد در راه خدا و اعتلای عزت مسلمین را نموده‌اند می‌بوسم؛ و سلام و دروهای خالصانه خود را به همه غنچه‌های آزادی و کمال نثار می‌کنم.»^{۷۴}

حضرت امام حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران را از ارکان «اسلام آمریکایی» می‌دانند:

«مگر مسلمانان نمی‌بینند که امروز مراکز وهابیت در جهان به کانون‌های فتنه و جاسوسی مبدل شده‌اند، که از یک طرف اسلام اشرافیت، اسلام ابوسفیان، اسلام ملاهای کثیف درباری، اسلام مقدس‌نماهای بی‌شعور حوزه‌های علمی و دانشگاهی، اسلام ذلت و نکبت، اسلام پول و زور، اسلام فریب و سازش و اسارت، اسلام حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران بر مظلومین و پابرنه‌ها، و در یک کلمه «اسلام آمریکایی» را ترویج می‌کنند؛ و از طرف دیگر، سر بر آستان سرور خویش، امریکای جهانخوار، می‌گذارند.»^{۷۵}

ایشان خط مبارزه با سرمایه‌داری و حمایت از مستضعفین را از خطوط اصولی و همیشگی انقلاب اسلامی معرفی نموده و مبارزه با رفاه‌طلبی را از لوازم مبارزه با استکبار برمی‌شمارند:

«ملت عزیز ما که مبارزان حقیقی و راستین ارزش‌های اسلامی هستند، به خوبی دریافته‌اند که مبارزه با رفاه طلبی سازگار نیست؛ و آن‌ها که تصور می‌کنند مبارزه در راه استقلال و آزادی مستضعفین و محرومان جهان با سرمایه‌داری و رفاه طلبی منافات ندارد با الفبای مبارزه بیگانه‌اند. و آن‌هایی هم که تصور می‌کنند سرمایه‌داران و مرفهان بی‌درد با نصیحت و پند و اندرز متنبه می‌شوند و به مبارزان راه آزادی پیوسته و یا به آنان کمک می‌کنند آب در هاون می‌کوبند. بحث مبارزه و رفاه و سرمایه، بحث قیام و راحت طلبی، بحث دنیاخواهی و آخرت‌جویی دو مقوله‌ای است که هر گز با هم جمع نمی‌شوند. و تنها آن‌هایی تا آخر خط با ما هستند که درد فقر و محرومیت و استضعاف را چشیده باشند. فقرا و متدینین بی‌بضاعت گردانندگان و برپادارندگان واقعی

۵. پیام به ملت ایران در سالگرد کشتار خونین مکه؛ قبول قطعنامه ۵۹۸، ۲۹ تیر ۱۳۶۷ / ۵ ذی الحجه ۱۴۰۸ به نقل از: آخرین دغدغه‌های امام خمینی رحمت الله علیه (خلاصه جلد ۲۱ صحیفه امام)،

۶. همان.

۷. همان.

۸. همان.

انقلاب‌ها هستند. ما باید تمام تلاشمان را بنماییم تا به هر صورتی که ممکن است خط اصولی دفاع از مستضعفین را حفظ کنیم.»^{۷۶}

حضرت امام با هوشمندی تمام گوشزد می‌کنند:

«مسئولین نظام ایران انقلابی باید بدانند که عده‌ای از خدا بی‌خبر برای از بین بردن انقلاب، هر کس را که بخواهد برای فقرا و مستمندان کار کند و راه اسلام و انقلاب را بپیماید فوراً او را «کمونیست» و «التقاطی» می‌خوانند. از این اتهامات نباید ترسید. باید خدا را در نظر داشت، و تمام هم و تلاش خود را در جهت رضایت خدا و کمک به فقرا به کار گرفت و از هیچ تهمتی ترسید.»^{۷۷}

حضرت امام در آخرین و تاریخی‌ترین سند فکری خود یعنی وصیت‌نامه سیاسی الهی نیز با صراحت دیدگاه کامل اقتصادی خود و انقلاب اسلامی را بیان می‌دارند:

«یکی از اموری که لازم به توصیه و تذکر است، آن است که اسلام نه با سرمایه‌داری ظالمانه و بی‌حساب و محروم‌کننده توده‌های تحت ستم و مظلوم موافق است - بلکه آن را به طور جدی در کتاب و سنت محکوم می‌کند و مخالف عدالت اجتماعی می‌داند، گرچه بعض کج فهمان بی‌اطلاع از رژیم حکومت اسلامی و از مسائل سیاسی حاکم در اسلام در گفتار و نوشتار خود طوری وانمود کرده اند و باز هم دست برنداشته اند که اسلام طرفدار بی‌مرز و حد سرمایه‌داری و مالکیت است و با این شیوه که با فهم کج خویش از اسلام برداشت نموده‌اند چهره نورانی اسلام را پوشانیده و راه را برای مغرضان و دشمنان اسلام باز نموده که به اسلام بتازند، و آن را رژیم‌ی چون رژیم سرمایه‌داری غرب مثل رژیم امریکا و انگلستان و دیگر چپاولگران غرب به حساب آورند، و با اتکال به قول و فعل این نادانان یا غرضمندان و یا ابلهانه بدون مراجعه به اسلام شناسان واقعی با اسلام به معارضه برخاسته‌اند - و نه رژیم‌ی مانند رژیم کمونیسم و مارکسیسم لنینیسم است که با مالکیت فردی مخالف و قائل به اشتراک می‌باشند با اختلاف زیادی که دوره‌های قدیم تا کنون حتی اشتراک در زن و همجنس بازی بوده و یک دیکتاتوری و استبداد کوبنده در بر داشته.

بلکه اسلام یک رژیم معتدل با شناخت مالکیت و احترام به آن به نحو محدود در پیدا شدن مالکیت و مصرف، که اگر به حق به آن عمل شود چرخ‌های اقتصاد سالم به راه می‌افتد و عدالت اجتماعی، که لازمه یک رژیم سالم است تحقق می‌یابد. در این جا نیز یک دسته با کج فهمی‌ها و بی‌اطلاعی از اسلام و اقتصاد سالم آن در طرف مقابل دسته اول قرار گرفته و گاهی با تمسک به بعضی آیات یا جملات نهج البلاغه، اسلام را موافق با مکتب‌های انحرافی مارکس و امثال او معرفی نموده‌اند و توجه به سایر آیات و فقرات نهج البلاغه ننموده و

۹. همان.

۱۰. همان.

سرخود، به فهم قاصر خود، به پاخاسته و «مذهب اشتراکی» را تعقیب می‌کنند و از کفر و دیکتاتوری و اختناق کوبنده که ارزش‌های انسانی را نادیده گرفته و یک حزب اقلیت با توده‌های انسانی مثل حیوانات عمل می‌کنند، حمایت می‌کنند.

وصیت من به مجلس و شورای نگهبان و دولت و رئیس جمهور و شورای قضایی آن است که در مقابل احکام خداوند متعال خاضع بوده؛ و تحت تأثیر تبلیغات بی‌محتوای قطب ظالم چپاولگر سرمایه‌داری و قطب ملحد اشتراکی و کمونیستی واقع نشوید، و به مالکیت و سرمایه‌های مشروع با حدود اسلامی احترام گذارید، و به ملت اطمینان دهید تا سرمایه‌ها و فعالیت‌های سازنده به کار افتند و دولت و کشور را به خودکفایی و صنایع سبک و سنگین برسانند.

و به ثروتمندان و پولداران مشروع وصیت می‌کنم که ثروت‌های عادلانه خود را به کار اندازید و به فعالیت سازنده در مزارع و روستاها و کارخانه‌ها برخیزید که این خود عبادتی ارزشمند است.

و به همه در کوشش برای رفاه طبقات محروم وصیت می‌کنم که خیر دنیا و آخرت شماها رسیدگی به حال محرومان جامعه است که در طول تاریخ ستمشاهی و خان‌خانی در رنج و زحمت بوده‌اند. و چه نیکو است که طبقات تمکندار به طور داوطلب برای زاغه و چپرنشینان مسکن و رفاه تهیه کنند. و مطمئن باشند که خیر دنیا و آخرت در آن است. و از انصاف به دور است که یکی بی‌خانمان و یکی دارای آپارتمان‌ها باشد.^{۷۸}

مقام عظمای ولایت، حضرت امام خامنه‌ای دامت توفیقاته به عنوان جانشین برحق امام راحل، خط عدالت طلبی را دنبال کرده و به عنوان تنها احیا کننده گفتمان «عدالت خواهی» پس از حضرت امام، این مسیر را ادامه داده‌اند:

«آن چیزی که در تمام دوران مسئولیت ما به نگرانی من بوده، این است که خدای نکرده ما سیاستی را در مسایل اقتصادی اتخاذ کنیم که این سیاست، مساله «عدل» را نادیده بگیرد.

خلاف عدالت است که در جامعه، عده‌ای از موجودی آن بی‌دریغ استفاده کند و عده‌ای هم دستشان به کمترین حد مورد نیاز نرسد. این افضح و زشت‌ترین شکل بی‌عدالتی در یک نظام اسلامی است.»^{۷۹}

بیانات ایشان در این زمینه بسیار زیاد است که بخشی از آن در کتابی قطور با نام «قاموس عدالت» جمع آوری شده است. به راه‌انداختن و دنبال نمودن جریان عدالت خواهی، صدور فرمان ده ماده‌ای برای مبارزه با

۷۸. امام خمینی، وصیتنامه سیاسی - الهی

۷۹. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار با کارگزاران بخش تعاونی، ۲۱/۲/۷۷

فقر و فساد و تبعیض، تشکیل بسیج سازندگی، تشویق و حمایت از اردوهای جهادی و نیز ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی برخی از این اقدامات به شمار می‌روند.

در این زمینه یادآوری عبارات تعیین‌کننده مغز متفکر بزرگ انقلاب اسلامی، شهید مظلوم آیت‌الله دکتر سید محمدحسین بهشتی ضروری به نظر می‌رسد:

«... ما باید روی نفی سرمایه‌داری تکیه کنیم و هیچ وهم نکنیم که سرمایه‌داری در این جامعه بتواند بماند. همین مقدارش هم که هست باید ریشه‌کن کنیم و واقعاً اگر فردی، جمعی، گروهی در این ذره‌ای تردید کنند، خطرهای بزرگی را متوجه این نعمت‌های به دست آمده در پرتو انقلاب کرده‌اند. ما در این باره باید هیچ تردید نکنیم، هیچ درنگ نکنیم، هیچ وقت تلف نکنیم تا با تمام توانمان جلوی سلطه سرمایه‌داری خارجی، داخلی وابسته، داخلی غیروابسته، فرق نمی‌کند ما باید جلوی همه این‌ها را بگیریم. برای این منظور کارهای زیادی باید انجام بدهیم.»^{۸۰}

«به عنوان یک نقطه نظر کلی عرض می‌کنم نقش دولت به صورت مستقیم و دخالت مستقیم روز بروز باید کمتر باشد. اما وقتی نقش دولت کمتر می‌شود نباید جایش را به قطب‌های سلطه اقتصادی یعنی سرمایه‌داری یا قطب‌های سلطه سیاسی بسپارد. ... چسبیدن به این نقطه‌نظر، بسیار کمک کننده است. یعنی حتی‌الامکان در بخش عظیمی از اقتصاد یا تمام آن می‌توانیم طوری عمل کنیم که دولت کمتر دست‌اندر کار باشد و مردم دست‌اندرکار باشند. اما در عین حال به سمت سرمایه‌داری شوم هم کشانده نشویم و حتی ریشه‌های مضر سرمایه‌داری را هم که الان وجود دارد به یاری خدا و با همت همگی قطع کنیم.»^{۸۱}

حال که فساد ذاتی و خطر بزرگ سرمایه‌داری به عنوان «خط قرمز انقلاب اسلامی» تا حدی روشن گردید، ظرافت، تعیین‌کنندگی و اهمیت نحوه خصوصی‌سازی بهتر نمایان می‌گردد زیرا خصوصی‌سازی می‌تواند بستری بسیار مناسب و مساعد برای بسط و گسترش سرمایه‌داری در کشور باشد. سوءبرداشت‌ها و تفسیرهای نادرست این خطر را در پی دارد که ماهیت و هویت انقلاب اسلامی مورد تهدید قرار گیرد.

در حقیقت خط قرمز انقلاب اسلامی در مبارزه با سرمایه‌داری و از دیگر سو کند بودن پیشرفت اقتصادی کشور در اقتصاد متمرکز دولتی و نیز خلأ قانونی در این زمینه، رهبر معظم انقلاب دام عزه را بر آن داشت تا با هدف تغییر روند حاکم بر اقتصاد کشور به سمت مردمی‌سازی و عدالت به ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی پردازند و زمینه را برای حضور مؤثر مردم و مستضعفین در اقتصاد فراهم سازند. زیرا در مقابل خصوصی‌سازی متعارف در جهان و نظام سرمایه‌داری، در اقتصاد اسلامی این مردم و به ویژه محرومین و

۸۰. حسین بهشتی، سید محمد، اهمیت شیوه تعاون از دیدگاه شهید مظلوم آیت‌الله دکتر سید محمد حسین بهشتی، صص ۲۹ و ۳۰

۸۱. همان، صص ۳۰-۳۲

مستضعفین هستند که اصالت داشته و ولی نعمتان و صاحبان اصلی جامعه هستند. این مبنا مفهوم «مردمی سازی» را به جای «خصوصی سازی» نمایان می سازد و عدالت گستری را به اهداف واگذاری ها می افزاید. لذا مطالعه دقیق سیاست های اصل ۴۴ نشان می دهد که مراد مقام عظمای ولایت از خصوصی سازی همان مردمی سازی است و استفاده از لفظ خصوصی سازی در معنایی خلاف معنای رایج و با محتوایی متعالی صورت گرفته است.

دقیقاً از همین منظر است که پژوهشگران تحقیق حاضر بر این عقیده اند که سوء برداشت ها و تفسیرهای غربی و مبتنی بر فرهنگ سرمایه داری از سیاست های کلی اصل ۴۴ و نیز ادامه روند نادرست واگذاری منابع عظیمی چون معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق، بیش و پیش از آن که مسئله ای منطقه ای و حتی اقتصادی باشد، مسئله ای راهبردی و ملی با تأثیرات جدی اعتقادی و فرهنگی است و می تواند به شکست شعار عدالت و مبارزه با سرمایه داری بیانجامد و در نتیجه انقلاب اسلامی را از درون تهدید نماید.

باید تمام تلاشمان را به کار گیریم تا خصوصی سازی کنونی واقعاً به معنای مردمی سازی باقی بماند، از «عدالت» منحرف نگردد و کشور را به سوی سرمایه داری شوم سوق ندهد که در غیر این صورت به دست خود هویت اصلی انقلاب اسلامی، فداکاری های حضرت امام، جانفشانی های بسیجیان جان برکف ایشان و نیز اوامر مکرر امام خامنه ای دامت توفیقاته را در زیر ساتور بی تدبیری و غریبزدگی و از طریق خصوصی سازی مبتنی بر فرهنگ سرمایه داری به اضمحلال خواهیم کشاند. هرچند تلخ و ناخوشایند اما باید بدانیم که روند کنونی خصوصی سازی که به حاکمیت اهالی ثروت و قدرت بر اقتصاد کشور می انجامد می تواند در آینده تهدیدی مشابه با جنبش تسخیر وال استریت را در ایران پدید آورد.

فصل ششم

مردمی سازی اقتصاد – تعاون

جایگاه مردم در حکومت اسلامی

حکومت اسلامی سلسله‌ای است که یک طرف آن متصل به ولایت الهی و طرف دیگر آن به جامعه انسانی و مردم آن متصل است. اگر ولایت الهی و حکومت اسلامی از جانب مردم مورد پذیرش قرار نگیرد مجال برای ظهور و بروز و تحقق نخواهد یافت و تنها در حد نظری باقی می‌ماند.

اساساً مخاطب بسیاری از معارف الهی و محل تحقق آن، مردم جامعه هستند. تعبیراتی چون «هدی للناس» «هدایتی برای مردم» نشان از تصمیم الهی برای هدایت و به رشد و کمال رساندن مردم دارد. قرآن کریم به پا خاستن برای اقامه قسط و عدالت که از مهمترین اهداف دین الهی را وظیفه مردم می‌داند: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...»^{۸۲}؛ «ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند...»^{۸۳}

انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی قدس سره و حمایت و جانفشانی مردم بزرگوار ایران به پیروزی رسید و اگر قیام مردم نبود این انقلاب به ثمر نمی‌رسید. عرصه‌های گوناگونی چون بسیج سازندگی، دفاع مقدس، انتخابات‌ها، پیشرفتهای فنی و علمی همچون فناوری هسته‌ای و ... عرصه‌هایی از حماسه آفرینی ملت ایران به شمار می‌روند.

مردم از دیدگاه امام خمینی قدس سره

در اندیشه امام خمینی قدس سره، مردم ولی نعمتان و صاحبان اصلی انقلابند. مردم به ویژه مستضعفان و محرومان بایستی محور اقتصاد کشور قرار بگیرند. «البته آن چیزی که روحانیون هرگز نباید از آن عدول کنند و نباید با تبلیغات دیگران از میدان به در روند حمایت از محرومین و پابرهنگهاست؛ چرا که هر کسی از آن عدول کند از عدالت اجتماعی اسلام عدول کرده است. ما باید تحت هر شرایطی خود را عهده‌دار این مسئولیت بزرگ بدانیم. و در تحقق آن اگر کوتاهی بنماییم، خیانت به اسلام و مسلمین کرده‌ایم.»^{۸۴}

از دیدگاه ایشان مردم در اقتصاد باید نقش محوری داشته باشند: «اما راجع به تجارت، راجع به صنعت، راجع به این‌ها اگر مردم را شریک خودتان نکنید؛ موفق نخواهید شد.»^{۸۵}

مردم از دیدگاه مقام معظم رهبری دام ظلّه

جایگاه مردم در جمهوری اسلامی به قدری تعیین کننده است که مقام معظم رهبری دام عزه الگوی حاکم بر اداره کشور را «مردم سالاری دینی» می‌دانند.

۸۲. قرآن کریم، سوره مبارکه حدید، آیه ۲۵

۸۳. قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، صفحه ۵۴۱

۸۴. امام خمینی (قدس سره)، پیام سالگرد کشتار خونین حجاج ایرانی و پذیرش قطعنامه، ۶۷/۴/۲۹، صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۷۴

۸۵. صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۳۵

«امروز بهترین چیزی که ممکن است ما بتوانیم برای تصحیح اخلاق و رفتار و منش خودمان یعنی مسئولان کشور ملاک قرار دهیم، مردم‌سالاری دینی است؛ همین چیزی که بارها گفته‌ایم و تکرار شده است. نباید اشتباه شود؛ این مردم‌سالاری به ریشه‌های دموکراسی غربی مطلقاً ارتباط ندارد. این یک چیز دیگر است. اولاً مردم‌سالاری دینی دو چیز نیست؛ این طور نیست که ما دموکراسی را از غرب بگیریم و به دین سنجاق کنیم تا بتوانیم یک مجموعه‌ی کامل داشته باشیم؛ نه. خود این مردم‌سالاری هم متعلق به دین است. مردم‌سالاری هم دو سر دارد که من در یک جلسه‌ی دیگر هم به بعضی از مسئولان این نکته را گفتم. یک سر مردم‌سالاری عبارت است از اینکه تشکّل نظام به وسیله‌ی اراده و رأی مردم صورت گیرد؛ یعنی مردم نظام را انتخاب می‌کنند، دولت را انتخاب می‌کنند، نمایندگان را انتخاب می‌کنند، مسئولان اساسی را به واسطه یا بی‌واسطه انتخاب می‌کنند؛ این همان چیزی است که غرب ادعای آن را می‌کند و البته در آنجا این ادعا واقعیت هم ندارد. بعضی کسان لجشان می‌گیرد از اینکه ما بارها تکرار می‌کنیم که ادعای دموکراسی در غرب، ادعای درستی نیست. خیال می‌کنند که یک حرف تعصب‌آمیز است؛ در حالی که نه، این حرف، حرف ما نیست؛ تعصب‌آمیز هم نیست؛ ناشی از ناآگاهی هم نیست؛ متکی به نظرات و حرفها و دقتهای و مثال‌آوردنهای برجستگان ادبیات غربی است. ...

سر دیگر قضیه‌ی مردم‌سالاری این است که حالا بعد از آنکه من و شما را انتخاب کردند، ما در قبال آنها وظایف جدی و حقیقی داریم. ... «و ایتاک و المنّ علی رعیتک باحسانک او التّزید فیما کان من فعلک او ان تعدهم فتتبع موعدک بخلفک فإنّ المنّ یبطل الاحسان و التّزید یدهب بنور الحقّ و الخلف یوجب المقت عند الله و النّاس». می‌فرماید: نه سر مردم منت بگذارید که ما این کارها را برای شما کردیم یا می‌خواهیم بکنیم؛ نه آنچه را که برای مردم انجام دادید، در باره‌اش مبالغه کنید؛ مثلاً کار کوچکی انجام دادید، آن را بزرگ کنید و نه اینکه وعده بدهید و عمل نکنید. بعد فرمود: اگر منت بگذارید، احسانتان باطل خواهد شد. مبالغه، نور حق را خواهد برد؛ یعنی همان مقدار راستی هم که وجود دارد، آن را در چشم مردم بی‌فروغ خواهد کرد.^{۸۶}

مردم‌بنیاد بودن؛ یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری دام عزه «اقتصاد مقاومتی» را به عنوان یگانه راهکار حل مشکلات اقتصادی کشور می‌دانند. ایشان یکی از مهمترین ارکان «اقتصاد مقاومتی» را «مردم‌بنیاد» بودن می‌دانند: «این اقتصادی که به عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود، «مردم‌بنیاد» است. یعنی بر محور دولت نیست و اقتصاد دولتی نیست. اقتصاد مردمی است. با اراده مردم، سرمایه مردم، حضور مردم تحقق پیدا می‌کند.»^{۸۷}

مردمی‌سازی یا خصوصی‌سازی؟

۸۶. بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹

۸۷. بیانات در آغاز سال ۱۳۹۳، حرم مطهر رضوی علیه السلام، ۱۳۹۳/۱/۱

براساس مطالب تقدیم شده، بهترین الگو برای اقتصاد، مردمی‌سازی آن در کنار رعایت سایر ارکان و شرایط است. در ادبیات اقتصاد سرمایه‌داری به جای تکیه بر مردم، تاکید بر «بخش خصوصی» و «خصوصی‌سازی» است و بخش خصوصی نیز عبارت است از سرمایه‌داران، بانفوذان و صاحب‌ات قدرت و اعتبار.

واگذاری منابع و ثروتهای حکومت اسلامی به بخش خصوصی آفات و مضرات فراوانی دارد در فصلی جداگانه به تبیین و نقد آن پرداخته‌ایم.

به هر حال باید اقتصاد را از مدار بخش خصوصی به معنای متعارف خود خارج نموده و به «مردمی‌سازی» اقتصاد روی آوریم.

تعاون؛ تجلی نقش مردم در اقتصاد

یکی از مهمترین تجلیات حضور و تأثیرگذاری مردم بر اقتصاد، مفهوم «تعاون» می‌باشد.

مبانی و چرایی تعاون

مهمترین مبانی نظری و دلایل ضرورت تعاون عبارتند از:

- اقتضای ویژگی‌های فطری بشر (انسان‌شناسی فطری):
 - غیرت فطری
 - رأفت فطری
 - عون‌جویی فطری
- سیاست اخوت و تلازم آن با تعاون
- توقف اقتدار و پیشرفت اقتصادی بر تعاون
- ناتوانی فرد واحد از قیام به رفع نیاز^{۸۸}
- حکم شریعت اسلامی؛ «و تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَىٰ وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ»^{۸۹}
- مسئولیت‌پذیری و همبستگی اجتماعی
- همیاری و همکاری و انسان‌دوستی^{۹۰}
- مبارزه با سرمایه‌داری داخلی و خارجی^{۹۱}

۸۸ این مسئله با پنج دلیل فلسفی توسط آیت‌الله العظمی شاه‌آبادی (ره) اثبات شده است که عناوین آنها عبارتند از: ضعف ذاتی عالم بشری، تراحم فعلیات عالم، تراحم دین و دنیا و اهتمام به هر دو، تراحم نیاز و راحت‌طلبی، تراحم نیاز و غیرت. ر. ک. شاه‌آبادی، ۱۳۸۰.

۸۹ قرآن کریم، سوره مائده، آیه ۲

۹۰. یوسفی، ۱۳۸۹، صص ۵ - ۱۱

این مجال برای تبیین تفصیلی موارد فوق کافی نیست و آن را به فرصت‌های دیگر وامی‌گذاریم.

چیستی تعاون

تعاون در لغت به معنای همیاری و کمک به یکدیگر است.^{۹۲} تعاون مفهومی تشکیکی و سلسله‌مراتبی است و تمامی اشکال همیاری را شامل می‌شود. این مفهوم علاوه بر این که در معنای عام خود به کار رفته و همکاری عمومی انسان‌ها در رفع نیازهای بشری و حتی همیاری حیوانات برای رفع نیازهایشان را هم در بر می‌گیرد،^{۹۳} معنایی خاص نیز دارد.

با توجه به تعریف سیاست از منظر حکمت عملی می‌توان تعاون را چنین بازتعریف نمود: تعاون تدبیری است الهی و قرآنی برای جریان یافتن مکارم اخلاقی، مصالح اجتماعی و منع از تحقق مفسدات آن.^{۹۴} بر این اساس تعاون نه یک اصل اخلاقی و مندوب بلکه یک اصل اساسی و گریزناپذیر است و بدون آن تکامل اجتماعی و اقتصادی امکان‌پذیر نیست.

هرچند «اقتصاد تعاونی» و تعاونی‌های موجود با تعاون مورد نظر تعالیم اسلامی فاصله فراوانی دارند اما به نسبت سایر ساختارهای اقتصادی موجود، مزیت‌ها و امتیازات فراوانی دارند و به ارزشهای اسلامی نزدیک‌ترند. ساختار تعاونی تناسب فراوانی با اقتصاد مردمی، عدالت و ارزش‌های اجتماعی دارد. از این رو با اقتصاد مردمی مبتنی بر تعاون بیشتر آشنا می‌شویم. این آشنایی را از منظر شهید والامقام، سید محمد حسین بهشتی رحمت الله علیه، به عنوان نظریه‌پرداز و دنبال‌کننده «اقتصاد تعاونی» در ایران پی می‌گیریم.

اهداف تشکیلات تعاونی

استقلال اقتصادی^{۹۵}، ایفای نقش تعاونی به عنوان ابزاری برای غیردولتی کردن اقتصاد به گونه‌ای که در انحصار مراکز قدرت درنیاید^{۹۶}، حذف واسطه‌های غیرضروری میان تولیدکننده و مصرف‌کننده^{۹۷}، رفع محرومیت و رفاه حال محرومان^{۹۸}، جلوگیری از استثمار نیروی کار توسط کارفرمایان^{۹۹} و غیره از اهداف تشکیلات تعاونی می‌باشد.

۹۱. شهید بهشتی، ۱۳۷۴، صص ۲۹-۳۲

۹۲. لوئیس معلوف، ۱۳۶۲، ص ۵۳۹.

۹۳. شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، صص ۲۶-۲۴.

۹۴. شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۳۳.

۹۵. شهید بهشتی، ص ۳۰

۹۶. همان، صص ۳۱ و ۳۲

۹۷. همان، ص ۷

۹۸. همان، ص ۲۵

پس کمک و تعاون، موجب جبران شرایط محرومین و ضعفا و حتی بهبود شرایط نااطمینانی در بلند مدت می‌گردد.

محوریت انسان به جای سرمایه در تعاونی

بر اساس مبانی پیش گفته در تشکیلات تعاونی، انسان نقش اصلی را در تولید، مدیریت و بهره‌برداری بر عهده دارد نه سرمایه و تمامی این مراحل و شئون با توجه به انسانیت و قابلیت انسان‌ها انجام می‌شود نه سرمایه ایشان.^{۱۰۰}

قابلیت‌ها و ویژگی‌های تعاونی‌ها

تعاونی‌ها؛ از بعد اقتصادی به منفعت، از حیث اجتماعی به عدالت و از حیث فرهنگی به ارزش‌های اخلاقی و دینی توجه خاص دارند؛ تعاونی، بهترین جلوه‌گاه پیوند مناسب بین اقتصاد، فرهنگ و اجتماع است. اصول امروزی تعاون براساس آخرین بیانیه اتحادیه بین‌المللی تعاون ۱۹۹۵ عبارتند از:

- عضویت در تعاونی داوطلبانه است؛ عضویت برای همه واجدین شرایط، آزاد است؛ همه اعضا حق بهره‌مندی از خدمات تعاونی را دارند و این حق برای غیر اعضا سلب می‌شود؛
 - هدف تعاونی رفع نیازهای مشترک اعضای خود است.
 - در مجمع عمومی، هر عضو یک رأی دارد؛ حاکمیت با اکثریت اعضاست.
 - اعضا موظف به مشارکت اقتصادی در تعاونی هستند.
 - تعاونی باید به خودش متکی باشد و در صورت کمک گرفتن از دولت این اقدام باید بدون مداخله در امور مدیریتی و اجرایی تعاونی باشد.
 - تعاونی موظف به توانمندسازی مستمر [آموزش، کارآموزی و اطلاع رسانی] به اعضای خود است.
 - تعاونی‌ها موظفند در جهت یکپارچگی بخش، با هم تعامل و همکاری مشترک داشته باشند.
- تعاونی می‌بایست در فعالیت‌های خود مشکلات جامعه را مد نظر قرار دهد.

زمینه‌های فعالیت تعاونی

۹۹. همان، ص ۱۵

۱۰۰. همان، ص ۸

تعاونی‌های تولید و توزیع اساس کار در نگاه ایشان می‌باشند. تعاونی‌های مصرف نیز زیرشاخه‌ای از تعاونی‌های توزیع در نظر گرفته می‌شوند. تعاونی‌های تولید تمامی انواع تولید چون کشاورزی، مسکن، خدمات و غیره را در بر می‌گیرند.^{۱۰۱}

مالکیت تعاونی

«مالکیت در تعاونی‌ها مشاعی است و صاحبان سهام در کل دارایی سهیم هستند.»^{۱۰۲}

نقش دولت در تعاونی

ایشان بر اساس اعتقاد به اصل ولایت مطلقه امامت، چه امام معصوم و چه امام غیرمعصوم؛ نظارت، مدیریت، حمایت، هدایت و به طور کلی دخالت دولت را بر خلاف اسلام نمی‌دانند.^{۱۰۳} ولی از نقطه نظری دیگر، یعنی ضرورت حداقل دخالت دولت در اقتصاد و اموری که مردم خودشان می‌توانند انجام دهند، تنها محدوده دخالت دولت را نظارت بر مسلمان بودن مسئولین تعاونی‌ها می‌دانند.^{۱۰۴}

از سوی دیگر دولت موظف است به افراد و تعاونی‌هایی که سرمایه کافی ندارند وام بدهد. ولی این وام نیز باید سرمایه دولتی نباشد و پس از بازپرداخت به صورت سرمایه شخصی افراد درآید. دولتی بودن سرمایه تعاونی با آزادی و استقلال آن تنافی دارد.^{۱۰۵}

ضرورت آزادسازی تعاونی‌ها از عوامل وابسته‌ساز خارج از خود

امکانات لازم برای فعالیت‌های تعاونی در جامعه‌های دارای اقتصاد دولتی، در اختیار دولت و در جامعه‌های دارای اقتصاد سرمایه‌داری در اختیار مراکز سرمایه‌داری است. در حالت اول باید دولت بسیار باتقوا باشد آزادی‌های سیاسی و اجتماعی مردم را نگیرد و در حالت دوم چنین تقوایی وجود ندارد. بر این اساس تعاونیها می‌کوشند، به صورت یک قدرت درآیند و این امکانات را چنان از درون خودشان گردآوری کنند و یا از مراکز عمومی که در جامعه هست جذب کنند که اسیر مراکز عرضه کننده امکانات نشوند. این مسئله یعنی خط آزادسازی تولید کنندگان یا مصرف کنندگان از این گونه عوامل خارج از خود مسئله‌ای بسیار مهم در تعاونی‌ها است.^{۱۰۶}

۱۰۱. همان، ص ۲۲

۱۰۲. همان، صص ۱۱-۱۵

۱۰۳. همان، صص ۲۵-۲۷

۱۰۴. همان، ص ۲۸

۱۰۵. همان، ص ۲۰

۱۰۶. همان، صص ۶ و ۷

جایگاه تعاون در اقتصاد جمهوری اسلامی

نگرانی مقام معظم رهبری دام عزه از انتقال انحصار دولتی به انحصار خصوصی و افزایش فاصله طبقاتی

«آن چیزی که در تمام دوران مسئولیتیم مایه نگرانی من بوده، این است که خدای نکرده ما سیاستی را در مسایل اقتصادی اتخاذ کنیم که این سیاست، مساله «عدل» را نادیده بگیرد.

خلاف عدالت است که در جامعه، عده‌ای از موجودی آن بی‌دریغ استفاده کند و عده‌ای هم دستشان به کمترین حد مورد نیاز نرسد. این افسوس و زشت‌ترین شکل بی‌عدالتی در یک نظام اسلامی است.»^{۱۰۷}

باید سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی و تولید ثروت در معرض انتخاب همه آحاد فعال کشور قرار بگیرد؛ یعنی همه باید بتوانند در این زمینه فعالیت کنند و دولت باید از آن حمایت کند.^{۱۰۸}

ما وقتی به صورت کلان به زمینه اقتصاد اسلامی نگاه می‌کنیم، دو تا پایه اصلی مشاهده می‌کنیم؛ یکی «افزایش ثروت ملی» و دوم، «توزیع عادلانه و رفع محرومیت در درون جامعه اسلامی» است.^{۱۰۹}

اعتقاد راسخ مقام معظم رهبری دام عزه به تعاون

«یکی از چیزهایی که می‌تواند جلوی این بی‌عدالتی را به شکل منطقی و اصولی سد کند، همین کار تعاونی است. به همین خاطر است که من به تعاون اعتقاد دارم.»

«به نظر من یکی از راه‌حلهای اساسی‌ترین و منطقی‌ترین و بنیادی‌ترین کارهایی که می‌تواند در این کشور برای استقرار عدالت انجام بگیرد، تعاون است این یک بعد قضیه است. خوشبختانه بعد دیگر هم این است که می‌تواند کشور را از لحاظ اقتصادی هم نجات دهد.»^{۱۱۰}

«بخش تعاون، هم می‌تواند از لحاظ اقتصادی و اجتماعی و حتی از لحاظ سیاسی برای کشور خیلی تعیین کننده باشد و هم در عین حال تا کنون مظلوم و مغفول عنه واقع شده است.

.... اعتقاد این است که اگر بخواهیم تعاون جایگاه خودش را از لحاظ اقتصادی، به خصوص در وضع کنونی کشور پیدا کند، بایستی ما حداقل ده برابر وضع فعلی، رشد و گسترش و کیفیت برای مجموعه تعاونی کشور در نظر بگیریم؛ یعنی هدف را باید ده برابر این قرار داد.»^{۱۱۱}

۱۰۷. بیانات مقام معظم رهبری «مدظله العالی» در دیدار با کارگزاران بخش تعاونی، ۷۷/۲/۲۱

۱۰۸. همان

۱۰۹. بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با دست‌اندرکاران اجرای اصل ۴۴،

۱۱۰. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران بخش تعاونی

اصل ۴۴ قانون اساسی و بخش تعاون

در اصل ۴۴ قانون اساسی، بخش تعاون مقدم بر بخش خصوصی ذکر شده است «نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است. ...» در سیاستهای کلی اصل ۴۴ که توسط مقام معظم رهبری دام عزه ابلاغ گردید، جایگاه بخش تعاونی برجسته است.

از پنج بند سیاستهای کلی ابلاغی، یک بند مستقل تحت عنوان بند(ب) با ۱۱ جزء، به توسعه بخش تعاونی اختصاص یافته است؛ در حالی که برای توسعه بخش خصوصی سرفصلی مشاهده نمی‌شود. در بندهای (ج) و (د) نیز تاکید اصلی بر بخش تعاونی است.

عملکرد تعاونی‌ها در جهان^{۱۱۲}

- اتحادیه بین‌المللی تعاون (ICA): عضویت ۹۶ کشور جهان، عضویت ۲۲۲ سازمان ملی، ۸۰۰ میلیون عضو معادل ۱۳٪ جمعیت جهان و ۱۰۰ میلیون شاغل سهامدار

سال	تعداد اعضا (میلیون نفر)	نسبت تعداد اعضا به جمعیت جهان (درصد)
۱۹۶۸	۲۲۴	۶/۳
۲۰۰۰	۸۰۰	۱۳/۱

- اشتغال‌زایی تعاونی‌ها در جهان

- بیش از ۱۰۰ میلیون حقوق‌بگیر رسمی در سال ۱۹۹۶
- تنها در سال ۲۰۰۰ میلادی، بیش از ۲۰ میلیون شغل جدید

- اهمیت تعاونی‌ها در اقتصادهای ملی:

کشور	بخش/فعالیت	سهم بازار (درصد)

۱۱۱. همان

۱۱۲. بخشی از مطالب این فصل و نیز اطلاعات و آمارهای ارائه شده از مرجع تخصصی تعاون در کشور یعنی پایگاه اینترنتی وزارت تعاون گرفته شده است.

۷۳	جنگلداری	
۶۴	بازاریابی محصولات کشاورزی	
۱۰۰	پرورش دام	
۹۷	لبنیات	
۶۹	گوشت	
۴۰	عرضه محصولات کشاورزی	
۴۰	خرده فروشی	
۳۸	جنگلداری	
۳۳	بانکداری	
۱۰۰	تولید گوجه فرنگی	
۹۵	گل	
۸۴	شیر	
۶۳	فرایند چغندر قند	
۵۸	تولید میوه / سبزی	
۹۰	تولید شیر	
۵۰	تولید شکر	
۴۰	صادرات	
۳۰	گندم	
۹۹	شیر	
۸۰	گوشت گاو	
۷۰	حبوبات	
۳۰	بیمه	

۱۴.۹	مصرف	
۵۰	کشاورزی	
۲۰	بانکداری	
۴۰	بازاریابی محصولات کشاورزی	کره
۹۷	تولید و توزیع شکر	
۹۰	پرورش خوک	
۳۷	کالاهای مصرفی	
۳۰	بانکداری	مکزیک
۱۴	مسکن	نروژ
۸۰	لبنیات	
۶۶	اعتبار	
۴۳	تولید نوشیدنی ها	
۳۶	کود	ترکیه
۵۰	خطوط برق روستایی	
۴۰	صادرات کشاورزی	
۸۶	بازار شیر و لبنیات	

● رشد عضویت در تعاونی‌ها طی ۲۰ سال گذشته:

- بخش مسکن ۵۰۰ درصد
- بخش مالی اعتباری ۳۵۰ درصد
- بخش کشاورزی ۲۰۰ درصد
- تعاونی‌های مصرف ۵۰ درصد
- تعاونی‌های کار و تولید ۵۰ درصد

- سهم تعاونی‌ها در تولید ناخالص داخلی کشورها تا ۸/۶٪ گزارش شده است؛ لکن این سهم در فعالیت‌های خاص گاه به ۱۰۰٪ بالغ می‌گردد.

- چهارمین بانک بزرگ فرانسه، تعاونی است.
 - پنجمین شرکت بیمه بزرگ آمریکا، تعاونی است.
 - هفتمین شرکت بزرگ صنعتی اسپانیا از نظر میزان فروش تعاونی است.
 - بزرگترین صادرکننده لبنیات جهان یک شرکت تعاونی از نیوزیلند است.
 - بزرگترین تامین‌کننده مسکن اجتماعی و ارزان قیمت در فرانسه یک تعاونی است.
- چند نمونه تعاونی‌های منتخب در جهان:

▪ تعاونی فوئترا(نیوزیلند)

- موضوع فعالیت: فراورده های لبنی
- تعداد شاغلین: ۱۸۰۰ نفر پرسنل و تعداد اعضا ۱۲۰۰۰ دامدار
- میزان سرمایه: ۵ میلیارد دلار نیوزیلند
- سایر موارد: درآمد سالانه ۱۲/۳ میلیارد دلار، چند ملیتی، دارای زنجیره تولید و عرضه در ۱۴۰ کشور جهان و بزرگترین صادر کننده فراورده‌های لبنی در جهان

• تعاونی موندراگون(اسپانیا)

- موضوع فعالیت: فولاد آهن اتومبیل ابزار و ماشین آلات لوازم خانگی و الکترونیکی
- تعداد شاغلین: ۶۸۰۰۰ نفر
- میزان فروش: ۹/۳ میلیارد یورو
- سایر موارد: هفتمین گروه تجاری اسپانیا و سومین گروه از نظر تعداد شاغلان
- حاکمیت اصل یک عضو یک رأی و اصل مالکیت و مدیریت شاغلان

• تعاونی بیمه ملت امریکا

- موضوع فعالیت: بیمه
- میزان سرمایه: ۱۱۵ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۹
- سایر موارد: بزرگترین شرکت تعاونی آمریکا
- پنجمین شرکت بیمه آمریکا

• تعاونی Credit & mutual bank فرانسه

- موضوع فعالیت: بانک تعاون
- تعداد شاغلین: ۲۷۵۰۰ کارمند
- سایر موارد: چهارمین بانک فرانسه

وضع تعاونی‌ها در ایران:

- تعداد کل شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی: بالغ بر ۹۹۰۰۰
- تعداد تعاونی‌های در دست اجرا: بالغ بر ۲۰۰۰۰
- تعداد تعاونی‌های به بهره برداری رسیده فعال: ۵۴۰۰۰
- تعداد تعاونی‌های غیرفعال: ۲۵۰۰۰
- تعداد اعضای تعاونیها: بیش از ۲۳۰۰۰۰۰۰
- برآورد اشتغال مزد و حقوق بگیران تعاونی‌ها: ۶۰۰۰۰۰۰ نفر
- برآورد کل اشتغال در بخش تعاونی: بالغ بر ۲۰۰۰۰۰۰ نفر
- برآورد اولیه سهم بخش تعاونی در اقتصاد: ۵٪

سند ملی توسعه بخش تعاونی در ایران؛ جدول کمی

عنوان	سرمايه گذارى ۹۴-۸۴ (به قيمت سال ۱۳۸۱) (هزارمیلیارد ريال)	ملاحظات
سهم آورده	۳۸۰	حدود ۴۲٪ از پس انداز خصوصى

کمک بلا عوض به سه دهک اول	۲۶۳	معادل ۳۰٪ در آمد واگذاری
تسهیلات وجوه اداره شده	۱۷۵	معادل ۲۰٪ در آمد واگذاریها
تسهیلات بانکی	۷۶۰	حدود ۶۴٪ از کل تسهیلات بانکی قابل اعطا برای سرمایه گذاری
منابع ارزی و سایر	۳۶۲	
جمع	۱۹۴۰	۲۸٪ از کل سرمایه گذاری کشور
خرید اقساطی سهام	۱۰۵۰	حدود ۷۵٪ از کل سهام دولتی قابل واگذاری
جمع کل	۲۹۹۰	

بخشی از قوانین موجود کشور درباره تعاونی:

از قوانین موجود کشور در زمینه تعاونی به سه مورد از مهمترین آنها اشاره می شود:

- سیاستهای کلی اصل ۴۴ ابلاغی مقام معظم رهبری دام عزه (معطوف به بخش تعاونی)
- پاسخ رهبر معظم انقلاب اسلامی به درخواست ریاست جمهوری وقت - مربوط به بند(ج) سیاستهای کلی اصل ۴۴ [سهام عدالت]
- لایحه اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ مصوب مجلس شورای اسلامی

به خلاصه‌ای از موارد اول و سوم اشاره می‌گردد. مورد دوم و متن کامل قوانین دیگر در فصل «پیوست‌ها» موجود می‌باشد.

۱. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ ابلاغی مقام معظم رهبری دام عزه (معطوف به بخش تعاونی)

خلاصه این سیاست‌ها عبارت است از:

- آزاد شدن دولت از فعالیتهای اقتصادی غیرضرور
- باز شدن راه برای حضور حقیقی سرمایه‌گذار در عرصه اقتصاد کشور
- تکیه بر تعاون و چتر گسترده شرکتهای تعاونی بر اقشار ضعیف مردم
- پرداختن به آداب و قواعد نقش حاکمیتی، سیاستگذاری‌های اجرایی و ایفای نقش حاکمیتی

- صرف چگونگی مصرف درآمدهای ناشی از این واگذاریها
- الزامات دولت در امر واگذاری

بند (ب) - سیاستهای کلی بخش تعاونی:

۱- افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور به ۲۵٪ تا آخر برنامه پنج ساله پنجم.

۲- اقدام موثر دولت در ایجاد تعاونیها برای بیکاران در جهت اشتغال مولد.

۳- حمایت دولت از تشکیل و توسعه تعاونیها از طریق روشهایی از جمله تخفیف مالیاتی، ارائه تسهیلات اعتباری حمایتی به وسیله کلیه موسسات مالی کشور و پرهیز از هرگونه دریافت اضافی دولت از تعاونیها نسبت به بخش خصوصی.

۴- رفع محدودیت از حضور تعاونیها در تمامی عرصه‌های اقتصادی از جمله بانکداری و بیمه.

۵- تشکیل بانک توسعه تعاون با سرمایه دولت با هدف ارتقاء سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور.

۶- حمایت دولت از دستیابی تعاونیها به بازار نهایی و اطلاع رسانی جامع و عادلانه به این بخش.

۷- اعمال نقش حاکمیتی دولت در قالب امور سیاستگذاری و نظارت بر اجرای قوانین موضوعه و پرهیز از مداخله در امور اجرایی و مدیریتی تعاونیها.

۸- توسعه آموزشهای فنی و حرفه‌ای و سایر حمایتهای لازم به منظور افزایش کارآمدی و توانمندسازی تعاونیها.

۹- انعطاف و تنوع در شیوه‌های افزایش سرمایه و توزیع سهام در بخش تعاونی و اتخاذ تدابیر لازم به نحوی که علاوه بر تعاونیهای متعارف امکان تاسیس تعاونیای جدید در قالب شرکت سهامی عام با محدودیت مالکیت هر یک از سهامداران به سقف معینی که حدود آن را قانون تعیین می‌کند، فراهم شود.

۱۰- حمایت دولت از تعاونیها متناسب با تعداد اعضاء.

۱۱- تاسیس تعاونیهای فراگیر ملی برای تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه به منظور فقرزدایی.

بند الف - معطوف به بخش تعاونی:

۱- دولت حق فعالیت اقتصادی جدید خارج از موارد صدر اصل ۴۴ را ندارد و موظف است هرگونه

فعالیت (شامل تداوم فعالیتهای قبلی و بهره برداری از آن) را که مشمول عناوین صدر اصل ۴۴ نباشد، حداکثر تا پایان برنامه پنج ساله چهارم (سالانه حداقل ۲۰٪ کاهش فعالیت) به بخشهای تعاونی و خصوصی و عمومی غیر دولتی واگذار کند.

۲- سرمایه گذاری، مالکیت و مدیریت در زمینه های مذکور در صدر اصل ۴۴ قانون اساسی به شرح ذیل توسط بنگاهها و نهادهای عمومی غیر دولتی و بخشهای تعاونی و خصوصی مجاز است.

۲-۱ صنایع بزرگ، صنایع مادر (از جمله صنایع بزرگ پایین دستی نفت و گاز) و معادن بزرگ (به استثنای نفت و گاز)

۲-۲ فعالیت بازرگانی خارجی در چارچوب سیاستهای تجاری و ارزی کشور.

۲-۳ بانکداری توسط بنگاهها و نهادهای عمومی غیر دولتی و شرکتها و تعاونی سهامی عام و شرکتها و سهامی عام مشروط به تعیین سقف سهام هر یک از سهامداران با تصویب قانون.

۲-۴ بیمه

۲-۵ تامین نیرو شامل تولید و واردات برق برای مصارف داخلی و صادرات.

۲-۶ کلیه امور پست و مخابرات به استثنای شبکه های مادر مخابراتی، امور واگذاری فرکانس و شبکه های اصلی تجزیه و مبادلات و مدیریت توزیع خدمات پایه پستی.

۲-۷ راه و راه آهن.

۲-۸ هواپیمایی (حمل و نقل هوایی) و کشتیرانی (حمل و نقل دریایی).

سهام بهینه بخشهای دولتی و غیر دولتی در فعالیتهای صدر اصل ۴۴، با توجه به حفظ حاکمیت دولت و استقلال کشور و عدالت اجتماعی و رشد و توسعه اقتصادی، طبق قانون تعیین می شود.

بند ج - معطوف به بخش تعاونی:

واگذاری ۸۰٪ سهام بنگاههای دولتی مشمول صدر اصل ۴۴ به بخشهای خصوصی شرکتها و تعاونی سهامی عام و بنگاه های عمومی غیر دولتی به شرح ذیل مجاز است:

۱. بنگاههای دولتی که در زمینه معادن بزرگ، صنایع بزرگ و صنایع مادر (از جمله صنایع بزرگ پایین دستی

نفت و گاز) فعال هستند به استثنای شرکت ملی نفت ایران و شرکت های استخراج و تولید نفت خام و گاز

۲. بانکهای دولتی به استثنای بانک مرکزی ج.ا.ا. بانک ملی ایران، بانک سپه، بانک صنعت و معدن، بانک کشاورزی، بانک مسکن و بانک توسعه صادرات

۳. شرکت های بیمه دولتی به استثنای بیمه مرکزی و بیمه ایران

۴. شرکت های هواپیمایی و کشتیرانی سازمان هواپیمایی کشوری و سازمان بنادر و کشتیرانی

۵. بنگاه های تأمین نیرو به استثنای شبکه های اصلی انتقال برق

۶. بنگاههای پستی و مخابراتی به استثنای شبکه های مادر مخابراتی، امور واگذاری فرکانس و شبکه های اصلی تجزیه و مبادلات و مدیریت توزیع خدمات پایه پستی

۷. صنایع وابسته به نیروهای مسلح به استثنای تولیدات دفاعی و امنیتی ضروری به تشخیص فرمانده کل قوا

بند (د) - معطوف به بخش تعاونی:

[سیاستهای کلی واگذاری]

۱- الزامات واگذاری:

۱-۱- توانمندسازی بخشهای خصوصی و تعاونی برایفای فعالیتهای گسترده و اداره بنگاههای اقتصادی بزرگ.

۲-۱- نظارت و پشتیبانی مراجع ذیربط بعد از واگذاری برای تحقق اهداف واگذاری.

۵-۱- رعایت سیاستهای کلی بخش تعاونی در واگذاریها.

۲- مصارف درآمدهای حاصل از واگذاری:

وجوه حاصل از واگذاری سهام بنگاههای دولتی به حساب خاصی نزد خزانه داری کل کشور واریز و در قالب برنامه ها و بودجه های مصوب به ترتیب زیر مصرف می شود:

۲-۲- اختصاص ۳۰٪ از درآمدهای حاصل از واگذاری به تعاونیهای فراگیر ملی به منظور فقرزدایی.

۴-۲- اعطای تسهیلات (وجوه اداره شده) برای تقویت تعاونیها و نوسازی و بهسازی بنگاههای اقتصادی غیر

دولتی با اولویت بنگاههای واگذار شده و نیز برای سرمایه گذاری بخشهای غیر دولتی در توسعه مناطق کمتر توسعه یافته.

۲-۵. مشارکت شرکتهای دولتی با بخشهای غیر دولتی تا سقف ۴۹٪ به منظور توسعه اقتصادی مناطق کمتر توسعه یافته.

۲. نکات مهم لایحه اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ مصوب مجلس شورای اسلامی

برخی تعاریف:

شرکت تعاونی: شخص حقوقی است که با رعایت قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی و موادی از قانون شرکتهای تعاونی مصوب ۱۳۵۰ که نسخ نشده است و اصلاحات بعدی آنها، تشکیل شده باشد. این نوع شرکت، تعاونی متعارف نیز نامیده می‌شود.

شرکت تعاونی سهامی عام: نوعی شرکت سهامی عام است که با رعایت قانون تجارت و محدودیت‌های مذکور در این قانون تشکیل شده باشد.

شرکت تعاونی فراگیر ملی: نوعی تعاونی متعارف است یا سهامی عام که برای فقرزدائی از دهک پایین درآمدی تشکیل می‌شود. عضویت سایر افراد در این تعاونی آزاد است ولی در بدو تشکیل حداقل ۷۰٪ اعضای آن باید از سه دهک پائین درآمدی باشند.

وظایف و پست‌سبانی‌های دولت ناظر به بخش تعاون:

- الزام دولت به تدوین سند توسعه بخش تعاون که مبنای تدوین بودجه‌های سالیانه خواهد بود؛ حاوی مجموعه راهکارهای نیل به سهم ۲۵٪ تعاون از اقتصاد کشور و تعیین مسئولیت هر یک از دستگاه‌ها
- اعمال سیاست‌های تشویقی خاص؛ علاوه بر مشوق‌های متعارف که نسبت به بخش‌های غیردولتی اعمال می‌شود؛ شامل:

▪ اعمال ۲۰ درصد مشوق یا کمک بیشتر از بخش غیرتعاونی؛ در کلیه موارد باستثناء تخفیف مالیاتی

▪ برقراری ۲۵٪ تخفیف مالیاتی؛ علاوه بر معافیت‌های موجود

- تأمین تمام یا بخشی از سهم آورده تعاونی‌های متشکل از جامعه سه دهک اول؛ در قالب کمک بلاعوض و یا قرض الحسنه
- برخورداری از ۲۰٪ تخفیف در حق بیمه سهم کارفرمای شاغلان عضو تعاونی
- اعطای کمک به تعاونی‌ها جهت مطالعه، تهیه طرح، راه‌اندازی بانک اطلاعاتی، تملک و آماده‌سازی اراضی؛
- ارائه مشاوره، کمک به ارتقاء بهره‌وری، آموزش کارآفرینی، مهارت، کارآموزی به طور رایگان
- اعطای یارانه سود تسهیلات بانکی و سایر هزینه‌های سرمایه‌گذاری اولیه
- کمک به تعاونی‌های متعارف، اتحادیه‌های تعاونی، تعاونی‌های سهامی عام و تعاونی‌های فراگیر ملی برای فقرزدایی
- تخفیف ۵۰ درصدی و تقسیط ۱۰ ساله خرید سهام عدالت برای جامعه ۲ دهک اول که تشکیل تعاونی شهرستانی داده باشند.
- تقسیط تا ۱۰ ساله خرید سهام عدالت برای دهک‌های سوم تا ششم که تشکیل تعاونی‌های شهرستانی داده باشند.
- برخورداری از ضمانت صندوق تعاون؛ علاوه بر سایر مؤسسات
- اولویت بخش تعاونی در خرید سهام یا بنگاه‌های دولتی مشمول مزایده و مذاکره
- برخورداری از حمایت‌های اتاق تعاون؛ به ویژه در دسترسی به معاملات خارجی
- برخورداری بخش تعاونی از سهم بیشتر - نسبت به بخش‌های غیر دولتی - در مصرف درآمدهای حاصل از واگذاری؛ در قالب کمک یا تسهیلات وجوه اداره شده
- ایجاد و ترویج تشکلهای جدید تعاونی؛ تحت عناوین:
 - تعاونی‌های فراگیر ملی
 - تعاونی‌های سهامی عام
 - اتحادیه‌های تخصصی؛ شامل اتحادیه‌های اعتباری منطقه‌ای؛ اتحادیه‌های تخصصی بازرگانی؛
 - اتحادیه‌های تخصصی ویژه آموزش، نظارت و حسابرسی
 - تعاونی‌های شهرستانی [سهام عدالت]
- تسهیل در جذب سرمایه توسط تعاونیهای متعارف؛ از طریق:
 - امکان فروش سهام غیر عضو تا ۴۹٪ کل سهام تعاونی و با اعمال رأی تا ۳۵٪ کل آرا
 - امکان فروش سهام غیر عضو به اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی
 - حذف شرط هر عضو - یک رأی در اتحادیه‌های تعاونی

- امکان تأسیس تعاونیهای سهامی عام برای گسترش فعالیت‌های تعاونیهای متعارف [به عنوان موسسین]
- گسترش عرصه و حیطه فعالیت در تمام فعالیت‌های مجاز برای بخش غیردولتی؛ با هر مقیاسی
- تأسیس بانک توسعه تعاون؛ به عنوان یک بانک دولتی غیرقابل واگذاری علاوه بر امکان تأسیس بانکهای غیردولتی در قالب تعاونی‌های سهامی عام و نیز علاوه بر امکان تأسیس تعاونیهای اعتبار قرض الحسنه
- تأسیس صندوق ضمانت تعاونیها؛ بشکل دولتی - با تبدیل صندوق تعاون کشور
- توسعه حیطه اختیارات و حضور وزارت تعاون
- تمرکز منابع بودجه‌ای کمک به تعاونیها در یک ردیف مستقل

تطبیق مسئله با معادن مورد مطالعه؛ معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق

براساس مطالب پیش گفته و مبانی قانونی موجود تشکیل تعاونی فراگیر شهرستانی شهرستان بافق ضروری به نظر می‌رسد.

فصل هفتم

آشنایی با معادن سنگ آهن مرکزی

ایران - بافق

مقدمه^{۱۱۳}

آهن به عنوان فراوانترین عنصر لایه خارجی پوسته زمین در طبیعت بیشتر به صورت اکسید و سولفور دیده می‌شود. منشا آهن موجود در پوسته زمین، از مواد مذاب درون زمین است که بر اثر تفریق در مرحله اصلی تبلور ماگما بصورت گسترده به وجود می‌آید و یا در مراحل دیگر مانند تبلور محلولهای گرم مذاب که به فاز هیدروترمال مشهور است با تشکیل کانسارهای رسوبی شکل می‌گیرد. مهمترین کانسارهای آهن به صورت ماگنتیت، هماتیت، مارتیت، لیمونیت، پیریت، سیدریت و مارکاسیت در طبیعت یافت می‌شوند.

از نظر صنعتی کانیهای مهم آهن که برای استحصال فلز آهن استخراج می‌شوند بیشتر ماگنتیت و هماتیت هستند. در حال حاضر سالیانه بیش از دو میلیارد تن سنگ آهن از معادن دنیا استخراج و در کوره های

۱۱۳. بیشتر مطالب این فصل از پایگاه اینترنتی شرکت سنگ آهن مرکزی ایران - بافق استخراج شده است.

فولادسازی به فولاد تبدیل می‌گردند. مهمترین صادر کنندگان سنگ آهن دنیا نیز کشورهای استرالیا و برزیل می‌باشند که هر کدام سالیانه بیش از دویست میلیون تن سنگ آهن صادر می‌نمایند.

در ایران در حال حاضر سالیانه حدود ۳۰ میلیون تن سنگ آهن از معادن سنگ آهن چادرملو، گل گهر، مرکزی و معادن کوچک بخش خصوصی استخراج و مورد مصرف واحدهای فولاد سازی کشور قرار می‌گیرد. مهمترین مصرف کنندگان داخلی سنگ آهن کشور کارخانه‌های ذوب آهن اصفهان، فولاد مبارکه و فولاد خوزستان می‌باشند. بخش زیادی از سنگ آهن تولیدی کشور نیز به طور خام صادر می‌گردد.

منطقه بافق به علت دارا بودن معادن غنی سنگ آهن طی سالیان گذشته بیشتر مورد توجه دولت، مسئولین و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی قرار گرفته است.

طبق مطالعات انجام گرفته تا کنون نزدیک به ۳۵ آنومالی آهن‌دار با ذخیره بالغ بر ۱/۷ میلیارد تن سنگ آهن در این منطقه شناسایی و اکتشاف گردیده است. مهمترین کانسارهای سنگ آهن بلوک بافق کانسارهای آهن چادرملو، چغارت، چاه گز، آنومالی شمالی، آنومالی D۱۹، میشدوان و شیطور می‌باشد.

شرکت سهامی خاص معادن سنگ آهن مرکزی ایران

معدن چغارت در ۱۲ کیلومتری شمال شرقی شهر بافق و در ۱۲۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر یزد و ۷۵ کیلومتری جنوب غربی شهر بهاباد و در حاشیه کویر ایران واقع شده است و دارای آب و هوای بسیار گرم و رطوبت خیلی کم می‌باشد. ارتفاع اولیه توده چغارت ۱۲۸۶ متر از سطح دریا و حدود ۱۵۰ متر از سطح منطقه اطراف بوده است این معدن از طریق راه آهن سراسری به طول ۱۰۰۰ کیلومتر با تهران، ۴۷۰ کیلومتر با ذوب آهن اصفهان و ۶۱۰ کیلومتر از طریق سیرجان با بندرعباس ارتباط دارد.

تاریخچه اکتشافی شرکت

معدن چغارت از قدیم شناخته شده بود. برای اولین بار استال (STHAL) در سال ۱۸۹۷ میلادی نقشه زمین شناسی از این منطقه تهیه نمود. گزارش و اطلاعات بیشتری را، بنه (BOHNE) طی سال‌های ۱۹۳۲-۱۹۲۹ که به عنوان مشاور معدنی دولت ایران انجام وظیفه می‌نمود تهیه کرده و بایر (BAIER) در سال‌های ۱۹۳۸-۱۹۴۰ راجع به طبقات متمرف بین انارک تا بافق مطالعاتی انجام داده است. معدن چغارت که به عنوان بهترین معدن از نظر کمیت و کیفیت سنگ آهن و نزدیک به شهر بافق تشخیص داده شد در دستور کار قرار گرفته و عملیات اکتشاف تکمیلی و تجهیز معدن چغارت همزمان با اکتشاف سایر معادن و کانسارها صورت گرفته و بهره برداری از معدن چغارت در شهریور سال ۱۳۵۰ شروع گردید. با توجه به وجود معدن چغارت و ۳۸ آنومالی دیگر سنگ آهن با ذخیره حدود ۱/۷ میلیارد تن در منطقه بافق، شرکت سهامی خاص معادن سنگ آهن مرکزی ایران تأسیس و عملیات بهره‌برداری از معدن چغارت به‌عنوان یکی از معادن این شرکت با ذخیره‌ای معادل ۱۷۷/۲ میلیون تن شامل ۱۰۷ میلیون تن B.F و ۷۰/۲ میلیون تن سنگ آهن پرفسفر و کم‌عیار جهت

تأمین سنگ آهن مورد نیاز ذوب آهن اصفهان شروع گردید. شرکت علاوه بر تولید سنگ آهن مورد نیاز ذوب آهن اصفهان طی ۳۰ سال گذشته مطالعات وسیعی در زمینه اکتشافات معادن سنگ آهن انجام داده است. و همچنین در خصوص معادن موجود در منطقه از جمله ۳۸ آنومالی آهن دار با ذخیره حدود ۱/۷ میلیارد تن سنگ آهن را جمع آوری و اکتشاف نموده است. در این راستا اکتشافات مقدماتی و تکمیلی معدن سنگ آهن چادرملو را که یکی از معادن آهن دار ناحیه شناخته شده از سال ۱۳۵۰ لغایت ۱۳۶۵ انجام داده است که پس از تصمیم گیری مبنی بر تجهیز معدن چادرملو، معدن مذکور از این شرکت منفک و با تشکیل شرکت صنعتی و معدنی چادرملو عملیات تجهیز و در ادامه بهره برداری از معدن چادرملو به شرکت فوق واگذار گردیده است.

خلاصه سوابق

کانسار سنگ آهن چغارت به علت قرار گرفتن در مجاورت شهرستان بافق و رنگ تیره آن از زمان های قدیم مورد شناسائی قرار گرفته و در نقشه های قدیمی معدن شناسان غربی که روی معادن ایران کار می کردند مشخص می باشد. از سال ۱۳۴۰ که سازمان ذوب آهن ایران متولی انجام امور مربوط به تامین سنگ آهن و فولاد کشور گردید با همکاری کارشناسان شوروی سابق اکتشافات سیستماتیک روی این کانسار را شروع نمود. گزارش اکتشاف مقدماتی این کانسار در سال ۱۳۴۵ توسط سازمان ذوب آهن ایران تهیه و بر اساس این ذخیره استخراج سنگ آهن از معدن چغارت در سال ۱۳۵۰ جهت آن کارخانه آغاز گردید. جهت سازماندهی برنامه های اکتشاف و تولید مواد معدنی مورد نیاز صنایع فولاد در دی ماه سال ۱۳۴۹ ایجاد شرکت سهامی خاص معادن سنگ آهن مرکزی ایران تصویب و پس از تصویب مجلسین وقت در تاریخ ۱۳۵۳/۶/۳۱ این شرکت در اداره کل ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی کشور به ثبت رسید.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در اجرای مفاد مصوبات مورخ ۱۳۶۵/۱۰/۲۸ شورای عالی فولاد، اساسنامه شرکت سهامی خاص معادن سنگ آهن مرکزی ایران اصلاح و به عنوان یکی از شرکت های زیر مجموعه فولاد به فعالیت خود ادامه داد و در نهایت پس از انحلال شرکت ملی فولاد ایران سابق و تشکیل سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، شرکت سهامی خاص معادن سنگ آهن مرکزی ایران به شرکت تهیه و تولید مواد معدنی ایران که یکی از ۸ شرکت اصلی زیر مجموعه سازمان توسعه میباشد واگذار گردید.

وضعیت زمین شناسی و کیفیت ذخیره

کانسار چغارت در سازندهای پره کامبرین ایران مرکزی قرار دارد. سنگ‌های دربرگیرنده کانسار مجموعه‌ای از سنگهای رسوبی، آتشفشانی، فیلیت، شیستهای متبلور، مرمر و گنیس می‌باشد که در فرهنگ چین‌شناسی ایران بعنوان سری مراد شناخته شده‌اند. این مجموعه تحت تاثیر دگرگونی مجاورتی، ناحیه‌ای و متاسوماتیسم قرار گرفته و باعث گردیده تنوع عظیمی از سنگ‌ها و کانی‌ها در اطراف چغارت به وجود بیاید.

کانسار آهن چغارت از نوع مانیتیت - هماتیت میباشد که به صورت توده‌ای تیرمانند با روند شمالغرب، جنوب شرق تشکیل گردیده است و تعداد زیادی دایک کانسار و سازندهای اطراف را قطع نموده است.

آپاتیت که به عنوان مهم‌ترین کانه مزاحم در کانسار چغارت می‌باشد به دو شکل بلورهای پراکنده و دایک با ضخامت‌های مختلف در کانسار می‌باشد.

ذخیره زمین شناسی کانسار بر اساس گزارشات اکتشاف تکمیلی دفتر طراحی معدن (۱۳۷۴) معادل ۲۰۷ میلیون تن بر آورد شده است. طبق آخرین طرح نهایی استخراجی، ذخیره قابل استخراج معادل ۱۷۷ میلیون تن (۱۰۷ میلیون تن BF و ۷۰ میلیون تن سنگ آهن پر فسفر و کم عیار) می‌باشد.

با توجه به اینکه نیمی از ذخیره سنگ آهن چغارت پر عیار و کم فسفر میباشد این سنگ آهن بدون هیچگونه فرایند کانه‌آرایی، در کارخانه خردایش و دانه‌بندی چغارت، دانه‌بندی و به واحدهای تولید فولاد ارسال می‌گردد.

میزان ذخیره باقیمانده در کانسار چغارت از ابتدای سال ۱۳۸۷ در محدوده طرح فعلی استخراجی ۶۸ میلیون تن با متوسط عیار آهن ۵۷/۷ درصد و فسفر ۵۵ درصد می‌باشد که از این ذخیره مقدار ۳۳ میلیون تن سنگ آهن با متوسط عیار آهن ۶۰/۷ درصد در فسفر ۲ درصد می‌باشد که طبق برنامه طی ۱۰ سال استخراج و بقیه (۳۵ میلیون تن) سنگ‌های آهن کم عیار و پرفسفر می‌باشد که پس از استخراج در کارخانه تولید کنسانتره چغارت کانه‌آرایی و مورد مصرف قرار خواهند گرفت.

علاوه بر چغارت معدن سنگ آهن سه چاهون X، سه چاهون XI، چاه گز، منگنز ناریگان و لکه سیاه نیز معادن فعال زیر مجموعه این شرکت می‌باشند.

سایر آنومالی‌های سنگ آهن بافق که در حال حاضر متولی آن شرکت تهیه و تولید می‌باشد، نیز قرار است در طرح‌های توسعه‌ای آینده این شرکت مورد مصرف قرار گیرند.

نگاهی به آینده

بر اساس افق ۱۴۰۴ باید حداقل ۴۰ میلیون تن فولاد در کشور تولید شود، ینی دست کم به حدود ۱۰۰ میلیون تن سنگ آهن پرعیار نیازمندیم. در چنین شرایطی سهم تولید سنگ آهن مرکزی ایران - بافق از ۷ میلیون تن فعلی به حدود حداقل ۱۵ میلیون تن می‌رسد. طبیعی است برای رسیدن به این عدد نیازمند توسعه اکتشافی، استخراجی و فرآوری وسیع هستیم. این شرکت هم اکنون از ۴۰ آنومالی آهن‌دار منطقه، تنها مجوز برداشت از دو معدن چغارت و سه‌چاهون را داراست به طوری که با اتمام ذخیره اصلی معدن چغارت (ذخیره پر عیار معدن چغارت که مستقیماً امکان استفاده در صنعت فولاد کشور را دارد، حداکثر تا سه سال و ذخیره کم عیار آن ۱۰ سال دیگر به پایان می‌رسد) تحقق سهم این شرکت از چشم انداز را غیر ممکن ترسیم می‌کند. لذا با توجه به موارد یادشده این شرکت نیازمند به تجهیز و آماده‌سازی حداقل سه معدن دیگر با ذخیره بیش از ۱۰۰ میلیون تن در سه سال آینده می‌باشد.

فصل هشتم

الگوی عملیاتی پیشنهادی:

«الگوی بهره‌برداری عدالت‌بنیاد، نظام‌مند و

کارآمد از انفال معدنی»

مدل تطبیقی معادن مرکزی ایران – بافق

براساس مبانی و بنیادهای نظری تبیین شده در تحقیق حاضر، اصول حاکم بر واگذاری انفال معدنی عبارتند از:

۱. توجه به وظایف حکومت اسلامی در عرصه اقتصاد:

۱. رشد و تعالی معنوی و اخلاقی در بستر اقتصاد
۲. اقامه قسط و عدالت
۳. مبارزه با فقر و رسیدگی به محرومان و مستضعفان
۴. حراست و مدیریت انفال و ثروت‌های عمومی در جهت مصالح اسلام و جامعه
۵. حفظ استقلال و عزت اقتصادی
۶. ایجاد و حفظ امنیت اقتصادی
۷. مردمی‌سازی اقتصاد و گسترش نقش مردم در آن
۸. رشد اقتصادی و فراهم نمودن رفاه عمومی

۲. پاسداشت انفال بودن معادن و رعایت حقوق الهی و قانونی ناشی از آن

۱. تعلق انفال به حاکم جامعه اسلامی؛ امام معصوم علیه السلام و نایب ایشان؛ ولی فقیه
۲. عدم جواز واگذاری مالکیت انفال معدنی به افراد
۳. ضرورت پرداخت حقوق حاکمیت از جمله خمس و سایر حقوق دولتی
۴. جلوگیری از دست به دست شدن انفال و ثروت‌های طبیعی در دست ثروتمندان
۵. کمک به استقلال ملی و رفع نیاز داخلی؛ جلوگیری از صادرات سنگ معدن خام
۶. صیانت و نگهداری از انفال معدنی؛ جلوگیری از وارد آمدن آسیب و خسارت به آن از راه‌هایی چون برداشت بی‌رویه و ...
۷. جلوگیری از تخریب محیط زیست و شرایط طبیعی مطلوب معدن
۸. حداکثر نمودن ارزش اقتصادی انفال معدنی
۹. استفاده از تمام ارزش افزوده ممکن و جلوگیری از خام‌فروشی
۱۰. نظارت مقتدرانه بر رعایت درست موارد فوق

۳. عدالت محوری

۱. جلوگیری از گسترش سرمایه‌داری و ایجاد شکاف طبقاتی میان ثروتمندان و مردم
۲. مبارزه با مفاسد موجود و انواع رانت خواری
۳. تقدم کارگران و مردم محروم مناطق همجوار در برخورداری از هرگونه امتیاز مربوطه
۴. رسیدگی به شهرها و مردم همجوار معادن و جبران خسارات زیست محیطی و ...
۵. نظارت مقتدرانه بر رعایت درست عدالت اجتماعی

۴. مردمی سازی انفال معدنی به جای خصوصی سازی آن

۱. استفاده از ظرفیت تعاونی ها در بهره برداری ها

۲. تقدم تعاونی ها در هرگونه واگذاری

۳. حمایت از تعاونی ها

۴. نظارت مقتدرانه بر رعایت درست مردمی سازی

الگوی بهره برداری: «الگوی بهره برداری عدالت بنیاد، نظام مند و کارآمد از انفال معدنی»

این الگو عبارت است از:

«تشکیل قطب های نمونه انفال معدنی در کشور و بهره برداری از معادن در قالب تعاونی های فراگیر

شهرستانی با نظارت قطب»

در این الگو مالکیت معدن به هیچ فرد، گروه یا سازمانی واگذار نمی گردد و این فقط بهره برداری است که منتقل می شود.

برای حضور فعال مردم در اقتصاد و نیز برای تحقق عدالت و پیشرفت اقتصادی، تعاونی های فراگیر شهرستانی و ملی تشکیل شده و حق بهره برداری از انفال معدنی مورد نظر با رعایت قوانین و براساس الگوی طراحی شده (اکتشاف و استخراج نظام مند انفال معدنی)، به آنها منتقل می گردد. برای راهبری شایسته این حرکت توسط دولت، کشور به چند ناحیه و کانون مهم انفال معدنی تقسیم می شود و این کانون ها به «قطب های نمونه انفال معدنی» تبدیل می گردند. (حدوداً ۵-۱۰ قطب) سپس انفال معدنی سراسر کشور زیر نظر این قطب ها سازماندهی می شوند. روند توانمندسازی، حمایت، انتقال تجربه و دانش فنی، نظارت و تسهیل مردمی سازی انفال معدنی در مورد تعاونی ها، توسط قطب ها انجام می شود. این قطب ها نقش بازوی دولت را ایفا می کنند و نقش آفرینی آنان ضرورتاً به معنای مدیریت مردمی سازی توسط قطب ها نیست.

ملاک در تابعیت انفال معدنی پیرامونی از قطب؛ تناسبات جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی، امنیتی و اقتصادی معادن با قطب می باشد.

اولویت واگذاری انفال معدنی به تعاونی ها

۱. شهر و شهرستان محل وقوع معدن

۲. شهرها و شهرستان های مجاور معدن

۳. شهرستان های محروم کشور

۴. سایر شهرستان‌ها

۵. بخش خصوصی

ابعاد الگو

این الگو دو بعد دارد:

۱. بعد اجتماعی - اقتصادی

۲. بعد فنی مهندسی

بعد اول به شکل و قالب بهره‌داری از انفال معدنی از جهت روش و ساختار اجتماعی آن می‌پردازد. یعنی نحوه عملکرد و ساختار تعاونی فراگیر شهرستانی را تبیین می‌کند. بعد دوم نیز اصول و ضوابط فنی - مهندسی حاکم بر بهره‌برداری صیانتی از معدن را تبیین می‌نماید.

این الگو سعی می‌کند از کلی‌گویی بپرهیزد و روشی عملیاتی ارائه دهد. اینک به توضیح این دو بعد می‌پردازیم.

۱. بعد اجتماعی - اقتصادی

ساختار مطلوب تعاونی فراگیر شهرستانی

هر ساختاری که عنوان تعاونی داشته باشد نمی‌تواند در الگوی مورد استفاده قرار گیرد. بلکه باید براساس قانون تعاون و ارزش‌های اجتماعی اسلامی ساختاری توانمند ایجاد نمود که از کارایی و توانمندی اقتصادی بالا برخوردار باشد و نیز از آسیب‌های اجتماعی به دور باشد. این مسئله خود نیاز به طراحی دارد و این طراحی تا حد بسیار مطلوبی در تحقیقی خارج از این تحقیق انجام شده است. به جهت تفصیلی بودن آن تنها به سرفصل‌های مهم تعاونی طراحی شده اشاره می‌کنیم: مبانی نظری، فلسفه طراحی، اهداف، زمینه‌های فعالیت، اعتبار تعاونی و ضمانت عدم فساد آن، ساختار تعاونی، نمودار ساختاری، نظام مدیریتی و شرح وظایف، نظارت بر تعاونی، نحوه عملکرد و تقسیم سود، روش‌های تجهیز منابع، امتیازات و مشوق‌های سرمایه‌گذاری در تعاونی، نحوه سرمایه‌گذاری، ضوابط خروج سرمایه از تعاونی، قواعد رفع اختلافات احتمالی میان اعضا، مصارف سرمایه و سود تعاونی، شرایط کمک‌رسانی، شرایط قرض‌الحسنه، سلسله مراتب ارائه خدمات سازمان، حجم و اندازه تعاونی، روابط حقوقی حاکم بر تعاونی، روابط اداری حاکم بر تعاونی، پویایی و به‌روزرسانی قوانین حاکم بر تعاونی، کنترل بازار ثانویه و بورس‌بازی احتمالی بر روی سهام تعاونی، طراحی تعاونی بر اساس فقرزدایی ذاتی، پوشش دادن خدمات قرض‌الحسنه برای اعضا، پوشش دادن خدمات کمک‌های

اقتصادی و فرهنگی برای اعضا و ... این الگوی نوین از تعاونی برگرفته از الگوی «سازمان اقتصادی مُخَمَّس»، طراحی شده توسط آیت الله العظمی شاه‌آبادی رحمت الله علیه و اندیشه‌های آیت الله شهید بهشتی رحمت الله علیه می‌باشد.

اسناد و بسترهای قانونی پشتیبان الگو

این الگو تنها یک پیشنهاد نظری مطلوبِ صرف نیست بلکه بسترهای قانونی آن نیز فراهم است و مواد قانونی شفاف و مستحکمی در حمایت از آن وجود دارد. مهمترین این قوانین عبارتند از:

- سیاستهای کلی اصل ۴۴ ابلاغی مقام معظم رهبری دام عزه
- پاسخ رهبر معظم انقلاب اسلامی به درخواست ریاست جمهوری وقت
- لایحه اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ مصوب مجلس شورای اسلامی (قانون اجرای اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی، شماره ۶۷۴۲۸، تصویب شده به تاریخ ۱۳۸۷/۵/۱۲)

این اسناد در پیوست‌های پایانی تحقیق موجود می‌باشند.

حمایت‌های اقتصادی قانونی از الگو

امتیاز دیگر این الگو حمایت‌های گسترده اقتصادی است که قانون آن را بر عهده دولت گذاشته است. مواد زیر برگرفته از قوانین موجود کشور در حمایت اقتصادی از تعاونی‌های فراگیر می‌باشد و مسیر را برای پیشبرد و موفقیت الگو هموار می‌سازد.

- اعمال سیاست‌های تشویقی خاص؛ علاوه بر مشوق‌های متعارف که نسبت به بخش‌های غیردولتی اعمال می‌شود؛ شامل:
 - اعمال ۲۰ درصد مشوق یا کمک بیشتر از بخش غیرتعاونی؛ در کلیه موارد باستثناء تخفیف مالیاتی
 - برقراری ۲۵٪ تخفیف مالیاتی؛ علاوه بر معافیت‌های موجود
 - تأمین تمام یا بخشی از سهم آورده تعاونی‌های متشکل از جامعه سه دهک اول؛ در قالب کمک بلاعوض و یا قرض الحسنه
 - برخورداری از ۲۰٪ تخفیف در حق بیمه سهم کارفرمای شاغلان عضو تعاونی

- اعطای کمک به تعاونی‌ها جهت مطالعه، تهیه طرح، راه‌اندازی بانک اطلاعاتی، تملک و آماده‌سازی اراضی؛
- ارائه مشاوره، کمک به ارتقاء بهره‌وری، آموزش کارآفرینی، مهارت و کارآموزی به طور رایگان
- اعطای یارانه سود تسهیلات بانکی و سایر هزینه‌های سرمایه‌گذاری اولیه
- کمک به تعاونی‌های متعارف، اتحادیه‌های تعاونی، تعاونی‌های سهامی عام و تعاونی‌های فراگیر ملی برای فقرزدایی
- تخفیف ۵۰ درصدی و تقسیط ۱۰ ساله خرید سهام عدالت برای جامعه ۲ دهک اول که تشکیل تعاونی شهرستانی داده باشند.
- تقسیط تا ۱۰ ساله خرید سهام عدالت برای دهک‌های سوم تا ششم که تشکیل تعاونی‌های شهرستانی داده باشند.
- برخورداری از ضمانت صندوق تعاون؛ علاوه بر سایر مؤسسات
- اولویت بخش تعاونی در خرید سهام یا بنگاه‌های دولتی مشمول مزایده و مذاکره
- برخورداری از حمایت‌های اتاق تعاون؛ به ویژه در دسترسی به معاملات خارجی
- برخورداری بخش تعاونی از سهم بیشتر - نسبت به بخش‌های غیر دولتی - در مصرف درآمدهای حاصل از واگذاری؛ در قالب کمک یا تسهیلات وجوه اداره شده
- ایجاد و ترویج تشکل‌های جدید تعاونی؛ تحت عناوین:

- تعاونی‌های فراگیر ملی
- تعاونی‌های سهامی عام
- اتحادیه‌های تخصصی؛ شامل اتحادیه‌های اعتباری منطقه‌ای؛ اتحادیه‌های تخصصی بازرگانی؛
- اتحادیه‌های تخصصی ویژه آموزش، نظارت و حسابرسی
- تعاونی‌های شهرستانی [سهام عدالت]

روش تأمین منابع مالی تعاونی‌های فراگیر شهرستانی

این الگو برای پرداخت پول سهام معادن توسط مردم، نیاز به سهم آورده و نقدینگی کمتری نسبت به بخش خصوصی دارد، چرا که مشمول ۵۰٪ تخفیف در قیمت سهام می‌باشد و بازپرداخت مبالغ مورد نیاز نیز می‌تواند تا ۱۰ سال قسط‌بندی گردد. منابع زیر می‌تواند سهم آورده تعاونی شهرستانی را تأمین کند.

- مشارکت مردم منطقه در سرمایه و خرید سهام توسط ایشان
- تسهیلات بانکی از منابع قانونی پیش‌بینی شده و بانک توسعه تعاون

- بازپرداخت پول سهام از محل سود معدن
- کمک گرفتن از مقررات قانونی پشتیبان (قانون اجرای اصل ۴۴م قانون اساسی، شماره ۶۷۴۲۸، تصویب شده به تاریخ ۱۳۸۷/۵/۱۲)
- تخفیف ۵۰ درصدی و تقسیط ۱۰ ساله خرید سهام عدالت برای جامعه ۲ دهک اول که تشکیل تعاونی شهرستانی داده باشند.
- تأمین تمام یا بخشی از سهم آورده تعاونی‌های متشکل از جامعه سه دهک اول؛ در قالب کمک بلاعوض و یا قرض الحسنه
- اعطای یارانه سود تسهیلات بانکی و سایر هزینه‌های سرمایه‌گذاری اولیه
- برخورداری از ضمانت صندوق تعاون؛ علاوه بر سایر مؤسسات

۲. بُعد فنی مهندسی

در این بعد به ارائه روشی فنی برای روش بهره‌برداری (کشف و استخراج) و نظارت بر انفال معدنی می‌پردازیم. این روش عبارت است از:

آیین‌نامه پیشنهادی الگوی «اکتشاف و استخراج نظام‌مند انفال معدنی»^{۱۱۴}

مقدمه

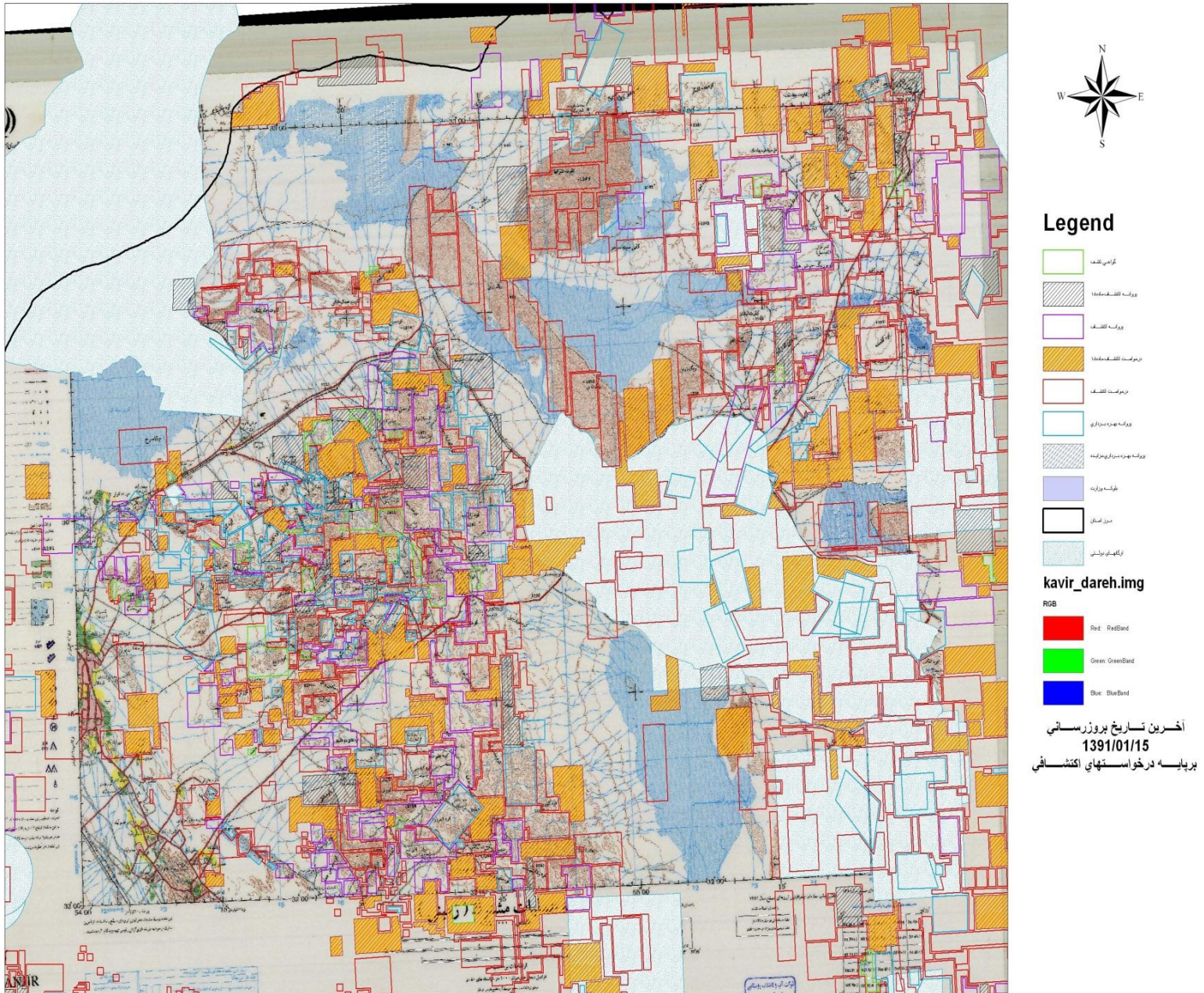
طراحی معادن سطحی و زیرزمینی فارغ از ماهیت ماده معدنی معمولاً تهیه مدل فنی و مدل اقتصادی^{۱۱۵} معدن را شامل می‌شود که نهایتاً بر اساس این مدل‌ها محدوده بهینه نهایی معدن و فضاهای استخراجی به طوری تعیین می‌شود که بالاترین ارزش اقتصادی را به کانسار مورد استخراج بدهد. لذا تهیه‌کننده طرح بهره‌برداری از انفال معدنی می‌بایست براساس اطلاعات دریافتی هر مرحله از اکتشاف (مقدماتی، تفضیلی یا تکمیلی) از کارفرما و تایید آن توسط سازمان‌های مربوط، نسبت به تهیه طرح بهره‌برداری (مقدماتی، تفضیلی یا تکمیلی) اقدام نماید.

۱۱۴. تاریخ ارائه: دی ماه ۱۳۹۰، توسط یاراحمدی بافقی، علیرضا

۱۱۵. در این آیین‌نامه اقتصاد به معنای خاص کلمه و سود و زیان اقتصادی به کار رفته است.

ضرورت

صدر بی رویه مجوزها و پروانه‌های گسترده برای اکتشاف و بهره‌برداری از انفال معدنی کشور آن هم بدون

مراحل دقیق و نظام‌مند به صورت مادام‌العمر و با نظارت غیرفنی و بسیار ناکارآمد، آینده نگران‌کننده‌ای را برای این ذخایر الهی و ملی ترسیم می‌کند. توجه به این نقشه که وضعیت یکی از شهرستان‌های استان یزد را نشان می‌دهد، این نگرانی را تأیید می‌کند.

مراحل

۱. مرحله پی جویی
۲. اخذ مجوز برای انجام اکتشافات مقدماتی
۳. دادن طرح مقدماتی بهره‌برداری توسط بهره‌بردار
۴. دادن طرح تفصیلی بهره‌برداری توسط بهره‌بردار و دریافت مجوز برداشت تا نیمه عمر معدن
۵. دادن طرح تکمیلی بهره‌برداری توسط بهره‌بردار
۶. امکان سنجی ادامه استخراج معدن تا انتهای عمر ماده معدنی
۷. اعطای مجوز استخراج معدن تا انتهای ماده معدنی به بهره‌بردار

نکته بسیار مهم: رفتن از هر مرحله به مرحله بعد، تنها پس از احراز پایداری بهره‌بردار به اصول و قوانین و شرایط لازم و عدم تخلف وی، توسط مراجع مربوطه می‌باشد.

تعاریف

الف- طرح مقدماتی بهره‌برداری:

شامل یک بررسی فنی و اقتصادی مقدماتی است که اطلاعات مورد نیاز آن از مرحله اکتشاف مقدماتی (ذکر شده در جدول شماره ۳) به دست می‌آید و نتیجه طرح، امکان سنجی ورود به مرحله اکتشاف تفصیلی و استخراج موقت معدن به مدت ذکر شده در جدول شماره ۱ می‌باشد. قابل ذکر است که در این مرحله طراح ظرفیت، نوع روش استخراج و عمر تقریبی معدن را در طرح برآورد می‌کند و سنوات موقت استخراج در جدول شماره ۲ حداکثر زمانی است که در این مرحله توصیه می‌گردد. فارغ از زمان برآوردی طراح، واحد معدنی توسط دولت در اختیار مکتشف قرار می‌گیرد. این مورد خود اهرمی برای ایجاد انگیزه ورود مکتشف به مراحل بعدی اکتشاف و بهره‌برداری می‌باشد.

جدول شماره ۱- اعتبار مجوز استخراج معادن با طبقات مختلف

ردیف	طبقه معدن	سنوات موقت استخراج
۱	یک	۲
۲	دو	۳
۳	سه	۴
۴	چهار	۵

ب- طراحی تفصیلی بهره‌برداری:

شامل یک بررسی فنی و اقتصادی تفصیلی است که اطلاعات مورد نیاز آن از مرحله اکتشاف تفصیلی (ذکر شده در ابتدای جدول شماره ۴) به دست می‌آید و نتیجه طرح، امکان سنجی ورود به مرحله استخراج تا نیمه عمر معدن (نصف ذخیره در مرحله اکتشاف تفصیلی) حداکثر به مدت ۱۵ سال می‌باشد.

ج- طرح تکمیلی (اصلاح شده حین استخراج):

شامل بررسی فنی و اقتصادی حین استخراج است و داده‌های مورد نیاز آن از اکتشاف حین استخراج و مشاهدات اطلاعات واقعی ماده معدنی و سنگ‌های در برگیرنده و شرایط اقتصادی تجربه شده به دست می‌آید و نتیجه آن امکان سنجی ادامه عملیات استخراج پس از نیمه عمر معدن و تصحیح مدل‌های فنی و اقتصادی معدن می‌باشد.

د- شناسنامه معدن

سند رسمی معرف تعیین‌کننده‌ها، پارامترها و مشخصات فنی و اقتصادی معدن است که حاصل اطلاعات اکتشافات سطحی و زیرزمینی محاسبات و تحلیل‌های مربوطه می‌باشد و در هر مرحله از طراحی (مقدماتی، تفصیلی و تکمیلی) برای استخراج معدن منحصر به فرد بوده و بالاترین ارزش اقتصادی را به کانسار می‌بخشد. اطلاعات مورد نیاز این شناسنامه بسته به اهمیت طرح و براساس کاتاگوری سه گانه مقدماتی، تفصیلی و تکمیلی جمع‌آوری و درج می‌گردد.

شرح خدمات:

چنانچه در مقدمه ذکر شد یک طرح بهینه معدن پس از تعیین روش استخراج و آلترناتیوها (جایگزین‌های) ممکنه شامل یک بخش طراحی فنی و یک بخش طراحی اقتصادی است که در این آیین‌نامه آن‌ها را با عنوان مدل‌سازی فنی و مدل‌سازی اقتصادی می‌شناسیم این مدل‌ها ما را به حدود نهایی بهینه معدن نزدیک می‌کند و امکان برنامه ریزی تولید را ایجاد می‌نماید.

الف- مدل فنی:

شامل مجموعه اطلاعات، محاسبات و تحلیل‌های فنی مورد نیاز جهت استخراج بهینه انفال معدنی است و به عنوان اصلی‌ترین ورودی مدل اقتصادی محسوب می‌شود. این مدل عمدتاً شامل مدل زمین‌شناسی، مدل ژئوتکنیکی، مدل هندسی معدن و پارامترهای طراحی، عملیات اصلی معدنکاری، سرویس‌های معدنی و مدل تکنولوژیکی می‌باشد.

مدل زمین شناسی: غایت آن مجموعه بلوکی ۳ بعدی دارای کمیت و کیفیت و کلیه مشخصات زمین شناسی است و اساس طراحی و برنامه‌ریزی تولید را می‌سازد و طبیعتاً با مراحل مختلف اکتشاف به تکامل می‌رسد و با تعیین یک عیار حد، امکان تخمین ذخیره را به وجود می‌آورد.

مدل ژئوتکنیکی: در مدل ژئوتکنیکی مجموعه‌ای از هندسه توده و سازه سطحی یا زیرزمینی مورد نظر و خصوصیات فیزیکی و مکانیکی توده، وضعیت سنگ‌های منطقه، وضعیت آب‌های زیرزمینی، قوانین حاکم بر مقاومت و رفتار توده و روش‌های تحلیل پایداری و نهایتاً پایدارسازی در کنار هم قرار می‌گیرند تا امکان شناخت پایداری و محاسبه ریسک معدنکاری به وجود آید.

اصلی‌ترین پارامترهای طراحی معدن **ظرفیت و نسبت‌های باطله‌برداری** بوده که تعیین و بهینه‌سازی آن بر اساس پارامترهای اقتصادی صورت می‌گیرد. و مدل هندسی معدن شامل پارامترهای موقت و دائم هندسی معدن است که امکان تهیه پلانها و نقشه‌های اجرایی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت معدن را به وجود می‌آورد. در معادن، طراحی عملیات اصلی معدن شامل انتخاب تجهیزات و مشخصات فنی آن‌ها بر اساس مشخصات و قابلیت‌های حفاری، آتشیاری، بارگیری و باربری توده سنگ (ماده معدنی و باطله) و نهایتاً تعیین تعداد تجهیزات و نفرات مورد نیاز در عملیات اصلی استخراج از جمله عوامل اساسی در تعیین قیمت تمام شده در مرحله مدل‌سازی اقتصادی است. در صورتی که معدنکاری زیرزمینی طراحی شده باشد طراحی سرویس‌های معدنی جزء اصلی‌ترین مراحل عملیات مدل‌سازی فنی خواهد بود. این بخش معمولاً شامل طراحی سیستم نگهداری بر اساس مدل ژئوتکنیکی و تحلیل‌های پایداری سیستم تهویه، سیستم هوای فشرده، آبکشی، آبرسانی، روشنایی و ... می‌باشد.

از دیگر خدمات طراحی در مدل‌سازی فنی می‌توان به مدل‌سازی تکنولوژیکی یا کانه‌آرایی و فرآوری اشاره نمود که در مراحل مختلف طراحی می‌تواند به صورت آزمایشگاهی، نیمه صنعتی و صنعتی مورد توجه قرار گیرد. خروجی این مدل معمولاً طبقه‌بندی ماده معدنی بر اساس بازار و قابلیت‌های کانه‌آرایی و فرآوری خواهد بود. به طوری که بر اساس آن بتوان علاوه بر بازیابی و راندمان کانی‌های اصلی استخراجی قیمت تمام شده هر بخش از ماده معدنی را در مدل اقتصادی مورد محاسبه قرارداد.

ب- مدل اقتصادی:

هدف نهایی مدل‌سازی اقتصادی رسیدن به یک مجموعه بلوکی دارای ارزش اقتصادی حداکثر است که امکان طراحی و برنامه‌ریزی تولید را به وجود آورد. از جمله دیگر خروجی‌های این مدل می‌توان به جدول **DCF** و پارامترهای خروجی آن اشاره نمود. عوامل موثر بر این مدل معمولاً درآمدها، هزینه‌ها، سود و زیان، بودجه و زمان می‌باشد که می‌بایست به تفصیل مورد بررسی قرار گیرد.

ج- برنامه‌ریزی تولید:

برنامه‌ریزی تولید به هدف استخراج ماده معدنی به ترتیبی که علاوه بر ایجاد قابلیت استخراج ماده معدنی بالاترین ارزش اقتصادی را به کانسار می‌بخشد. معمولاً این برنامه‌ریزی به صورت دستی و یا براساس روشهای بهینه‌سازی یا مدل‌های ریاضی با توسل به نرم‌افزار صورت می‌گیرد. به علت تاثیر برنامه‌ریزی تولید در مدل اقتصادی و مدل فنی، گاهی برنامه‌ریزی نیز در حین طراحی و به صورت ترکیبی صورت می‌گیرد که قاعده‌تاً پیچیدگی مخصوص به خود را خواهد داشت.

در زیر شرح خدمات طرح‌های سه گانه تعریف شده در بند ۲ به صورت جدولی ارائه شده است و طراح ملزم است در هر مرحله‌ای از اکتشاف که قرار گرفته است بر اساس اطلاعات موجود، مدل‌ها و پارامترهای مطابق با آن مرحله را طراحی کند.

۱-۳- مجوز انجام اکتشافات مقدماتی

پیشنهاد می‌شود قبل از شروع مرحله اکتشافات مقدماتی و صدور مجوز از طرف سازمان صنایع و معادن، مرحله پی‌جویی به هدف انجام یک بررسی فنی و اقتصادی سرانگشتی و تعیین فاکتورهای مورد نیاز تصمیم‌گیری‌های بعدی انجام شود. جدول شماره ۲ نشان دهنده اطلاعات مورد نیاز این مرحله و مدل‌سازی‌های مورد نیاز می‌باشد.

جدول شماره ۲: مرحله پی جویی

ردیف	عناوین	فعالیتها
مرتبط به شرح خدمات طرح اکتشاف	عملیات اکتشافی	استفاده از نقشه‌های توپوگرافی و عکس‌های هوایی و نقشه‌های زمین شناسی بزرگ مقیاس (۱:۲۵۰۰۰ تا ۱:۲۰۰۰۰)، بازدید از منطقه و برداشت کنتاکت لایه‌ها-حفر ترانشه-تهیه مقاطع دستی - نمونه‌گیری و آنالیزهای شیمیایی به تعداد محدود.
۱	مدل زمین شناسی	مدل‌سازی هندسی کنسار بر اساس مقاطع قائم تقریبی - تخمین ذخیره تقریبی - تعیین عیار حد تقریبی بر اساس معادن مشابه
۲	مدل ژئوتکنیکی	شبیه‌سازی با معادن مشابه
۳	پارامترهای طراحی و مدل هندسی معدن	بررسی روش‌های استخراج ممکن و تعیین پارامترهای طراحی تقریبی بر اساس معادن مشابه
۴	عملیات اصلی معدنکاری	شبیه‌سازی با معادن مشابه
۵	سرویس‌های معدنی	شبیه‌سازی با معادن مشابه
۶	مدل فرآوری	شبیه‌سازی و محاسبه سرانگشتی
۷	مدل اقتصادی	شبیه‌سازی درآمدها و هزینه‌ها - بررسی اقتصادی سرانگشتی
۸	طراحی و تعیین حدود نهایی معدن	—
۹	نتیجه‌گیری	امکان سنجی ورود به مرحله مقدماتی اکتشاف

۲-۳- شرح خدمات طرح مقدماتی بهره‌برداری

پس از اخذ مجوز از سازمان صنایع و معادن استان مبنی بر انجام اکتشافات مقدماتی و پس از انجام این مرحله بر اساس اطلاعات حاصله طراحی مقدماتی جهت استخراج صورت می‌گیرد. جدول ۳ عناوین طراحی و شرح فعالیت هر یک را به صورت مختصر به نمایش گذاشته است:

جدول شماره ۳- شرح خدمات طرح مقدماتی بهره‌برداری

ردیف	عناوین	فعاليتها
مربوط به شرح خدمات طرح اکتشافی	اکتشاف مقدماتی	تهیه نقشه توپوگرافی مقدماتی (مقیاس ۱:۱۰۰۰۰ تا ۱:۵۰۰۰) تهیه نقشه زمین شناسی مقدماتی (مقیاس ۱:۱۰۰۰۰ تا ۱:۲۰۰۰۰) حفر ترانشه - حفر چند گمانه اکتشافی - نمونه‌برداری ژئوشیمیایی - مطالعه مینرالوگرافی - نمونه‌برداری آزمایشگاهی کانه‌آرایی - بررسی مقدماتی آب‌های زیرزمینی - نمونه‌برداری محدود آزمایشگاهی ژئوتکنیکی - بررسی مقدماتی گازخیزی - انجام عملیات ژئوفیزیکی - برداشت صحرائی ژئوتکنیکی مقدماتی
۱	مدل زمین شناسی	مدل هندسی کانسار: توپوگرافی - مقاطع قائم مقدماتی - مقاطع افقی مقدماتی - تخمین کمی ذخیره مقدماتی مدل کیفی کانسار: تخمین کیفی ذخیره به روش‌های کلاسیک محاسبه عیار حد
۲	مدل ژئوتکنیکی	انجام آزمایشات ساده ژئوتکنیکی - محاسبه خصوصیات فیزیکی و مکانیکی ماده سنگ و سنگ‌های دربرگیرنده در حد مقدماتی - طبقه‌بندی مهندسی سنگ - تحلیل پایداری فضاها استخراجی به روش‌های کلاسیک
۳	پارامترهای طراحی و مدل هندسی معدن	تعیین روش استخراج - ظرفیت معدن بر اساس ذخیره مقدماتی - نسبت‌های باطله برداری بر اساس مدل اقتصادی مقدماتی - تعیین مشخصات پله‌ها و جاده‌های ارتباطی - مشخصات هندسی و جانمایی بازکننده‌ها، تونل‌های عمود بر لایه، تونل‌های امتداد لایه - و کارگاه‌های استخراجی
۴	عملیات اصلی معدنکاری	طراحی مقدماتی عملیات حفاری، آتشیاری، بارگیری و باربری
۵	سرویس‌های معدنی	طراحی مقدماتی نگهداری، تهویه، آبکشی، آبرسانی، هوای فشرده و روشنایی به روش‌های کلاسیک
۶	مدل فرآوری	شبیه‌سازی کارخانه خردایش و فرآوری و یا اخذ قیمت‌های تمام شده از معادن مشابه
۷	مدل اقتصادی	تعیین درآمدها و قیمت‌های تمام شده استخراج ماده معدنی و باطله و انجام بررسی اقتصادی مقدماتی
۸	طراحی و تعیین محدوده‌های مقدماتی	طراحی دستی معدن بر اساس نمودار نسبت‌های باطله‌برداری و مدل زمین شناسی مقدماتی

۹	نتیجه‌گیری	امکان سنجی ورود به مرحله تفصیلی اکتشاف و مجوز موقت استخراج
---	------------	--

۳-۳- شرح خدمات طرح تفصیلی بهره‌برداری:

بر اساس مطالعات مرحله مقدماتی طراحی و توجیه اقتصادی مربوطه با مجوز سازمان صنایع و معادن استان همزمان با شروع استخراج موقت شرکت استخراج کننده می بایست اکتشافات تفصیلی خود را شروع نماید و عملیات مشروحه در بخش اول جدول شماره ۴ را انجام دهد. این مرحله از عملیات اکتشافی علاوه بر ایجاد شناخت کافی و تفصیلی از کانسار امکانات مورد نیاز جهت طراحی تفصیلی و توجیه نهایی اقتصادی کانسار را فراهم می‌نماید و بدین صورت ضمن ایجاد امکان استخراج و منابع مالی مورد نیاز این مرحله از طراحی‌های بی محتوا و بدون پشتوانه اطلاعات جلوگیری می‌شود.

جدول شماره ۴- شرح خدمات طرح تفصیلی بهره‌برداری

ردیف	عناوین	فعالیت‌ها
مربوط به شرح خدمات طرح اکتشاف	اکتشافات تفصیلی	تهیه نقشه زمین شناسی (مقیاس ۱:۲۰۰۰ تا ۱:۵۰۰)
۱	مدل زمین شناسی	حفر گمانه‌های اکتشافی بر اساس شبکه اکتشاف- آنالیز شیمیایی نمونه‌ها - حفر چاهک و تونل اکتشافی- نمونه‌برداری نیمه صنعتی کانه‌آرایی و فرآوری- حفر چاه‌های ژئوتکنیکی- نمونه‌برداری ژئوتکنیکی- درزه‌نگاری تفصیلی - حفر چاه‌های هیدروژئولوژی - نمونه‌برداری هیدرووشیمیایی و آزمایشات لوژن و پمپاژ- نمونه‌برداری گازخیزی در ذغالسنگ
۲	مدل ژئوتکنیکی	مدل هندسی توده سنگ: برداشت و جمع‌آوری اطلاعات ناپیوستگی‌ها، تحلیل درزه‌نگاری، تعیین بلوک‌های تکتونیکی منطقه معدن- شبیه‌سازی عوامل ساختاری به روش آماری- تهیه مدل سه‌بعدی توده سنگ منطقه معدن مدل مکانیکی توده سنگ: انجام آزمایشات آزمایشگاهی و برجا- محاسبه و برداشت خصوصیات تفصیلی توده سنگ- بررسی وضعیت تنش‌های برجا- بررسی وضعیت آب‌های

<p>زیرزمینی- تعیین قوانین حاکم بر مقاومت و رفتار توده- تحلیل پایداری فضاهاى استخراجى به روش‌هاى کلاسیک و عددی</p>		
<p>ظرفیت معدن(تعیین ظرفیت به طوری که بالاترین ارزش اقتصادی را به کانسار بدهد).</p> <p>- قیمت‌های باطله‌برداری(تعیین نمودار نسبت‌های باطله‌برداری - PSR - BESR - BESR O&U بر اساس مدل اقتصادی مقدماتی و یا تفصیلی)</p> <p>- شیب عمومی پایدار معدن(بر اساس مدل ژئوتکنیکی تفصیلی برای معادن سطحی)</p> <p>- مشخصات پله‌ها (برای معادن سطحی)- مشخصات جاده‌ها (برای معادن سطحی)</p> <p>- حداقل عرض کف معدن(برای معادن سطحی)</p> <p>- مشخصات هندسی بازکننده‌های معدن: تونل‌های عمود بر لایه، تونل‌های دنباله لایه و کارگاه‌های استخراجی(برای معادن زیرزمینی)</p>	<p>پارامترهای طراحی و مدل هندسی معدن</p>	<p>۳</p>
<p>طراحی تفصیلی عملیات اصلی معدن شامل:</p> <p>حفاری: تعیین قابلیت حفاری ماده معدنی بر باطله متاثر از توده سنگ، سیستم حفاری و شرایط حفاری- انتخاب سیستم و ماشین آلات حفاری، قطر و مشخصات شبکه حفاری و عوامل حفاری(راد، سرمته، سیال و ...)- برآورد تعداد دستگاه مورد نیاز + نیروی انسانی + قطعات یدکی + سرویس‌کاری، انرژی و ...</p> <p>آتشباری: تعیین قابلیت انفجار ماده معدنی و باطله متاثر از توده سنگ ، سیستم انفجار و شرایط انفجار-انتخاب سیستم انفجار-مواد منفجره - تجهیزات شارژ و ...-طراحی شبکه انفجار به روشهای تجربی و تئوری و ...-برآورد تعداد تجهیزات شارژ، نیروی انسانی و مواد منفجره مورد نیاز به ازای واحد تولید سالانه</p> <p>بارگیری: تعیین قابلیت بارگیری ماده معدنی و باطله - انتخاب سیستم و ماشین آلات بارگیری + تعیین پارامترهای مربوط به زمان و بهینه سازی سیستم بارگیری-برآورد تعداد دستگاه مورد نیاز+ نیروی انسانی +قطعات یدکی ، سرویس کاری و انرژی و ...</p> <p>باربری: تعیین قابلیت باربری ماده معدنی و باطله - انتخاب سیستم باربری و ماشین آلات باربری-برآورد تعداد دستگاه مورد نیاز و بهینه سازی سیستم بر اساس تئوری صف +نیروی انسانی +قطعات یدکی+سرویس معدنکاری +انرژی و ...</p>	<p>عملیات اصلی معدنکاری</p>	<p>۴</p>
<p>نگهداری: بررسی آلترناتیوهای مختلف و تعیین مشخصات آنها جهت رسیدن به ضریب اطمینان استاندارد</p>	<p>سرویس‌های معدنی</p>	<p>۵</p>

<p>بر اساس مدل ژئوتکنیک و کنترل سیستم نگهداری به روش‌های مشاهده‌ای و تعیین تعداد و حجم مصالح و نیروی انسانی مورد نیاز</p> <p>تهویه: طراحی شبکه تهویه معدن بر اساس هوای مورد نیاز، مقاومت مسیر، نوع و سیستم تهویه و تعیین تعداد تجهیزات و نیروی انسانی مورد نیاز</p> <p>آبکشی: طراحی شبکه آبکشی معدن بر اساس شرایط آب‌های زیرزمینی و آب ورودی، سیستم آبکشی و تعیین تعداد پمپ‌ها و لوازم و نیروی انسانی مورد نیاز</p> <p>آبرسانی: طراحی شبکه آبرسانی و تعیین تجهیزات و نیروی انسانی مورد نیاز</p> <p>هوای فشرده: طراحی شبکه هوای فشرده بر اساس هوای فشرده مورد نیاز، مقاومت مسیر نوع سیستم و تجهیزات تولید هوای فشرده و تعیین تعداد کمپرسورهای مورد نیاز و نیروی انسانی</p> <p>توزیع انرژی: طراحی شبکه توزیع انرژی و تعیین میزان تجهیزات و نیروی انسانی مورد نیاز</p> <p>روشنایی: تعیین روش روشنایی و طراحی شبکه و تجهیزات و نیروی انسانی مورد نیاز</p>		
<p>انجام آزمایشات کانه‌آرایی (آزمایشگاهی)</p> <p>انجام آزمایشات نیمه صنعتی (پایلوت)</p> <p>افزایش مقیاس و طراحی مدار صنعتی و ارائه مشخصات تجهیزات مورد نیاز</p> <p>جانمایی تجهیزات و ارائه نقشه‌های تأسیساتی و ...</p>	<p>مدل تکنولوژیکی</p>	<p>۶</p>
<p>برآورد درآمدهای معدن و بازاریابی</p> <p>برآورد هزینه‌های معدن به طور تفصیلی و مجزا</p> <p>تعیین قیمت‌های تمام شده</p> <p>تهیه مدل سه بعدی اقتصادی معدن</p> <p>تهیه جدول جریان نقدینگی و محاسبه سود و زیان</p>	<p>مدل اقتصادی</p>	<p>۷</p>
<p>طراحی تفصیلی معدن به روش‌های دستی - کامپیوتری و کامپیوتری با استفاده از الگوریتم‌های بهینه‌سازی و براساس مدل سه بعدی اقتصادی و تهیه نقشه معدن به تفکیک افق‌های استخراجی</p>	<p>طراحی و تعیین حدود نهایی معدن</p>	<p>۸</p>
<p>برنامه‌ریزی تولید براساس طرح نهایی بهینه معدن به روش‌های دستی و اتوماتیک و بهینه سازی آن - تهیه نقشه‌های بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت استخراجی</p>	<p>برنامه‌ریزی تولید</p>	<p>۹</p>

امکان سنجی ورود به مرحله استخراج تفصیلی	نتیجه‌گیری	۱۰
---	------------	----

۴-۴- طرح خدمات طرح تکمیلی (حین استخراج) بهره‌برداری

بعد از اتمام نیمه عمر معدن^{۱۱۶} و استخراج ماده معدنی براساس طرح بهره‌برداری تفصیلی جهت بررسی دقیق طرح تفصیلی و تصحیح مدل‌های مختلف آن این طرح تهیه شده و با تصویب سازمان صنایع و معادن استان ادامه بهره‌برداری برای ادامه عمر معدن اتفاق می‌افتد. شرح خدمات این مرحله از طرح در جدول شماره ۵ آمده است:

۱۱۶. منظور از نیمه عمر معدن نصف مجموع زمانهای منظور شده برای استخراج در مرحله مقدماتی (جدول شماره ۲) و زمان طراحی شده در مرحله تفصیلی می‌باشد.

جدول شماره ۵- شرح خدمات طرح تکمیلی بهره برداری

ردیف	عناوین	فعالیتها
	اکتشاف تکمیلی (حین استخراج)	حفر گمانه‌های اکتشافی تکمیلی (جهت تقلیل خطاهای مدل زمین شناسی) آنالیز شیمیایی نمونه چالهای انفجاری جهت تکمیل نقشه های زمین شناسی افق های استخراجی و ...
۱	مدل زمین شناسی	تصحیح مدل زمین شناسی بر اساس اطلاعات اکتشافی حین استخراج
۲	مدل ژئوتکنیکی	انجام آزمایشات برجا ابزاربندی ژئوتکنیکی تحلیل پایداری به روش های مشاهده‌ای مدل سازی سه بعدی ژئوتکنیک
۳	پارامترهای طراحی و مدل هندسی معدن	تصحیح پارامترهای طراحی معدن و مدل هندسی معدن براساس ویژگی های فنی جدید توده سنگ و سیستم های استخراجی
۴	عملیات اصلی معدن کاری	تصحیح پارامترهای عملیات اصلی معدنکاری بر اساس اطلاعات جدید و طرح نوسازی تجهیزات مورد استفاده
۵	سرویس های معدنی	تصحیح پارامترهای مربوط به سرویس ها و طرح نوسازی و توسعه تجهیزات
۶	مدل تکنولوژیکی (فرآوری)	تصحیح مدل بر اساس اطلاعات جدید و تجربیات و طرح نوسازی تجهیزات
۷	مدل اقتصادی	تصحیح مدل اقتصادی سه بعدی معدن با توجه به شرایط جدید اقتصادی
۸	طراحی و تعیین محدوده نهایی	تصحیح طرح نهایی معدن با توجه به پارامترهای فنی تغییر یافته و مدل اقتصادی جدید معدن
۹	برنامه ریزی تولید	تصحیح نقشه های تولید بر اساس طرح جدید مدل زمین شناسی تعیین شده

۱۰	نتیجه‌گیری	امکان سنجی ادامه استخراج معدن تا انتهای ماده معدنی
----	------------	--

تطبیق الگو با معادن مورد مطالعه؛ معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق

بررسی کوتاه برخی پیشنهادات شتابزده و حداقلی موجود

برخی از پیشنهادهای موجود که گاهی حتی از طرف دلسوزان، خادمان و هواداران مردم که در تعد آنان تردیدی نیست ارائه می‌شود، تنها راهکارهایی شتابزده، حداقلی و کوتاه مدت هستند که مشکلی را از میان بر نمی‌دارند. از جمله، پیشنهاد واگذاری معدن به بخش خصوصی در برابر دادن امتیازاتی از جانب خریدار معدن به شهرستان می‌باشد. امتیازاتی چون تعلق ۱۰ تا ۲۰ درصد سهام معدن به شهرستان و جبران قطع عوارض دو درصدی که تا کنون به شهر پرداخت می‌شده است. همچنین تعهد خریدار به راه اندازی صنایع جوار معدنی مانند فولاد در شهرستان و یا تعهد به تأمین خوراک صنایع منطقه.

این موارد نه تنها در بعضی حالات، عملیاتی نیستند بلکه هیچ ضمانت اجرایی نیز ندارند. از همه مهمتر مشکلات فراوان خصوصی‌سازی نادرست موجود، برطرف نشده و دامنگیر شهرستان می‌شود. معضلاتی چون تعدیل نیرو و اخراج احتمالی تعداد قابل توجهی از کارگران معدن، قطع خدمات فرهنگی، ورزشی و رفاهی معدن به شهرستان و... . همچنین ارزش چنین امتیازاتی بسیار کمتر از استحقاق و حقوق مردم شهرستان می‌باشد و در برابر ثروت عظیمی که از دست می‌رود، ثمن بخش به شمار می‌آید.

الگوی نهایی معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق

بر اساس الگوی پیشنهاد شده برای انفال معدنی یعنی «الگوی بهره‌برداری عدالت‌بنیاد، نظام‌مند و کارآمد از انفال معدنی» راهکار عملیاتی زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱. باقی ماندن «شرکت سنگ آهن مرکزی ایران - بافق» به صورت یک شرکت دولتی به عنوان «قطب

نمونه انفال معدنی مرکزی ایران»

۲. واگذاری سایر معادن منطقه (۳۵ تا ۴۰ معدن تابعه (آنومالی) موجود) به مردم با اولویت تعاونی فراگیر شهرستانی مردم بافق

بنابراین بایستی به جای از بین بردن قدرت و اعتبار (برند) منطقه‌ای و بین‌المللی شرکت سنگ آهن مرکزی ایران، این شرکت به عنوان «قطب نمونه انفال معدنی مرکزی ایران»، دولتی باقی بماند و به عنوان یکی از

قطب‌های معدنکاری و وظیفه مدیریت معادن بلوک ایران مرکزی و نقش بازوی مردمی‌سازی دقیق و عالمانه معادن منطقه را همراه با رفع نیازهای اکتشافی، طراحی و برنامه‌ریزی تولید و خدمات عملیاتی معدنکاری (مثل آتشیاری و ...) و نیز ارائه خدمات آموزشی، پژوهشی و مشاوره مهندسی ایفا نماید.

در این راستا، ایجاد پژوهشکده‌ای به نام «پژوهشکده انفال معدنی» برای تدوین استراتژی معدنکاری روباز کشور و ابعاد اقتصادی و فنی آن پیشنهاد می‌گردد.

بنابراین بایستی خصوصی‌سازی غیرکارشناسانه و نادرست انجام شده در سریعترین زمان ممکن لغو گردد و معادن چغارت و سه‌چاهون دوباره دولتی شوند.

از آنجا که منطقه، ۳۵ تا ۴۰ معدن تابعه سنگ آهن واگذار نشده دارد، به جای شرکت سنگ آهن مرکزی، بهره‌برداری از این معادن با اولویت تعاونی فراگیر مردم شهرستان بافق واگذار گردد.

ابعاد اجتماعی-اقتصادی و فنی-مهندسی این بهره‌برداری بر اساس «الگوی بهره‌برداری عدالت‌بنیاد، نظام‌مند و کارآمد از انفال معدنی» خواهد بود.

فصل نهم

خلاصه و نتیجه گیری

فصل اول: کلیات

ضرورت پیشرفت کشور مبتنی بر عدالت اجتماعی و اقتصادی، تصمیم‌گیران ارشد نظام اسلامی و در رأس ایشان حضرت امام خامنه‌ای دام عزه را بر آن داشت تا با تدوین و ابلاغ سیاست‌ها کلی اصل ۴۴ قانون اساسی بخشی از مسیر قانونی مورد نیاز برای حضور گسترده مردم در حرکت کشور به سمت عدالت و پیشرفت را هموار نمایند. مهمترین چالش پیش روی اجرای این سیاست‌ها، سوق داده شدن کشور به سوی سرمایه و سرمایه‌داری و حاکمیت سرمایه‌داران بر مقدرات اقتصادی کشور در اثر سوء برداشت‌ها و تفسیر به رأی این سیاست‌ها می‌باشد. متأسفانه بر خلاف تأکیدات مقام عظمای ولایت و تصریحات سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، در مقام عمل این نگرانی به وضوح مشاهده می‌شود و تهدید عدالت و حضور کم‌رنگ اقشار محروم و متوسط جامعه در اقتصاد کشور و در امر خصوصی‌سازی جدی به نظر می‌رسد.

همچنین به نظر می‌آید مفهومی بسیار تعیین‌کننده و حیاتی در نظام اقتصادی اسلام با نام «انفال» در این میان مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. انفال یا ثروت‌های کلان بدون مالک خصوصی که در اختیار ولی فقیه می‌باشند، پشتوانه‌های اقتصادی نظام اسلامی به شمار می‌روند که اختیار آن‌ها با امام معصوم (علیه السلام) و جانشینان ایشان است و نحوه رفتار با آن‌ها نیازمند به حساسیت و ظرافت خاصی می‌باشد. مبحث انفال که بابی جداگانه در کتب فقه شیعه و نیز به تنهایی اصلی مستقل در قانون اساسی (اصل ۴۵) را به خود اختصاص می‌دهد، باید به صورت جدی در امر خصوصی‌سازی مورد توجه قرار گیرد.

معادن بلوک ایران مرکزی ایران که بخش زیادی از آن‌ها در شهرستان‌های بافق و بهاباد واقع شده است، یکی از ذخایر عظیم معدنی کشور به شمار می‌روند و اکنون در مسیر خصوصی‌سازی و واگذاری هستند.

به نظر می‌آید روش‌های پیشنهادی مطرح شده تا کنون منطبق بر دیدگاه‌های اقتصادی حضرت امام‌رحمت‌الله علیه و خلف صالح ایشان نبوده و منافع مردم شهرستان و حتی منافع ملی را مورد تهدید قرار می‌دهد.

شهرستان بافق با دربرداشتن حدود ۴۰ درصد از ذخایر سنگ آهن کشور از حساس‌ترین مراکز معدنی کشور و بلکه جهان می‌باشد. اقتصاد این منطقه و مردم سختکوش آن با سرنوشت این مجموعه معادن گره خورده است. در حدود چهار هزار کارگر تنها در یکی از این معادن (چغارت) مشغول به کارند. احتساب هر خانواده به طور متوسط به میزان ۴ یا ۵ نفر، زندگانی ۱۶ تا ۲۰ هزار نفر را مورد نگرانی قرار می‌دهد.

فصل دوم: چیستی «انفال» و مبانی فقهی - حقوقی آن

معنای انفال

انفال از ریشه «نَفَلَ» یا «نَفَلَ»^{۱۱۷} به معنای «زیاده» است. زیاده به معنای اموال زاید بر اموال شخصی مردم و یا به معنای اموری زاید بر سایر امور مربوط به مقام امامت.^{۱۱۸} در بیشتر روایات و اغلب منابع فقهی، انفال با مصادیق و نمونه‌های خود بیان شده است ولی از آن تعریفی جامع ارائه نشده است و به ملاک انفال بودن یا نبودن یک ثروت کمتر اشاره شده است. با این وجود در برخی کتاب‌های فقهی تعریف‌هایی بیان شده است. مرحوم «صاحب مدارک» در تعریف انفال فرموده است: «انفال، اموال عمومی است که دست انسان در ساختمان آن نقش نداشته است».^{۱۱۹} جناب «محقق حلّی» در کتاب «شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام» فرموده است: «انفال اموالی است که امام علیه السلام مانند پیامبر صلی الله علیه و آله به عنوان خاصی^{۱۲۰} استحقاق آن را دارند».

مصادیق انفال

معمولاً به اشتباه، انفال مساوی با ثروتها و منابع طبیعی در نظر گرفته می‌شوند اما دایره مصادیق شمرده شده برای آن در احادیث امامان معصوم علیهم السلام و کتب فقهی علمای شیعه وسیعتر است.

موارد برشمرده شده برای انفال، عبارتند از:

اموالی که بدون جنگ از کفار گرفته می‌شود. (فَیء)، زمین‌های موات، رهاشده و بایر، همه زمین‌هایی که مالک ندارند، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها، مراتع، دریاها، دریاچه‌ها و رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، سواحل دریاها و رودخانه‌ها، معادن، میراث کسانی که وارث ندارند، غنیمت‌های جنگ‌هایی که بدون اجازه امام معصوم علیه السلام یا ولی فقیه انجام شده است، اموال و دارایی‌های نفیس و اختصاصی پادشاهان، قسمت‌های برگزیده از غنایم جنگی، نیزارها، اموالی که مالک آن‌ها مشخص نیست، اموال عمومی که از غاصبین بازگردانده می‌شود و بیشه‌های طبیعی.

تعلق انحصاری انفال به حاکم جامعه اسلامی

۱۱۷. به فتح یا سکون فاء

۱۱۸. معنای دوم برگرفته از: لنکرانی، محمد فاضل موحّدی، تفصیل الشریعه فی شرح تحریر الوسیله - الخمس و الأنفال، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم

السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۲۳ ه.ق، ص ۲۹۱.

۱۱۹. عاملی (صاحب مدارک)، مدارک الاحکام، ج ۵، ص ۴۱۲ به نقل از فراهانی فرد، ص ۷۵.

۱۲۰.

انفال منحصرًا و فقط و فقط به حاکم جامعه متعلق است و هیچ شخص دیگری حق مالکیت آن را ندارد. تنها آیه‌ای که در قرآن کریم به انفال پرداخته است، آن را ویژه خدا و رسول او قرار داده است: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^{۱۲۱} «از تو درباره انفال می‌پرسند. بگو انفال برای خدا و رسول است، پس تقوای الهی پیشه کنید و میانه خودتان را اصلاح کنید و از خدا و رسولش اطاعت کنید اگر به راستی مومن هستید.»

پس از این مباحث به این سؤال پرداخته شده است که آیا معادن جزء انفال هستند؟

پاسخ به این مسئله از منظر فقهی فقهای شیعه، نظر فقهی امام خمینی رحمت الله علیه و قانون اساسی داده شده است. سپس مسئله با معادن مورد مطالعه یعنی معادن بلوک مرکزی ایران - بافق، تطبیق شده و این نتیجه عنوان شده است که این معادن نیز جزء انفال و متعلق به حاکم جامعه اسلامی هستند و باید حقوق و تکالیف ناشی از انفال بودن، کاملاً رعایت شود. در ادامه مروری کوتاه بر سرگذشت تاریخی انفال طبیعی و فهرستی از مهمترین مسائل پژوهشی در حوزه انفال ارائه گردیده است.

فصل سوم: اصول الگوی بهره‌برداری انفال در نظام اقتصادی «اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم»

معرفی اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم، و تاریخچه، رهبران، ارکان و دشمنان آن از مطالب ارائه شده در این فصلند. در ادامه به معرفی حکومت (دولت) اسلامی و رسالت‌های اقتصادی آن اشاره شده است. رسالت‌های اقتصادی حکومت اسلامی مؤثر در الگوی بهره‌برداری از انفال عبارتند از:

- رشد و تعالی معنوی و اخلاقی در بستر اقتصاد
- اقامه قسط و عدالت
- مبارزه با فقر و رسیدگی به محرومان و مستضعفان
- حراست و مدیریت انفال و ثروت‌های عمومی در جهت مصالح اسلام و جامعه
- حفظ استقلال و عزت اقتصادی
- ایجاد و حفظ امنیت اقتصادی
- مردمی‌سازی اقتصاد و گسترش نقش مردم در آن
- رشد اقتصادی و فراهم نمودن رفاه عمومی

این محورها در این فصل به صورت اجمالی تبیین شده‌اند. حال می‌توان هر نوع الگوی بهره‌برداری مغایر با خطوط اصلی نظام اقتصادی اسلام را مورد نقد، اصلاح و یا رد قرار داد.

۱۲۱. قرآن کریم، سوره انفال، آیه ۱.

فصل چهارم: وضعیت کنونی خصوصی سازی انفال در کشور؛ تهدیدها و چالش‌ها

خصوصی سازی معادن در کشور طی چند دهه گذشته به صورت‌های مختلف انجام شده است که هر یک به نوعی مشکلات مربوط به خود را داراست. پس از معرفی این روش‌ها به بررسی مشکلات نحوه کنونی خصوصی سازی اشاره شده است.

مشکلات خصوصی سازی کنونی به دو دسته مشکلات بنیادین و مشکلات عملیاتی تقسیم می‌شوند. مهمترین مشکلات بنیادین عبارتند از:

نقض عدالت اجتماعی؛ نفی توازن درآمدی و ایجاد تضاد طبقاتی، حاکمیت سرمایه و سرمایه‌داران بر اقتصاد کشور؛ سوق دادن اقتصاد کشور به سمت سرمایه‌داری، ضعف تدریجی ساختارهای درونی انقلاب اسلامی و تهدید انقلاب از درون به جهت گسترش سرمایه‌داری و افزایش نارضایتی‌های مردمی، گسترش اتراف و تولید طبقه مُتَرَف (طبقه مرفهین بی‌درد و دنیاطلب)، اثرات مخرب فرهنگی تولید طبقه مترف (تجمل، اسراف، فخرفروشی به دنیا، ارزش شدن ثروت و ...)، تغییر الگوی مصرف و سبک زندگی جامعه به سمت اشرافی‌گری و دنیاخواهی، ایجاد نفوذ و فساد سیاسی، ویژه‌خواری و رانت خواری، به وجود آمدن بحران‌های اجتماعی - امنیتی منطقه‌ای، تهدید جدی امنیت شغلی و اخراج کارگران به بهانه بهره‌وری و ...، خروج مواد معدنی به صورت خام بدون استحصال ارزش افزوده، تهدید استقلال ملی از طریق عدم ضمانت معدن خصوصی برای فروش سنگ خام به صنایع داخلی و رفع نیازهای کشور، تهدید منافع اقتصادی ملی؛ سود محوری بخش خصوصی و عدم توجه به همه ظرفیت‌های یک معدن (توجه او به بخش‌های عیاربالای معدن (گل معدن))، عدم بهره‌برداری بهینه و صیانتی از معدن، شدت گرفتن تخریب محیط زیست؛ تهدید محیط زیست اطراف معدن از طریق گسترش آلودگی‌ها، عدم توجه به توسعه پایدار مناطق و شهرهای هم‌جوار معادن، مشکلات مربوط به خلأهای عمیق نظارتی (عدم وجود برنامه و شبکه نظارتی قدرتمند، پایین بودن سطح خودسازی و تهذیب نفس ناظران، پرداخت حقوق ناظر از سوی مدیران معادن، فساد نظارتی، تبانی ناظر و مدیران معادن و ...)

مهمترین مشکلات اجرایی نیز بیان شده‌اند. همچنین توجیحات نظری و قانونی شیوه نادرست خصوصی سازی کنونی ذکر گردیده است.

در ادامه مشکلات خصوصی سازی در رابطه با معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق مورد بررسی قرار گرفته است. این مشکلات عبارتند از: تعدیل نیرو و اخراج کارگران، قطع تعلق دو درصد عوارض معدن به شهرداری شهرستان، قطع خدمات اجتماعی - فرهنگی معدن، توقف رشد و توسعه خود معادن منطقه، ایجاد بحران امنیتی در منطقه و ...

فصل پنجم: «عدالت محوری»؛ نقد خصوصی سازی مبتنی بر فرهنگ سرمایه داری

«خصوصی سازی» به بیانی عملیاتی عبارت است از «واگذاری مالکیت یا حق بهره‌مندی از منابع اقتصادی دولتی به بخش خصوصی تحت قوانینی خاص به صورت موقت یا دائمی.»
در ادبیات نظام سرمایه داری، بخش خصوصی نه همه مردم بلکه آن دسته از افراد جامعه هستند که دارای قدرت اقتصادی، اعتبار کافی و سرمایه می‌باشند. در حقیقت هرچند همگان در ابتدا ذیل مفهوم بخش خصوصی می‌گنجند ولی در خصوصی سازی متداول و متعارف در مقام عمل و عرصه واقعیت، بخش خصوصی همان «سرمایه دارها» هستند. بنابراین در فرایند خصوصی سازی هر کسی حق ندارد به منابع دولتی دست یابد و به تولید و بهره‌مندی بپردازد بلکه محرومین، مستضعفین و فقرا که تنها توان کار دارند ولو این که از دانش فنی لازم نیز برخوردار باشند به دلیل فقدان سرمایه و قدرت اقتصادی به کلی از این محدوده خارج هستند.

مهمترین نتیجه این روش، حاکمیت سرمایه و سرمایه داران بر اقتصاد و اجتماع است. در حالی که عدالت و مبارزه با سرمایه داری؛ رکن ماهوی انقلاب اسلامی است و بدون آن هویت انقلاب اسلامی در معرض تهدید و خطر است. حضرت امام خمینی رحمت الله علیه می‌فرمایند: «ما درصدد خشکانیدن ریشه‌های فاسد صهیونیسم، سرمایه داری و کمونیزم در جهان هستیم. ما تصمیم گرفته‌ایم، به لطف و عنایت خداوند بزرگ، نظام‌هایی را که بر این سه پایه استوار گردیده‌اند نابود کنیم؛ و نظام اسلام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را در جهان استکبار ترویج نماییم. و دیر یا زود ملت‌های دربند شاهد آن خواهند بود.»^{۱۲۲}

«ما باید تمام تلاشمان را بنماییم تا به هر صورتی که ممکن است خط اصولی دفاع از مستضعفین را حفظ کنیم.»^{۱۲۳}

مقام معظم رهبری در این باره فرموده‌اند: «آن چیزی که در تمام دوران مسئولیت ما به نگرانی من بوده، این است که خدای نکرده ما سیاستی را در مسایل اقتصادی اتخاذ کنیم که این سیاست، مساله «عدل» را نادیده بگیرد. خلاف عدالت است که در جامعه، عده‌ای از موجودی آن بی‌دریغ استفاده کند و عده‌ای هم دستشان به کمترین حد مورد نیاز نرسد. این افضح و زشت‌ترین شکل بی‌عدالتی در یک نظام اسلامی است.»^{۱۲۴}

۱۲۲. پیام به ملت ایران در سالگرد کشتار خونین مکه؛ قبول قطعنامه ۵۹۸، ۲۹ تیر ۱۳۶۷ / ۵ ذی الحجه ۱۴۰۸ به نقل از: آخرین دغدغه‌های امام خمینی

رحمت الله علیه (خلاصه جلد ۲۱ صحیفه امام)

۹. همان.

۱۲۴. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار با کارگزاران بخش تعاونی، ۷۷/۲/۲۱

شهید بهشتی رحمت الله علیه نیز در این رابطه سخنی تاریخی دارند: «... ما باید روی نفی سرمایه‌داری تکیه کنیم و هیچ و هم نکنیم که سرمایه‌داری در این جامعه بتواند بماند. همین مقدارش هم که هست باید ریشه‌کن کنیم و واقعاً اگر فردی، جمعی، گروهی در این ذره‌ای تردید کنند، خطرهای بزرگی را متوجه این نعمت‌های به دست آمده در پرتو انقلاب کرده‌اند. ما در این باره باید هیچ تردید نکنیم، هیچ درنگ نکنیم، هیچ وقت تلف نکنیم تا با تمام توانمان جلوی سلطه سرمایه‌داری خارجی، داخلی وابسته، داخلی غیروابسته، فرق نمی‌کند ما باید جلوی همه این‌ها را بگیریم. برای این منظور کارهای زیادی باید انجام بدهیم.»^{۱۲۵}

باید تمام تلاشمان را به کار گیریم تا خصوصی‌سازی کنونی واقعاً به معنای مردمی‌سازی باقی بماند، از «عدالت» منحرف نگردد و کشور را به سوی سرمایه‌داری شوم سوق ندهد که در غیر این صورت به دست خود هویت اصلی انقلاب اسلامی، فداکاری‌های حضرت امام، جانفشانی‌های بسیجیان جان برکف ایشان و نیز اوامر مکرر امام خامنه‌ای دامت توفیقاته را در زیر ساتور بی‌تدبیری و غریب‌دگی و از طریق خصوصی‌سازی مبتنی بر فرهنگ سرمایه‌داری به اضمحلال خواهیم کشاند. هرچند تلخ و ناخوشایند اما باید بدانیم که روند کنونی خصوصی‌سازی که به حاکمیت اهالی ثروت و قدرت بر اقتصاد کشور می‌انجامد می‌تواند در آینده تهدیدی مشابه با جنبش تسخیر وال استریت را در ایران پدید آورد.

فصل ششم: مردمی‌سازی اقتصاد - تعاون

مهمترین سرفصل‌های این فصل عبارتند از: جایگاه مردم در حکومت اسلامی، مردم از دیدگاه امام خمینی قدس سره، مردم از دیدگاه مقام معظم رهبری دام‌زله، مردم‌بنیاد بودن؛ یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، تعاون؛ تجلی نقش مردم در اقتصاد، مبانی و چرایی تعاون، چیستی تعاون، اهداف تشکیلات تعاونی، محوریت انسان به جای سرمایه در تعاونی، قابلیت‌ها و ویژگی‌های تعاونی‌ها، زمینه‌های فعالیت تعاونی، مالکیت تعاونی، نقش دولت در تعاونی، ضرورت آزادسازی تعاونی‌ها از عوامل وابسته‌ساز خارج از خود، جایگاه تعاون در اقتصاد جمهوری اسلامی، نگرانی مقام معظم رهبری دام‌زله از انتقال انحصار دولتی به انحصار خصوصی و افزایش فاصله طبقاتی، اعتقاد راسخ مقام معظم رهبری دام‌زله به تعاون، اصل ۴۴ قانون اساسی و بخش تعاون، عملکرد تعاونی‌ها در جهان، چند نمونه تعاونی‌های منتخب در جهان، وضع تعاونی‌ها در ایران، سند ملی توسعه بخش تعاونی در ایران، بخشی از قوانین موجود کشور درباره تعاونی و ...

در ادامه مسئله تعاون با معادن مورد مطالعه یعنی معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق تطبیق شده است و تشکیل «تعاونی فراگیر مردم شهرستان بافق» پیشنهاد شده است.

۱۲. حسینی بهشتی، سید محمد، اهمیت شیوه تعاون از دیدگاه شهید مظلوم آیت الله دکتر سید محمد حسینی بهشتی، وزارت تعاون، تابستان ۱۳۷۴، تهران..

فصل هفتم: آشنایی با معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق

در این فصل اطلاعات فنی و علمی مربوط به شرکت سهامی خاص معادن سنگ آهن مرکزی ایران با عنوان: تاریخچه اکتشافی شرکت، خلاصه سوابق، وضعیت زمین شناسی و کیفیت ذخیره و نگاهی به آینده ارائه شده است.

فصل هشتم: الگوی عملیاتی پیشنهادی برای بهره‌برداری از انفال معدنی: «الگوی بهره‌برداری عدالت‌بنیاد، نظام‌مند و کارآمد از انفال معدنی»؛ مدل تطبیقی معادن مرکزی ایران - بافق

این الگو عبارت است از:

«تشکیل قطب‌های نمونه انفال معدنی در کشور و بهره‌برداری از معادن در قالب تعاونی‌های فراگیر شهرستانی با نظارت قطب»

برای حضور فعال مردم در اقتصاد و نیز برای تحقق عدالت و پیشرفت اقتصادی، تعاونی‌های فراگیر شهرستانی و ملی تشکیل شده و حق بهره‌برداری از انفال معدنی مورد نظر با رعایت قوانین، به آنها منتقل می‌گردد.

برای راهبری شایسته این حرکت توسط دولت، کشور به چند ناحیه و کانون مهم انفال معدنی تقسیم می‌شود و این کانون‌ها به «قطب‌های نمونه انفال معدنی» تبدیل می‌گردند. (حدوداً ۵-۱۰ قطب) سپس انفال معدنی سراسر کشور زیر نظر این قطب‌ها سازماندهی می‌شوند.

روند توانمندسازی، حمایت، انتقال تجربه و دانش فنی، نظارت و تسهیل مردمی‌سازی انفال معدنی در مورد تعاونی‌ها، توسط قطب‌ها انجام می‌شود. این قطب‌ها نقش بازوی دولت را ایفا می‌کنند.

الگوی بهره‌برداری دو بُعد دارد:

۱. بعد اجتماعی - اقتصادی

در این بُعد به این مباحث اشاره شده است: ساختار مطلوب تعاونی فراگیر شهرستانی، اسناد و بسترهای قانونی پشتیبان الگوی پیشنهادی، حمایت‌های اقتصادی قانون از الگو، روش تأمین منابع مالی تعاونی‌های فراگیر شهرستانی و ...

در این بُعد الگوی «اکتشاف و استخراج نظام‌مند انفال معدنی» به عنوان پیشنهاد مهندسی شده و دقیق ارائه شده است.

تطبيق الگو با معادن مورد مطالعه: الگوی عملیاتی نحوه بهره‌برداری از معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق:

در این قسمت پیش از بیان پیشنهاد نهایی، برخی پیشنهادات شتابزده و حداقلی موجود بررسی و رد شده است. پیشنهادهایی که واگذاری معدن به بخش خصوصی در برابر دادن امتیازاتی از جانب خریدار معدن به شهرستان را مورد تایید قرار می‌دهد. امتیازاتی چون تعلق ۱۰ تا ۲۰ درصد سهام معدن به شهرستان و جبران قطع عوارض دو درصدی که تا کنون به شهر پرداخت می‌شده است. همچنین تعهد خریدار به راه اندازی صنایع جوار معدنی مانند فولاد در شهرستان و یا تعهد به تأمین خوراک صنایع منطقه.

این موارد راهکارهایی شتابزده، حداقلی و کوتاه مدت هستند که مشکلی را از میان بر نمی‌دارند و نه تنها در بعضی حالات، عملیاتی نیستند بلکه هیچ ضمانت اجرایی نیز ندارند. همچنین ارزش چنین امتیازاتی بسیار کمتر از استحقاق و حقوق مردم شهرستان می‌باشد و در برابر ثروت عظیمی که از دست می‌رود، ثمن بخش به شمار می‌آید.

الگوی نهایی معادن سنگ آهن مرکزی ایران - بافق

بر اساس «الگوی بهره‌برداری عدالت‌بنیاد، نظام‌مند و کارآمد از انفال معدنی» پیشنهاد می‌گردد:

۱. باقی ماندن «شرکت سنگ آهن مرکزی ایران - بافق» به صورت یک شرکت دولتی به عنوان «قطب

نمونه انفال معدنی مرکزی ایران»

۲. واگذاری سایر معادن منطقه (۳۵ تا ۴۰ معدن تابعه (آنومالی) موجود) به مردم با اولویت تعاونی

فراگیر شهرستانی مردم بافق

بنابراین بایستی به جای از بین بردن قدرت و اعتبار (برند) منطقه‌ای و بین‌المللی شرکت سنگ آهن مرکزی ایران، این شرکت به عنوان «قطب نمونه انفال معدنی مرکزی ایران»، دولتی باقی بماند و وظیفه مدیریت معادن مرکزی ایران و نقش بازوی مردمی سازی دقیق و عالمانه معادن منطقه را بر عهده گیرد.

بنابراین بایستی خصوصی سازی غیرکارشناسانه و نادرست انجام شده در سریعترین زمان ممکن لغو گردد و معادن چغارت و سه‌چاهون دوباره دولتی شوند.

از آنجا که منطقه، ۳۵ تا ۴۰ معدن تابعه سنگ آهن واگذار نشده دارد، به جای شرکت سنگ آهن مرکزی، حق بهره‌برداری از این معادن با اولویت تعاونی فراگیر مردم شهرستان بافق، و نه بخش خصوصی غیرمردمی، واگذار گردد.

پیوست‌ها

۱. اصل ۴۴ قانون اساسی
۲. اصل ۴۵ قانون اساسی
۳. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی
۴. پاسخ رهبر معظم انقلاب به نامه ریاست جمهوری در رابطه با واگذاری سهام به دو دهک پایین درآمدی
۵. قانون اجرایی اصل ۴۴ قانون اساسی

۱. اصل چهل و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه‌ی سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه ریزی منظم و صحیح استوار است.

بخش دولتی شامل کلیه صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه، تامین نیرو، سدها و شبکه‌های آبرسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه و راه آهن و مانند اینهاست که به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت است.

بخش تعاونی شامل شرکت‌ها و موسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می‌شود.

بخش خصوصی شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات می‌شود که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است.

مالکیت در این سه بخش تا جایی که با اصول دیگر این فصل مطابق باشد و از محدوده قوانین اسلام خارج نشود و موجب رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشور گردد و مایه‌ی زیان جامعه نشود مورد حمایت قانون جمهوری اسلامی است.

تفصیل ضوابط و قلمرو و شرایط هر سه بخش را قانون معین می‌کند.^{۱۲۶}

۲. اصل چهل و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رهاشده، معادن، دریاها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها، نیزارها، بیشه‌های طبیعی، مراتعی که حریم نیست، ارث بدون وارث، و اموال مجهول‌المالک و اموال عمومی

۱۲۶. قانون اساسی از مشروطه تا کنون، صص، ۱۲۲ و ۱۲۳.

که از غاصبین مسترد می‌شود، در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید. تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معین می‌کند.^{۱۲۷}

۳. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مطابق بند یک اصل ۱۱۰ ابلاغ می‌گردد.

لازم است نکاتی را در این زمینه یادآور شوم:

۱- اجرای این سیاستها مستلزم تصویب قوانین جدید و بعضاً تغییراتی در قوانین موجود است، لازم است دولت و مجلس محترم در این زمینه با یکدیگر همکاری نمایند.

۲- نظارت مجمع تشخیص مصلحت نظام بر حسن اجرای این سیاستها با اتخاذ تدابیر لازم و همکاری دستگاه‌های مسئول و ارائه گزارش‌های نظارتی هر سال در وقت معین مورد تأکید است.

۳- در مورد «سیاست‌های کلی توسعه بخش‌های غیردولتی از طریق واگذاری فعالیتها و بنگاه‌های دولتی» پس از دریافت گزارش‌ها و مستندات و نظریات مشورتی تفصیلی مجمع راجع به رابطه خصوصی‌سازی با هر یک از عوامل ذیل اصل ۴۴، نقش عوامل مختلف در ناکارآمدی بعضی از بنگاه‌های دولتی، آثار انتقال هر یک از فعالیتهای صدر اصل ۴۴ و بنگاه‌های مربوط به بخش‌های غیردولتی، میزان آمادگی بخش‌های غیردولتی و ضمانت‌ها و راه‌های اعمال حاکمیت دولت، اتخاذ تصمیم خواهد شد انشاء... .

سید علی خامنه ای

خرداد ۱۳۸۴

سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با توجه به ذیل اصل ۴۴ قانون اساسی و مفاد اصل ۴۳ و به منظور:

* شتاب بخشیدن به رشد اقتصاد ملی.

* گسترش مالکیت در سطح عمومی مردم به‌منظور تأمین عدالت اجتماعی.

* ارتقای کارایی بنگاه‌های اقتصادی و بهره‌وری منابع مادی و انسانی و فناوری.

* افزایش رقابت‌پذیری در اقتصاد ملی.

* افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاون در اقتصاد ملی.

* کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیتهای اقتصادی.

۱۲۷. همان، ص ۱۲۴.

* افزایش سطح عمومی اشتغال.

* تشویق اقشار مردم به پس انداز و سرمایه‌گذاری و بهبود درآمد خانوارها.

مقرر می‌گردد:

الف- سیاست‌های کلی توسعه بخش‌های غیردولتی و جلوگیری از بزرگ شدن بخش دولتی:

۱- دولت حق فعالیت اقتصادی جدید خارج از موارد صدر اصل ۴۴ را ندارد و موظف است هرگونه فعالیت (شامل تداوم فعالیت‌های قبلی و بهره‌برداری از آن) را که مشمول عناوین صدر اصل ۴۴ نباشد، حداکثر تا پایان برنامه ۵ ساله چهارم (سالانه حداقل ۲۰ درصد کاهش فعالیت) به بخش‌های تعاونی و خصوصی و عمومی غیردولتی واگذار کند. با توجه به مسئولیت نظام در حسن اداره کشور، تداوم و شروع فعالیت ضروری، خارج از عناوین صدر اصل ۴۴ توسط دولت بنا به پیشنهاد هیأت وزیران و تصویب مجلس شورای اسلامی برای مدت معین مجاز است. اداره و تولید محصولات نظامی، انتظامی و اطلاعاتی نیروهای مسلح و امنیتی که جنبه محرمانه دارد، مشمول این حکم نیست.

۲- سرمایه‌گذاری و مالکیت و مدیریت در زمینه‌های مذکور در صدر اصل ۴۴ قانون اساسی به شرح ذیل توسط بنگاه‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی و بخش‌های تعاونی و خصوصی مجاز است:

۱-۲- صنایع بزرگ، صنایع مادر (از جمله صنایع بزرگ پایین دستی نفت و گاز) و معادن بزرگ (به استثنای نفت و گاز).

۲-۲- فعالیت بازرگانی خارجی در چارچوب سیاست‌های تجاری و ارزی کشور.

۳-۲- بانکداری توسط بنگاه‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی و شرکت‌های تعاونی سهامی عام و شرکت‌های سهامی عام مشروط به تعیین سقف سهام هر یک از سهامداران با تصویب قانون.

۴-۲- بیمه

۵-۲- تأمین نیرو شامل تولید و واردات برق برای مصارف داخلی و صادرات.

۶-۲- کلیه امور پست و مخابرات به استثنای شبکه‌های مادر مخابراتی، امور واگذاری فرکانس و شبکه‌های اصلی تجزیه و مبادلات و مدیریت توزیع خدمات پایه پستی.

۷-۲- راه و راه‌آهن.

۸-۲- هواپیمایی (حمل و نقل هوایی) و کشتیرانی (حمل و نقل دریایی).

۹-۲- ایجاد و بهره‌برداری سدهای بزرگ و شبکه‌های بزرگ آبرسانی با حفظ کلیه حقوق حقا به بران. *

سهم بهینه بخش‌های دولتی و غیردولتی در فعالیت‌های صدر اصل ۴۴، با توجه به حفظ حاکمیت دولت و استقلال کشور و عدالت اجتماعی و رشد و توسعه اقتصادی، طبق قانون تعیین می‌شود.

ب- سیاست‌های کلی بخش تعاونی:

- ۱- افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور به ۲۵ درصد تا آخر برنامه ۵ ساله پنجم.
- ۲- اقدام مؤثر دولت در ایجاد تعاونی‌ها برای بیکاران در جهت اشتغال مولد.
- ۳- حمایت دولت از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها از طریق روش‌هایی از جمله تخفیف مالیاتی، ارائه تسهیلات اعتباری حمایتی به وسیله کلیه مؤسسات مالی کشور و پرهیز از هرگونه دریافت اضافی دولت از تعاونی‌ها نسبت به بخش خصوصی.
- ۴- رفع محدودیت از حضور تعاونی‌ها در تمام عرصه‌های اقتصادی از جمله بانکداری و بیمه.
- ۵- تشکیل بانک توسعه تعاون با سرمایه دولت با هدف ارتقای سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور.
- ۶- حمایت دولت از دستیابی تعاونی‌ها به بازار نهایی و اطلاع‌رسانی جامع و عادلانه به این بخش.
- ۷- اعمال نقش حاکمیتی دولت در قالب امور سیاستگذاری و نظارت بر اجرای قوانین موضوعه و پرهیز از مداخله در امور اجرایی و مدیریتی تعاونی‌ها.
- ۸- توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و سایر حمایت‌های لازم به منظور افزایش کارآمدی و توانمندسازی تعاونی‌ها.
- ۹- انعطاف و تنوع در شیوه‌های افزایش سرمایه و توزیع سهام در بخش تعاونی و اتخاذ تدابیر لازم به نحوی که علاوه بر تعاونی‌های متعارف امکان تأسیس تعاونی‌های جدید در قالب شرکت سهامی عام با محدودیت مالکیت هر یک از سهامداران به سقف معینی که حدود آن را قانون تعیین می‌کند، فراهم شود.
- ۱۰- حمایت دولت از تعاونی‌ها متناسب با تعداد اعضا.
- ۱۱- تأسیس تعاونی‌های فراگیر ملی برای تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه به منظور فقرزدایی.

ج- سیاست‌های کلی توسعه بخش‌های غیردولتی از طریق واگذاری فعالیتها و بنگاه‌های دولتی:

- با توجه به ضرورت: شتاب گرفتن رشد و توسعه اقتصادی کشور مبتنی بر اجرای عدالت اجتماعی و فقرزدایی در چارچوب چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور.
- * تغییر نقش دولت از مالکیت و مدیریت مستقیم بنگاه به سیاستگذاری و هدایت و نظارت.
 - * توانمندسازی بخشهای خصوصی و تعاونی در اقتصاد و حمایت از آن جهت رقابت کالاها در بازارهای بین‌المللی.
 - * آماده سازی بنگاههای داخلی جهت مواجهه هوشمندانه با قواعد تجارت جهانی در یک فرآیند تدریجی و هدفمند.
 - * توسعه سرمایه انسانی دانش پایه و متخصص.

* توسعه و ارتقاء استانداردهای ملی و انطباق نظام‌های ارزیابی کیفیت با استانداردهای بین‌المللی.

* جهت‌گیری خصوصی‌سازی در راستای افزایش کارایی و رقابت‌پذیری و گسترش مالکیت عمومی و بنا بر پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام بند (ج) سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی ج.ا.ا. مطابق بند ۱ اصل ۱۱۰ ابلاغ می‌گردد.**

واگذاری ۸۰٪ از سهام بنگاه‌های دولتی مشمول صدر اصل ۴۴ به بخش‌های خصوصی، شرکت‌های تعاونی سهامی عام و بنگاه‌های عمومی غیردولتی به شرح ذیل مجاز است:

۱- بنگاه‌های دولتی که در زمینه معادن بزرگ، صنایع بزرگ و صنایع مادر (از جمله صنایع بزرگ پائین‌دستی نفت و گاز) فعال هستند، به استثنای شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های استخراج و تولید نفت خام و گاز.

۲- بانک‌های دولتی به استثنای بانک مرکزی ج.ا.ا، بانک ملی ایران، بانک سپه، بانک صنعت و معدن، بانک کشاورزی، بانک مسکن و بانک توسعه صادرات.

۳- شرکت‌های بیمه دولتی به استثنای بیمه مرکزی و بیمه ایران.

۴- شرکت‌های هواپیمائی و کشتیرانی به استثنای سازمان هواپیمائی کشوری و سازمان بنادر و کشتیرانی.

۵- بنگاه‌های تأمین نیرو به استثنای شبکه‌های اصلی انتقال برق.

۶- بنگاه‌های پستی و مخابراتی به استثنای شبکه‌های مادر مخابراتی، امور واگذاری فرکانس و شبکه‌های اصلی تجزیه و مبادلات و مدیریت توزیع خدمات پایه پستی.

۷- صنایع وابسته به نیروهای مسلح به استثنای تولیدات دفاعی و امنیتی ضروری به تشخیص فرمانده کل قوا.

الزامات واگذاری:

الف) قیمت‌گذاری سهام از طریق بازار بورس انجام میشود.

ب) فراخوان عمومی با اطلاع‌رسانی مناسب جهت ترغیب و تشویق عموم به مشارکت و جلوگیری از ایجاد انحصار و رانت اطلاعاتی صورت پذیرد.

ج) جهت تضمین بازدهی مناسب سهام شرکت‌های مشمول واگذاری اصلاحات لازم درخصوص بازار، قیمت‌گذاری محصولات و مدیریت مناسب براساس قانون تجارت انجام گردد.

د) واگذاری سهام شرکت‌های مشمول طرح در قالب شرکت‌های مادر تخصصی و شرکت‌های زیرمجموعه با کارشناسی همه‌جانبه صورت گیرد.

ه) به منظور اصلاح مدیریت و افزایش بهره‌وری بنگاه‌های مشمول واگذاری با استفاده از ظرفیتهای مدیریتی کشور اقدامات لازم جهت جذب مدیران با تجربه، متخصص و کارآمد انجام پذیرد.

فروش اقساطی حداکثر ۵٪ از سهام شرکتهای مشمول بند (ج) به مدیران و کارکنان شرکتهای فوق مجاز است.

(و) با توجه به ابلاغ بند (ج) سیاستهای کلی اصل ۴۴ و تغییر وظایف حاکمیتی، دولت موظف است نقش جدید خود در سیاستگذاری، هدایت و نظارت بر اقتصاد ملی را تدوین و اجرا نماید.

(ی) تخصیص درصدی از منابع واگذاری جهت حوزههای نوین با فناوری پیشرفته در راستای وظایف حاکمیتی مجاز است.

د- سیاستهای کلی واگذاری:

۱- الزامات واگذاری

۱-۱- توانمندسازی بخشهای خصوصی و تعاونی بر ایفای فعالیتهای گسترده و اداره بنگاههای اقتصادی بزرگ.

۱-۲- نظارت و پشتیبانی مراجع ذیربط بعد از واگذاری برای تحقق اهداف واگذاری.

۱-۳- استفاده از روشهای معتبر و سالم واگذاری با تأکید بر بورس، تقویت تشکیلات واگذاری و برقراری جریان شفاف اطلاع‌رسانی، ایجاد فرصتهای برابر برای همه، بهره‌گیری از عرضه تدریجی سهام شرکت‌های بزرگ در بورس به منظور دستیابی به قیمت پایه سهام.

۱-۴- ذی‌نفع نبودن دست‌اندرکاران واگذاری و تصمیم‌گیرندگان دولتی در واگذاری‌ها.

۱-۵- رعایت سیاستهای کلی بخش تعاونی در واگذاری‌ها.

۲- مصارف درآمدهای حاصله از واگذاری:

وجه حاصل از واگذاری سهام بنگاههای دولتی به حساب خاصی نزد خزانهداری کل کشور واریز و در قالب برنامه‌ها و بودجه‌های مصوب به ترتیب زیر مصرف می‌شود:

۲-۱- ایجاد خوداتکایی برای خانواده‌های مستضعف و محروم و تقویت تأمین اجتماعی.

۲-۲- اختصاص ۳۰ درصد از درآمدهای حاصل از واگذاری به تعاونی‌های فراگیر ملی به منظور فقرزدایی.

۲-۳- ایجاد زیربنای اقتصادی با اولویت مناطق کم‌تر توسعه یافته.

۲-۴- اعطای تسهیلات (وجه اداره شده) برای تقویت تعاونی‌ها و نوسازی و بهسازی بنگاههای اقتصادی غیردولتی با اولویت بنگاههای واگذار شده و نیز برای سرمایه‌گذاری بخش‌های غیردولتی در توسعه مناطق کمتر توسعه یافته.

۲-۵- مشارکت شرکتهای دولتی با بخشهای غیردولتی تا سقف ۴۹ درصد به منظور توسعه اقتصادی مناطق کم‌تر توسعه یافته.

۲-۶- تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام شرکتهای دولتی با رعایت بند (الف) این سیاست‌ها.

ه) سیاست‌های کلی اعمال حاکمیت و پرهیز از انحصار:

۱- تداوم اعمال حاکمیت عمومی دولت پس از ورود بخش‌های غیردولتی از طریق سیاستگذاری و اجرای قوانین و مقررات و نظارت به‌ویژه در مورد اعمال موازین شرعی و قانونی در بانکهای غیردولتی.

۲- جلوگیری از نفوذ و سیطره بیگانگان بر اقتصاد ملی.

۳- جلوگیری از ایجاد انحصار، توسط بنگاه‌های اقتصادی غیردولتی از طریق تنظیم و تصویب قوانین و مقررات.^{۱۲۸}

۴. پاسخ رهبر معظم جمهوری اسلامی ایران به درخواست رییس محترم جمهور برای اختصاص بخشی از سهام شرکتهای دولتی به طرح توزیع گسترده سهام بین اقشار کم درآمد

بسم الله الرحمن الرحيم

جناب آقای دکتر احمدی نژاد

ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران

با درخواست جناب عالی جهت اختصاص درصدی از سهام صدر اصل ۴۴ قانون اساسی به شرح ذیل موافقت می‌گردد:

۱- با فروش اقساطی تا ۵۰ درصد از سهام قابل واگذاری ابلاغی در بند(ج) سیاست های کلی اصل ۴۴ در قالب شرکت های سرمایه گذاری استانی متشکل از تعاونی های شهرستانی موافقت می‌گردد.

۲- قیمت سهام در بورس تعیین گردد.

۳- در مورد دودهک پایین درآمدی ۵۰ درصد تخفیف در قیمت سهام واگذاری با دوره تقسیط ده ساله مجاز است .

۴- شرکتهای سرمایه گذاری استانی با کمک دولت در بورس پذیرفته شده و جهت افزایش بازدهی سرمایه خود بر اساس قانون تجارت فعالیت نمایند.

۵- به نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی هر استان، سهام مشمول واگذاری در اختیار شرکت سرمایه گذاری استان قرار گیرد.

۱۲۸. سیاست های کلی بند (ج) اصل (۴۴) قانون اساسی در مورخ ۱۳۸۵/۴/۱۰ از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ شده است. جزء (۲-۹) بند الف در سال ۱۳۸۷ ابلاغ شد. منبع: سایت وزارت اقتصاد و امور دارایی

۶ - خرید و فروش سهام شرکت‌های سرمایه‌گذاری استان در بورس به میزانی که اقساط آن پرداخت و یا مورد تخفیف واقع شده، مجاز است.

۷ - شناسایی افراد واقع در دو دهک پایین درآمدی با سازوکارهای علمی و دقیق انجام گرفته و روستاییان مورد توجه ویژه قرار گیرند.

۸ - اجرای طرح، نباید موجبات افزایش یا تداوم تصدی‌گری‌های دولت در شرکت‌های مشمول واگذاری گردد.

شایسته‌ی تذکر است با توجه به گذشت مدت قابل توجهی از ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴، هنوز اقدامات اجرایی و فراخوان ملی جهت توسعه سرمایه‌گذاری و کارآفرینی صورت نگرفته است، لذا مقرر نمایم ستادی قوی، مسئولیت کامل اجرای اصل ۴۴ را برعهده گرفته و بدون فوت وقت زمینه رونق و تحرک اقتصادی را با به کارگیری همه نیروها و سرمایه‌های ملی فراهم نماید. اطلاع‌رسانی همه‌جانبه و فراگیر جهت دوری از ویژه‌خواری گروه‌های خاص، تشویق عموم به سرمایه‌گذاری و بهبود فضای کسب و کار کشور مورد تاکید است.

توفیق جناب عالی را در خدمت به ملت بزرگ ایران و اجرای عدالت از خداوند متعال خواستارم.

سید علی خامنه‌ای

۵. «قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی»

شماره ۶۸۰/۲۵۲۷۴

تاریخ ۱۳۸۷/۴/۳۱

بسمه تعالی

جناب آقای دکتر محمود احمدی‌نژاد

رییس محترم جمهوری اسلامی ایران

عطف به نامه شماره ۳۶۴۶۶/۲۲۸۱۴ مورخ ۱۳۸۶/۲/۱۸ در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب جلسه علنی روز دوشنبه مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۸ مجلس شورای اسلامی که با عنوان لایحه یک فوریتی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و واگذاری فعالیت‌ها و بنگاه‌های دولتی به بخش غیردولتی به مجلس شورای اسلامی تقدیم و مطابق اصل یکصد و دوازدهم (۱۱۲) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مجمع محترم تشخیص مصلحت نظام ارسال گردیده بود با تأیید آن مجمع به پیوست ابلاغ می‌گردد.

علی لاریجانی

رییس مجلس شورای اسلامی

فصل اول - تعاریف

ماده ۱- در این قانون اصطلاحات زیر در معانی مشروح مربوط به کار برده می‌شود:
۱- بازار: به فضایی جغرافیایی یا مجازی اطلاق می‌شود که در آن خریداران و فروشندگان، کالاها و خدمات مشابه یا جانشین نزدیک را مبادله می‌کنند.

۲- کالا: هر شیء منقول و یا غیرمنقول که می‌تواند مورد مبادله و استفاده قرار گیرد.

۳- خدمت: محصول غیرملموسی که استفاده از آن از فرایند تولید آن قابل تفکیک نیست.

۴- بنگاه: واحد اقتصادی که در تولید کالا یا خدمت فعالیت می‌کند، اعم از آن که دارای شخصیت حقوقی یا حقیقی باشد.

۵- شرکت: شخص حقوقی که با رعایت قانون تجارت یا قانون خاص حسب مورد تشکیل شده باشد.

۶- سهام مدیریتی: میزانی از سهام یک شرکت که دارنده آن طبق اساسنامه اختیار تعیین حداقل یک عضو را در هیأت مدیره شرکت دارد.

۷- سهام کنترلی: حداقل میزان سهام مورد نیاز برای آن که دارنده آن قادر به تعیین اکثریت اعضاء هیأت مدیره شرکت باشد.

۸- شرکت تعاونی: شخص حقوقی است که با رعایت قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی و موادی از قانون شرکتهای تعاونی مصوب ۱۳۵۰ که نسخ نشده است و اصلاحات بعدی آنها تشکیل شده باشد. این نوع شرکت تعاونی متعارف نیز نامیده می‌شود.

۹- شرکت تعاونی سهامی عام: نوعی شرکت سهامی عام است که با رعایت قانون تجارت و محدودیت‌های مذکور در این قانون تشکیل شده باشد.

۱۰- شرکت تعاونی فراگیر ملی: نوعی تعاونی متعارف یا سهامی عام است که برای فقرزدایی از سه دهک پایین درآمدی تشکیل می‌شود. عضویت سایر افراد در این تعاونی آزاد است ولی در بدو تشکیل حداقل هفتاد درصد (۷۰٪) اعضاء آن باید از سه دهک پایین درآمدی باشند.

۱۱- رقابت: وضعیتی در بازار که در آن تعدادی تولیدکننده، خریدار و فروشنده مستقل برای تولید، خرید و یا فروش کالا یا خدمت فعالیت می‌کنند، به طوری که هیچ یک از تولیدکنندگان، خریداران و فروشندگان قدرت تعیین قیمت را در بازار نداشته باشند یا برای ورود بنگاهها به بازار یا خروج از آن محدودیتی وجود نداشته باشد.

۱۲- انحصار: وضعیتی در بازار که سهم یک یا چند بنگاه یا شرکت تولیدکننده، خریدار و فروشنده از عرضه و تقاضای بازار به میزانی باشد که قدرت تعیین قیمت و یا مقدار را در بازار داشته باشد، یا ورود بنگاههای جدید به بازار یا خروج از آن با محدودیت مواجه باشد.

۱۳- انحصار طبیعی: وضعیتی از بازار که یک بنگاه به دلیل نزولی بودن هزینه متوسط، می تواند کالا یا خدمت را به قیمتی عرضه کند که بنگاه دیگری با آن قیمت قادر به ورود یا ادامه فعالیت در بازار نباشد.

۱۴- انحصار قانونی: وضعیتی از بازار که به موجب قانون، تولید، فروش و یا خرید کالا و یا خدمت خاص در انحصار یک یا چند بنگاه معین قرار می گیرد.

۱۵- وضعیت اقتصادی مسلط: وضعیتی در بازار که در آن توانایی تعیین قیمت، مقدار عرضه یا تقاضای کالا یا خدمت یا شرایط قرارداد در اختیار یک یا چند شخص حقیقی و یا حقوقی قرار گیرد.

۱۶- ادغام: اقدامی که براساس آن چند شرکت، ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحد و جدیدی تشکیل دهند یا در شخصیت حقوقی دیگری جاذب شوند.

۱۷- تجزیه: اقدامی که براساس آن یک شرکت ضمن محو شخصیت حقوقی خود دو یا چند شخصیت حقوقی جدید تشکیل دهد.

۱۸- بنگاه یا شرکت کنترل کننده: بنگاه یا شرکتی که از طریق تملک تمام یا قسمتی از سهام یا سرمایه یا مدیریت و یا از طرق دیگر، فعالیتهای اقتصادی بنگاهها یا شرکتهای دیگر را در یک بازار کنترل می کند.

۱۹- مدیران شرکت: اعضاء هیأت مدیره، مدیر عامل و افراد دارای عناوین مشابه یا هر شخص دیگری که مسئولیت تصمیم گیری در شرکت، به موجب قانون و یا اساسنامه آن، یا به موجب حکم دادگاه و یا مراجع ذیصلاح قانونی به آنها واگذار شده باشد.

۲۰- اخلال در رقابت: مواردی که موجب انحصار، احتکار، افساد در اقتصاد، اضرار به عموم، منتهی شدن به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروههای خاص، کاهش مهارت و ابتکار در جامعه و یا سلطه اقتصادی بیگانه بر کشور شود.

فصل دوم - قلمرو فعالیتهای هر یک از بخشهای دولتی، تعاونی و خصوصی

ماده ۲- فعالیتهای اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران شامل تولید، خرید و یا فروش کالاها و یا خدمات به سه گروه زیر تقسیم می شود:

گروه یک - تمامی فعالیتهای اقتصادی به جز موارد مذکور در گروه دو و سه این ماده.
گروه دو- فعالیتهای اقتصادی مذکور در صدر اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی به جز موارد مذکور در گروه سه این ماده.

گروه سه- فعالیتهای مؤسسات و شرکتهای مشمول این گروه عبارتند از:

۱) شبکه‌های مادر مخابراتی و امور واگذاری بسامد(فرکانس)،

۲) شبکه‌های اصلی تجزیه و مبادلات و مدیریت توزیع خدمات پایه پستی،

۳) تولیدات محرمانه یا ضروری نظامی، انتظامی و امنیتی به تشخیص فرماندهی کل نیروهای مسلح،

۴) شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های استخراج و تولید نفت خام و گاز،

۵) معادن نفت و گاز،

۶) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک ملی ایران، بانک سپه، بانک صنعت و معدن، بانک توسعه صادرات، بانک کشاورزی، بانک مسکن و بانک توسعه تعاون،

۷) بیمه مرکزی و شرکت بیمه ایران،

۸) شبکه‌های اصلی انتقال برق،

۹) سازمان هواپیمایی کشوری و سازمان بنادر و کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران،

۱۰) سدها و شبکه‌های بزرگ آبرسانی،

۱۱) رادیو و تلویزیون

تشخیص، انطباق و طبقه‌بندی فعالیت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی موضوع این ماده با هر یک از سه گروه به پیشنهاد وزارت امرواقتصادی و دارایی ظرف شش ماه به تصویب هیأت وزیران می‌رسد و در مورد بند(۳) گروه سه، مصوبه هیأت وزیران باید به تصویب فرماندهی کل نیروهای مسلح برسد.

ماده ۳- قلمرو فعالیت‌های اقتصادی دولت به شرح زیر تعیین می‌شود:

الف - مالکیت، سرمایه‌گذاری و مدیریت برای دولت در آن دسته از بنگاه‌های اقتصادی که موضوع فعالیت آنها مشمول گروه یک ماده (۲) این قانون است، اعم از طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای، تأسیس مؤسسه و یا شرکت دولتی، مشارکت با بخش‌های خصوصی و تعاونی و بخش عمومی غیر دولتی، به هرنحو و به هر میزان ممنوع است.

تبصره ۱- دولت مکلف است سهم، سهم‌الشرکه، حق تقدم ناشی از سهام و سهم‌الشرکه، حقوق مالکانه، حق بهره‌برداری و مدیریت خود را در شرکتها، بنگاهها و مؤسسات دولتی و غیردولتی که موضوع فعالیت آنها جزء گروه یک ماده (۲) این قانون است، تا پایان قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به بخش‌های خصوصی، تعاونی و عمومی غیردولتی واگذار نماید.

تبصره ۲- تداوم مالکیت، مشارکت و مدیریت دولت در بنگاه‌های مربوط به گروه یک ماده (۲) این قانون و بعد از انقضاء قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی و یا شروع فعالیت در موارد ضروری تنها با پیشنهاد دولت و تصویب مجلس شورای اسلامی و برای مدت معین مجاز است.

تبصره ۳- سازمانهای توسعه ای مصوب دولت پس از فراخوان عمومی از سوی وزارتخانه یا شرکت مادر تخصصی ذی ربط و احراز عدم تمایل بخشهای غیر دولتی برای سرمایه گذاری بدون مشارکت دولت در طرحهای اقتصادی موضوع فعالیتهای گروه یک ماده (۲) این قانون در مناطق کمتر توسعه یافته می توانند به هر میزان اقدام به سرمایه گذاری مشترک با بخشهای غیر دولتی نمایند. سهام یا قدرالسهم دولتی ناشی از این نوع مشارکت باید ظرف حداکثر سه سال پس از بهره برداری با رعایت مقررات این قانون واگذار شود.

نوع طرحهای اقتصادی، نحوه فراخوان و حد مجاز سرمایه گذاری دولت در هر مورد باید توسط وزارتخانه ذی ربط، وزارت امور اقتصادی و دارایی و معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری به طور مشترک تهیه شود و به تصویب هیات وزیران برسد. دولت موظف است فهرست و مشخصات این طرحها و سرمایه گذاریها را همه ساله به صورت جداگانه و پیوست لوایح بودجه سنواتی به مجلس شورای اسلامی اعلام نماید.

حکم این تبصره تا پایان قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران اعتبار دارد.^{۱۲۹}

تبصره ۴ - سازمانهای توسعه ای مجازند منابع داخلی خود را با اولویت به صورت وجوه اداره شده نزد بانکهای توسعه ای دولتی برای اعطاء تسهیلات یا کمک به طرحهای مصوب در حوزه های نوین با فناوری پیشرفته به بخشهای غیر دولتی اختصاص دهند. همچنین این سازمانها می توانند تا سقف چهل و نه درصد (۴۹٪) با بخشهای غیر دولتی به صورت مشترک در حوزه های نوین با فناوری پیشرفته سرمایه گذاری نمایند و در این صورت موظفند حداکثر ظرف سه سال پس از بهره برداری، سهام یا قدرالسهم خود را مطابق مقررات این قانون واگذار نمایند. نام سازمانهای توسعه ای ذی ربط و سرمایه گذاریهای موضوع این بند در هر مورد قبل از اجراء باید به تصویب هیات وزیران برسد و فهرست آنها همه ساله به صورت جداگانه و پیوست لوایح بودجه سالانه به مجلس شورای اسلامی اعلام شود.^{۱۳۰}

تبصره ۵ - سازمان صنایع کوچک و شهرکهای صنعتی ایران به عنوان سازمان توسعه ای تعیین می شود و کلیه شرکتهای استانی تابعه آن مطابق مقررات این قانون مشمول واگذاری می باشند. به منظور فراهم نمودن امکانات واگذاری شرکتهای یاد شده، هر گونه فعالیت حاکمیتی غیر قابل واگذاری آنها با تشخیص کارگروه مشترک معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی ریاست جمهوری، وزارتخانه های امور اقتصادی و دارایی و صنایع و معادن و تصویب هیات وزیران به سازمانهای صنایع و معادن استانی و یا سایر دستگاههای اجرایی مربوط نظیر استانداریها منتقل می شود.^{۱۳۱}

ب - دولت مکلف است هشتاد درصد (۸۰٪) از ارزش مجموع سهام بنگاههای دولتی در هر فعالیت مشمول گروه دو ماده (۲) این قانون به استثناء راه و راه آهن را به بخش های خصوصی، تعاونی و عمومی غیردولتی واگذار نماید.

۱۲۹ - ماده واحده قانون الحاق یک تبصره به قانون اصلاح قانون اصلاح مواد از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجراء سیاستهای کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۹۰/۱/۱۷

۱۳۰ - ماده واحده قانون الحاق یک تبصره به قانون اصلاح قانون اصلاح مواد از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجراء سیاستهای کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۹۰/۱/۱۷

۱۳۱ - ماده واحده قانون الحاق یک تبصره به قانون اصلاح قانون اصلاح مواد از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجراء سیاستهای کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۹۰/۱/۱۷

تبصره ۱- دولت مجاز است به منظور حفظ سهم بهینه بخش دولتی در فعالیتهای گروه دو ماده (۲) این قانون با توجه به حفظ حاکمیت دولت، استقلال کشور، عدالت اجتماعی و رشد و توسعه اقتصادی به میزانی سرمایه‌گذاری نماید که سهم دولت از بیست درصد (۲۰٪) ارزش این فعالیتها در بازار بیشتر نباشد.

تبصره ۲- بخشهای غیردولتی مجاز به فعالیت در زمینه راه و راه‌آهن هستند. سهم بهینه بخشهای دولتی و غیردولتی در فعالیتهای راه و راه‌آهن مطابق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به پیشنهاد مشترک وزارت راه‌وتراوری و وزارت اموراتصادی و دارایی به تصویب شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی خواهد رسید.

تبصره ۳- دولت مکلف است درحد مقابله با بحران نسبت به تأمین کالاهای اساسی مانند گندم و سوخت برای مدت معین، تمهیدات لازم را بیندیشد.

ج - سرمایه‌گذاری، مالکیت و مدیریت در فعالیتهای و بنگاههای مشمول گروه سه ماده (۲) این قانون منحصرأ در اختیار دولت است.

تبصره ۱- خرید خدمات مالی، فنی، مهندسی و مدیریتی از بنگاههای بخش‌های غیردولتی در فعالیتهای گروه سه ماده (۲) این قانون به شرط حفظ مالکیت صددرصد (۱۰۰٪) دولت طبق آیین‌نامه‌ای که ظرف مدت شش‌ماه به پیشنهاد وزارت اموراتصادی و دارایی با هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، مجاز است.

آیین‌نامه مربوط به کالاها و خدمات نظامی، انتظامی و امنیتی نیروهای مسلح و امنیتی حداکثر ظرف مدت سه ماه توسط وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح تهیه و جهت تصویب به فرماندهی کل نیروهای مسلح تقدیم خواهد شد.

تبصره ۲- فعالیتهای حوزه‌های سلامت، آموزش و تحقیقات و فرهنگ مشمول این قانون نیست و هرگونه توسعه توسط بخشهای دولتی و غیردولتی و همچنین هرگونه واگذاری به بخش غیردولتی در این حوزه‌ها مطابق لایحه‌ای خواهد بود که ظرف مدت یک‌سال از ابلاغ این قانون به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد.

ماده ۴- قلمرو فعالیتهای اقتصادی بخش غیردولتی به شرح زیر تعیین می‌شود:
الف - سرمایه‌گذاری، مالکیت و مدیریت در فعالیتهای گروه یک ماده (۲) این قانون منحصرأ در اختیار بخش غیردولتی است.

تبصره - ورود دولت در این فعالیتها با رعایت تبصره‌های (۲) و (۳) بند (الف) ماده (۳) این قانون مجاز است.

ب - سرمایه‌گذاری، مالکیت و مدیریت در فعالیتهای گروه دو ماده (۲) این قانون برای بخش‌های خصوصی، تعاونی و مؤسسات عمومی غیردولتی مجاز است.

ج - فعالیت بخشهای خصوصی و تعاونی و عمومی غیردولتی در موارد مشمول گروه سه ماده (۲) این قانون با رعایت تبصره (۱) بند «ج» ماده (۳) این قانون مجاز است.

ماده ۵ - بانکهای غیر دولتی و مؤسسات مالی و اعتباری و سایر بنگاههای واسطه پولی که قبل و بعد از تصویب این قانون تأسیس شده یا می‌شوند و بانکهای دولتی که سهام آنها واگذار می‌شود صرفاً در قالب شرکتهای سهامی عام و تعاونی سهامی عام مجاز به فعالیت هستند. سقف مجاز تملک سهام به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم برای هر شرکت سهامی عام یا تعاونی سهامی عام یا هر مؤسسه و نهاد عمومی غیردولتی ده درصد (۱۰٪) و برای اشخاص حقیقی و سایر اشخاص حقوقی پنج درصد (۵٪) تعیین می‌شود. معاملات بیش از سقف‌های مجاز در این ماده توسط هر یک از اشخاص مذکور باطل و ملغی‌الآثر است. افزایش سقف سهم مجاز از طریق ارث نیز مشمول این حکم است و وراثت و یا اولیاء قانونی آنها ملزم به فروش مازاد بر سقف، ظرف مدت دو ماه پس از صدور گواهی حصر وراثت خواهند بود. افزایش قهری سقف مجاز سهام به هر طریق دیگر باید ظرف مدت سه‌ماه به سقف‌های مجاز این ماده کاهش یابد.

تبصره ۱- اشخاص حقیقی سهامدار بنگاههای موضوع این ماده و اعضاء خانواده آنها شامل همسر، فرزندان و همسران آنان، برادر، خواهر، پدر و مادر منحصرأ تا سقفی مجاز هستند سهام داشته باشند که نتوانند مشترکاً بیش از یک عضو هیأت مدیره را در این بنگاه تعیین کنند.

تبصره ۲- دولت مکلف است با پیشنهاد بانک مرکزی که به تأیید شورای پول و اعتبار می‌رسد، اقدامات قانونی لازم را ظرف مهلت سه ماه در خصوص نحوه تأسیس و اداره بنگاههای موضوع این ماده به انجام رساند.

تبصره ۳- بنگاههای غیر دولتی موجود موضوع این قانون موظفند ظرف یک‌سال از تاریخ تصویب این قانون خود را با شرایط این ماده تطبیق دهند.

تبصره ۴- تعاونی‌های اعتباری قرض‌الحسنه و صندوق‌های قرض‌الحسنه‌ای که منحصرأ به امر قرض‌الحسنه می‌پردازند، از شمول این ماده مستثنی بوده و تابع مقررات خود می‌باشند

تبصره ۵- در تأسیس بانک مشترک ایرانی و خارجی سهم طرف خارجی از سقف‌های مندرج در این ماده مستثنی است.

۱- دولت جمهوری اسلامی ایران تنها مجاز است با مشارکت خارجی اقدام به تأسیس بانک توسعه ای نماید.

۲- اشخاص حقوقی خارجی با حداقل (۵۱٪) سهام ایرانی، ایرانی محسوب می‌شوند.^{۱۳۲}

ماده ۶ - مؤسسات عمومی غیردولتی موضوع ماده(۵) قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی آن و شرکتهای تابعه و وابسته آنها حق مالکیت مستقیم و غیرمستقیم مجموعاً حداکثر تا چهل درصد (۴۰٪) سهم بازار هر کالا یا خدمت را دارند.

تبصره ۱- تأدیبه بدهی‌های دولتی به این مؤسسات، نهادها و شرکتهای از طریق واگذاری سهام موضوع این قانون تنها با رعایت سقف‌های مقرر در این قانون مجاز است.

- ماده واحده قانون الحاق يك تبصره به قانون اصلاح موادى از و اجراءى سياستهاى كلى اصل (۴۴) قانون اساسى مصوب ۱۳۸۹/۳/۴ .^{۱۳۳}

تبصره ۲- وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است بر حُسن اجرای این ماده و تبصره آن نظارت کند و در صورت مشاهده موارد مغایر، آن را به شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) جهت اتخاذ تصمیم اعلام نماید.

ماده ۷- به منظور تسهیل و تسریع در امر سرمایه‌گذاری و صدور مجوز فعالیتهای اقتصادی برای بخش‌های غیردولتی در قلمروهای مجاز، دستگاه‌های دولتی موضوع ماده (۸۶) این قانون، شوراها، شوراهای اسلامی شهر، شهرداریها و مجامع و اتحادیه‌های صنفی موظفند ترتیبی اتخاذ نمایند تا کلیه مقررات ناظر بر صدور پروانه‌ها و مجوزهای سرمایه‌گذاری و کسب و کار با رویکرد حذف مجوزهای غیرضروری، تسهیل شرایط دریافت مجوزها و شفاف‌سازی فعالیتهای اقتصادی حداکثر ظرف شش ماه پس از تصویب این قانون به گونه‌ای اصلاح، تهیه و تدوین شود که پاسخ متقاضی حداکثر ظرف ده روز از تاریخ ثبت درخواست توسط مرجع ذی‌ربط کتباً داده شود. در صورت مثبت بودن پاسخ، مرجع ذی‌ربط موظف است فهرست مدارک مورد نیاز و عنداللزوم صورت هزینه‌های قانونی را کتباً به متقاضی اعلام و پس از دریافت مدارک کامل و اسناد واریز وجوه مورد نیاز به حسابهای اعلام شده، حداکثر ظرف یک‌ماه نسبت به انجام کار، صدور پروانه، مجوز یا عقد قرارداد با متقاضی، اقدام نماید. چنانچه هریک از مراجع مسؤول صدور پروانه یا مجوز طی یک‌ماه فوق‌الذکر قادر به انجام تعهد خود نباشد، با موافقت ستاد سرمایه‌گذاری استان برای یک‌بار و حداکثر یک‌ماه دیگر فرصت خواهد یافت.

تبصره ۱- در صورت منفی بودن پاسخ، مرجع ذی‌ربط موظف است علت را به صورت مستند و مکتوب به متقاضی اعلام نماید.

تبصره ۲- در صورت مثبت بودن پاسخ، چنانچه مرجع ذی‌ربط در پایان مدت اعلام شده به تعهد خود عمل ننماید و یا در صورت منفی بودن پاسخ، چنانچه متقاضی از پاسخ دریافتی قانع نشود اعتراض متقاضی در ستاد سرمایه‌گذاری استان قابل طرح است.

ستاد سرمایه‌گذاری استان به ریاست استاندار یا معاون برنامه‌ریزی وی و رؤسای سازمانهای صنایع و معادن، جهاد کشاورزی، کار و امور اجتماعی، بازرگانی، امور اقتصادی و دارایی و ادارات کل تعاون و حفاظت محیط زیست هر استان تشکیل می‌شود. این ستاد مکلف است ظرف مدت پانزده روز از تاریخ دریافت اعتراض، به موضوع در چارچوب مقررات دستگاه‌های ذی‌ربط رسیدگی و در صورت وارد دانستن اعتراض، رییس ستاد دستور تجدید رسیدگی به تقاضای متقاضی را صادر می‌کند و فرد یا افراد متخلف را به هیأت تخلفات اداری ذی‌ربط معرفی می‌نماید. چنانچه هیأت، تخلف این‌گونه افراد را تأیید نماید به مجازاتهای مقرر در بندهای «د» به بعد ماده (۹) قانون رسیدگی به تخلفات اداری (مصوب ۱۳۷۲/۹/۷) محکوم خواهند شد. جلسات ستاد با حضور دو سوم اعضاء رسمیت دارد و تصمیمات آن با رأی اکثریت مطلق حاضرین معتبر است.

در مواردی که طرح متقاضی به موافقت دستگاه‌های فرا استانی نیاز داشته باشد به اعتراض وی در هیأتی متشکل از معاونین دستگاه‌های ذی‌ربط فوق‌الذکر به ریاست وزیر امور اقتصادی و دارایی یا معاون وی به ترتیب مقرر در این تبصره رسیدگی خواهد شد.

تبصره ۳- وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است ظرف شش ماه از تصویب این قانون با همکاری کلیه مراجع صدور مجوز یا پروانه کاری یا بهره‌برداری یا نظایر آن کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری در کلیه فعالیتهای اقتصادی را منتشر و هر شش ماه یک‌بار با رویکرد تسهیل مقررات و حذف مجوزهای غیر ضروری، آن را مورد تجدید نظر قرار دهد. این کتاب راهنما

تنها مستند تعیین تکالیف متقاضیان سرمایه‌گذاری است. هیچ نهاد و مرجعی حق ندارد برای اعطاء مجوز یا پروانه، مدارک یا شرایطی بیشتر از موارد مصرح در آن را مطالبه کند.

تبصره ۴- رییس جمهور موظف است هیأتی را مأمور نظارت بر مقررات زدایی و تسهیل شرایط صدور مجوزها و پروانه فعالیت‌های اقتصادی نماید. این هیأت مکلف است برای مواردی که تحقق این اهداف محتاج به تغییر قوانین است، لوایح مورد نظر را تهیه و تقدیم هیأت وزیران نماید.

تبصره ۵- کلیه مراجعی که به هر نحو مجوز یا پروانه فعالیت اقتصادی صادر می‌کنند، موظفند هر شش ماه یکبار اطلاعات مربوط به مجوزهای صادره و واحدهای فعال در هر کسب و کار را که ورود به آنها به مجوز یا پروانه نیاز دارد در اختیار متقاضیان قرار داده و برای اطلاع عموم منتشر نمایند.

آیین‌نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی ظرف مدت سه ماه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

ماده ۸- هر امتیازی که برای بنگاههای دولتی با فعالیت اقتصادی گروه یک و دو ماده (۲) این قانون مقرر شود، عیناً و با اولویت برای بنگاه یا فعالیت اقتصادی مشابه در بخش خصوصی، تعاونی و عمومی غیردولتی باید در نظر گرفته شود.

تبصره - دولت مکلف است ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون کلیه امتیازات موجود موضوع این ماده را لغو کند یا تعمیم دهد.

فصل سوم - سیاست های توسعه بخش تعاون

ماده ۹- به منظور افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور به بیست و پنج درصد (۲۵٪) تا پایان سال ۱۳۹۳، دولت موظف است اقدامات زیر را معمول دارد:

الف - سند توسعه بخش تعاون توسط وزارت تعاون با همکاری وزارت جهاد کشاورزی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت بازرگانی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و اطاق تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران که در آن مجموعه راهکارهای نیل به سهم بیست و پنج درصد (۲۵٪) و مسئولیت هر یک از دستگاه‌ها تعیین شده باشد، تهیه و برای تصویب به هیأت وزیران تقدیم می‌شود. این سند باید مبنای تدوین بودجه‌های سالانه قرار گیرد.

ب - در کلیه مواردی که دولت برای حمایت از بخش غیردولتی مشوقهایی را - به جز مالیاتها - ارائه می‌کند، این حمایت برای تعاونی‌ها بیست درصد (۲۰٪) بیش از بخش غیرتعاونی خواهد بود.

ج - علاوه بر حمایت موضوع بند «ب» این ماده، حمایت‌های زیر در شرکتهای تعاونی انجام خواهد گرفت:

۱- کمک بلاعوض و پرداخت تسهیلات قرض الحسنه برای تأمین تمام یا بخشی از آورده شرکتهای تعاونی که اعضاء آن در زمان دریافت این حمایت جزء سه دهک اول درآمدی جامعه باشند.

۲- تخفیف حق بیمه سهم کارفرما برای اعضاء شاغل در هر تعاونی به میزان بیست درصد (۲۰٪).

۳- ارائه مشاوره، کمک به ارتقاء بهره‌وری، آموزش کارآفرینی، مهارت، کارآموزی، به‌صورت رایگان.

۴- پرداخت یارانه سود تسهیلات بانکی و سایر هزینه‌های سرمایه‌گذاری اولیه برای راه‌اندازی شرکت تعاونی.

۵- کمک به انجام مطالعات، تهیه طرح، راه‌اندازی بانک اطلاعاتی، تملک و آماده‌سازی اراضی.

د- کمک به تشکیل شرکتهای تعاونی سهامی‌عام و تعاونی‌های فراگیرملی برای فقرزدایی و ایجاد و گسترش اتحادیه تعاونی تخصصی.

ه- حمایت مالی برای توانمندسازی اطاقهای تعاون.

و- تأسیس بانک توسعه تعاون با سرمایه اولیه معادل پنج هزار میلیارد ریال از محل حساب ذخیره‌ارزی توسط دولت برای تأمین منابع سرمایه‌ای بخش تعاون.

اساسنامه این بانک حداکثر ظرف مدت سه ماه پس از تصویب این قانون با رعایت قوانین و مقررات بانکی با پیشنهاد مشترک وزارت تعاون و وزارت امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیأت وزیران می‌رسد. وزیر تعاون رییس مجمع عمومی بانک مذکور خواهد بود.

تبصره ۱- صندوق تعاون پس از تأسیس بانک توسعه تعاون با اصلاح اساسنامه به صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری تعاون بدون داشتن حق ایجاد شعبه، تبدیل می‌شود.

شعب صندوق با کلیه امکانات، دارایی و نیروی انسانی آن به بانک توسعه تعاون واگذار می‌شود.

تسویه حساب فی مابین صندوق و بانک توسط کارگروهی متشکل از وزیر تعاون، وزیر امور اقتصادی و دارایی، رییس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ظرف حداکثر سه ماه پس از واگذاری شعب انجام می‌گردد.

تبصره ۲- سهم دولت از سود قابل تقسیم بانک توسعه تعاون برای تأمین بخشی از کمک‌های دولت به بخش تعاون صرف می‌شود.

تبصره ۳- حمایت‌های مذکور در این ماده مانع از اختصاص سایر حمایت‌های مربوط به اقشار خاص مثل روستاییان، افراد تحت پوشش نهادهای حمایتی، اینترگران و نظایر آن نخواهد بود.

ز- منابع لازم برای اجرای این ماده در بودجه سالانه در ردیف مستقلی تحت عنوان « شکل‌گیری و توانمندسازی تعاونی‌ها» منظور خواهد شد.

ح- وزارت تعاون موظف است در جهت حذف مداخله دولت در امور اجرایی و مدیریتی تعاونی‌ها و بهبود سیاست‌های توسعه بخش، با همکاری اطاق تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران ظرف شش ماه پس از تصویب این قانون، نسبت به بازنگری در قوانین و مقررات حاکم بر بخش تعاونی اقدام و لوایح مورد نیاز را به هیأت وزیران پیشنهاد نماید.

ماده ۱۰- کلیه شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی مجازند در بدو تأسیس یا هنگام افزایش سرمایه تا سقف چهل‌ونه درصد (۴۹٪) سهام خود را با امکان اعمال رأی حداکثر تا سی‌وپنج (۳۵٪) کل آراء و تصدی کرسیهای هیأت مدیره به همین نسبت به شرط عدم نقض حاکمیت اعضاء و رعایت سقف معین برای سهم و رأی هر سهامدار غیرعضو که در اساسنامه معین خواهد شد به اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرعضو واگذار نمایند. فروش به اشخاص غیرایرانی باید با رعایت مقررات حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی باشد. همچنین شرکتهای تعاونی مجازند نسبت به تشکیل اتحادیه‌های تعاونی تخصصی در چارچوب مواد (۶۱) و (۶۲) قانون شرکتهای تعاونی مصوب سال ۱۳۵۰ و بدون رعایت تبصره «۲» ماده (۴۳) قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ اقدام نمایند. در مجمع عمومی انواع اتحادیه‌های تعاونی میزان رأی اعضاء متناسب با تعداد اعضاء و میزان سهام یا حجم معاملات آنها با اتحادیه یا تلفیقی از آنها وفق اساسنامه تعیین می‌گردد. معاملات مدیران شرکتهای تعاونی و اتحادیه‌های تعاونی مشمول ماده (۱۲۹) قانون تجارت خواهد بود.

ماده ۱۱- متن زیر به عنوان تبصره «۶» به ماده (۱۰۵) قانون مالیاتهای مستقیم مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی آن الحاق می‌گردد:

تبصره ۶ - درآمد مشمول مالیات ابرازی شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی متعارف و شرکتهای تعاونی سهامی عام مشمول بیست و پنج درصد (۲۵٪) تخفیف از نرخ موضوع این ماده می‌باشد.

ماده ۱۲- وزارت تعاون موظف است تمهیدات لازم را به منظور تشکیل و توسعه تعاونی‌های سهامی عام با رعایت شرایط زیر معمول داشته و بـ حـسـبـ اـجـرـای آن نظـارت نماید:

۱- حداکثر سهم هر شخص حقیقی، مستقیم و غیرمستقیم در زمان تأسیس و طول فعالیت نباید از نیم درصد سرمایه شرکت تجاوز کند.

۲- اشخاص حقوقی سهامدار شرکت تعاونی سهامی عام، هرگاه خود شرکت تعاونی فراگیر ملی یا تعاونی سهامی عام باشند حداکثر حق مالکیت ده درصد (۱۰٪) سهام را دارند. سایر اشخاص حقوقی متناسب با تعداد سهامداران مستقیم و غیرمستقیم خود حداکثر حق مالکیت پنج درصد (۵٪) از سهام را دارند.

۳- هر یک از اشخاص حقوقی دولتی و مجموع آنها با رعایت مفاد این قانون در مناطق کمتر توسعه‌یافته تا چهل‌ونه درصد (۴۹٪) و در سایر مناطق تا بیست درصد (۲۰٪) فعالیت‌های مجاز در این قانون مجاز به مشارکت با تعاونی از منابع داخلی خود هستند. مؤسسات عمومی غیردولتی نیز هر یک تا بیست درصد (۲۰٪) و جمعاً تا چهل‌ونه درصد (۴۹٪) مجاز به مشارکت هستند.

در هر حال سهم مجموع بنگاهها و مؤسسات عمومی غیردولتی و شرکتهای دولتی مستقیم و غیرمستقیم چه در میزان سهام و چه در کرسی‌های هیأت مدیره نباید از چهل‌ونه درصد (۴۹٪) بیشتر گردد.

۴- در زمان افزایش سرمایه، در صورتی که تمام یا برخی سهامداران از حق تقدم خود استفاده نکردند کارکنان غیرسهامدار شرکت در خرید این سهام تقدم دارند.

۵ - مجامع عمومی در تعاونی سهامی عام که تعداد سهامداران آن از پانصد نفر بیشتر باشد با بلوک‌بندی برگزار خواهد شد. هر یک از سهامداران مخیرند از طریق بلوک، نماینده انتخاب کنند و یا مستقیماً در مجمع عمومی حضور یابند. برای رعایت حقوق سهامداران خرد نحوه بلوک‌بندی در آیین‌نامه‌ای تعیین می‌شود که مشترکاً توسط وزارت تعاون و وزارت امور اقتصادی و دارایی پیشنهاد و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

۶ - کلیه سهام، با نام بوده و تملک یا نقل و انتقال آن منوط به ثبت در دفتر سهام شرکت و رعایت سقف مالکیت سهام مقرر در اساسنامه به تشخیص هیأت مدیره است که نباید از سقف مقرر در این ماده تجاوز کند. هر توافقی بر خلاف حکم این بند باطل و بلااثر خواهد بود.

۷- شرکتهای تعاونی سهامی عام می‌توانند به عضویت اطاق‌های تعاون درآیند.

فصل چهارم - ساماندهی شرکتهای دولتی

ماده ۱۳- به منظور ساماندهی و استفاده مطلوب از شرکتهای دولتی و افزایش بازدهی و بهره‌وری و اداره مطلوب شرکتهایی که با رعایت ماده (۳) این قانون در بخش دولتی باقی می‌مانند دولت مکلف است:

الف - کلیه امور مربوط به سیاست‌گذاری و اعمال وظایف حاکمیتی را که به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی و تصویب دولت تعیین می‌شود طی دو سال از تاریخ تصویب این قانون از شرکتهای دولتی منفک و به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی تخصصی ذی‌ربط محول کند.

تبصره - تبدیل وضعیت کارکنان شرکتهای موضوع این بند با رعایت حقوق مکتسبه در قالب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

ب - شرکتهایی که دولتی باقی می‌مانند و یا براساس این قانون دولتی تشکیل می‌شوند به استثنای بانکها و بیمه‌ها صرفاً در دو قالب فعالیت خواهند کرد:

(۱) شرکت مادر تخصصی یا اصلی که سهامدار آن مستقیماً دولت و یا رییس مجمع عمومی آن رییس‌جمهور است.

(۲) شرکتهای عملیاتی یا فرعی که سهامداران آنها شرکتهای مادر تخصصی یا اصلی هستند. تأسیس شرکت جدید یا تملک شرکتهای دیگر توسط این شرکتها به شرطی مجاز است که اولاً در محدوده‌ای که قانون برای آنها تعیین کرده باشد و ثانیاً صددرصد (۱۰۰٪) سهام شرکتهای تأسیس یا تملک شده دولتی بوده یا به تملک دولت درآید.

تبصره ۱- مشارکت و سرمایه‌گذاری هر شرکت دولتی در سایر شرکتهای دولتی فقط در صورتی مجاز است که موضوع فعالیت شرکت سرمایه‌پذیر با فعالیت شرکت سرمایه‌گذار مرتبط باشد و دولت جواز آن را صادر کند. این حکم شامل بانکها، مؤسسات اعتباری، بیمه‌ها و شرکتهای سرمایه‌گذاری آنها نمی‌شود.

تبصره ۲- میزان و چگونگی مالکیت سهام سایر بنگاههای اقتصادی توسط بانکهای تجاری و تخصصی دولتی به پیشنهاد شورای پول و اعتبار به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید ولی در هر صورت سرمایه‌گذاری بانکها در بنگاههای دیگر نباید به گونه‌ای باشد که در اختصاص منابع بانکی به متقاضیان تسهیلات، خللی ایجاد نماید.

تبصره ۳- افتتاح و تداوم فعالیت دفاتر و شعب خارج از کشور شرکتهای دولتی تنها با پیشنهاد مشترک وزارت اموراتصادی و دارایی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و تصویب هیأت‌وزیران مجاز است. بانکها و بیمه‌های دولتی از شمول این حکم مستثنی هستند.

تبصره ۴- دولت مکلف است ترتیباتی اتخاذ نماید که تغییر و تصویب اساسنامه بنگاههای دولتی و وابسته به دولت که بر اساس مفاد این قانون در جریان واگذاری قرار می‌گیرند به تصویب مراجع ذیصلاح برسد.

تبصره ۵- دولت موظف است آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مغایر با موضوع این ماده و تبصره‌های آن را ملغی‌الاثرا اعلام نماید.

ماده ۱۴- عملیات واگذاری توسط دولت باید به نحوی انجام گیرد که حداکثر تا پایان سال ۱۳۹۳ کلیه واگذاری‌ها خاتمه یابد.

ماده ۱۵- دولت موظف است حداکثر ظرف شش ماه زمینه‌های تأسیس انجمنهای صنفی - حرفه‌ای را به صورت سازمانهای مردم‌نهاد فراهم نماید. این انجمنها برای تحقق مقررات صنفی و حرفه‌ای، اصول اخلاق حرفه‌ای و توسعه علمی و تکنولوژی در رشته‌های مرتبط فعالیت می‌نمایند. دستگاه‌های اجرایی موظفند در تدوین و اصلاح ضوابط و مقررات از این انجمن‌ها نظر مشورتی اخذ نمایند.

ماده ۱۶- به منظور حمایت از نیروی انسانی، حفظ سطح اشتغال و استمرار تولید در بنگاههای مشمول واگذاری، هیأت واگذاری مکلف است کلیه کارکنان هر شرکت را پیش از واگذاری، در برابر بیکاری بیمه نماید و به تناسب اقدامات زیر را انجام دهد:

۱- بازنشستگی پیش از موعد براساس مواد (۹) و (۱۰) قانون بازسازی و نوسازی صنایع مصوب ۱۳۸۵/۱۰/۲۶ که برای این بنگاهها تا پایان سال ۱۳۹۳ تمدید می‌گردد.

۲- بازخرید بر اساس توافق.

۳- پس از اقدامات فوق، تعداد کارکنان هر شرکت قابل واگذاری را در سند واگذاری ثبت و این شرط را در شرایط واگذاری بگنجانند که مدیران شرکتهای واگذار شده تا پنج سال حق کاهش تعداد کارکنان خویش را ندارند.

۴- برای خریداران شرکتهایی که حاضر باشند تعداد کارکنان شرکت را پس از واگذاری افزایش دهند مشوقهای مالی و یا غیرمالی از جمله تخفیف در ارزش قیمت اعلام نمایند.

۵- آموزش و به‌کارگیری نیروی مازاد در واحدهای دیگر راساً و یا به کمک خریداران بنگاهها با استفاده از مشوقهای مالی و غیرمالی.

تبصره ۱- اعمال مشوقهای مالی و یا غیرمالی موضوع این ماده بر اساس دستورالعملی خواهد بود که به پیشنهاد هیأت واگذاری به تصویب شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی خواهد رسید.

تبصره ۲- خریداران مکلفند در ازاء برخورداری از مشوقهای مالی و یا غیرمالی، برنامه کتبی خود را برای حفظ سطح اشتغال موجود و بازآموزی کارکنان بنگاه در حال واگذاری به هیأت واگذاری ارائه کنند.

فصل پنجم - فرآیند واگذاری بنگاه های دولتی

ماده ۱۷- کلیه دستگاه های دولتی موضوع ماده (۸۶) این قانون مکلفند ظرف شش ماه از تصویب این قانون کلیه بنگاه های دولتی مشمول گروه های (۱) و (۲) ماده (۲) این قانون را در هر بازار بر اساس عواملی از جمله اندازه شرکت، فن آوری، وضعیت مالی، روابط صنعتی و میزان حساسیت مصرف کننده نسبت به محصول تولیدی شرکت طبقه بندی نموده و فهرست شرکت ها و حقوق و دارایی های مصرح در تبصره «۱» ماده (۳) این قانون، پیشنهاد واگذاری آنها را به همراه تعداد نیروی انسانی، فهرست اموال منقول و غیرمنقول، کلیه اطلاعات و مدارک لازم و آخرین صورتهای مالی حسابرسی شده را به وزارت امور اقتصادی و دارایی ارائه نمایند.

الف - وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است اطلاعات و مدارک و صورتهای مالی مربوط به بنگاههای قابل واگذاری را دریافت و توسط سازمان حسابرسی یا حسابداران رسمی بررسی و تأیید نماید.

ب - وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است در صورت تقاضای خریدار، اطلاعات، مدارک و صورتهای مالی تأیید شده را در اختیار آنها قرار دهد.

ج - سازمان خصوصی سازی مکلف است با رعایت مفاد این ماده برای فروش بنگاههای مشمول واگذاری بازاریابی نموده و فرآیند واگذاری را پس از طی مراحل مذکور در این قانون با زمان بندی مشخص دو ماهه انجام دهد.

آیین نامه اجرایی این ماده شامل نحوه طبقه بندی بنگاهها، تأیید صورتهای مالی و بازاریابی بنگاههای مشمول واگذاری بنا به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی حداکثر ظرف مدت سه ماه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

تبصره ۱- تخلف از احکام این ماده و یا ارائه اطلاعات ناقص یا نادرست یا کتمان اطلاعات مشمول حکم ماده (۸۵) این قانون است.

تبصره ۲- اعضاء هیأت مدیره، مدیرعامل و سایر مدیران بنگاههایی که اقدام به کتمان وقایع مالی یا انتشار گزارش های مالی غیرواقع، جهت پنهان نمودن وضعیت واقعی بنگاه نمایند متخلف محسوب و به مجازاتهای مقرر در مواد (۷۲) و (۷۵) این قانون محکوم خواهند شد.

تبصره ۳- سازمان خصوصی سازی مکلف است خسارات ناشی از کتمان وقایع مالی و یا انتشار گزارش های مالی غیرواقع را با رأی مراجع ذی ربط به خریداران خسارت دیده پرداخت نماید.

ماده ۱۸- جهت تسهیل امر واگذاری بنگاههای مشمول واگذاری، از زمان تصویب فهرست بنگاهها توسط هیأت واگذاری اقدامات زیر انجام می‌شود:

۱- کلیه حقوق مرتبط با اعمال مالکیت بنگاهها به وزارت امور اقتصادی و دارایی منتقل می‌شود.

۲- از زمان تصویب واگذاری، هرگونه نقل و انتقال اموال و داراییهای ثابت بنگاه بدون مجوز وزارت امور اقتصادی و دارایی در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی محسوب و قابل پیگرد قانونی است.

۳- به هیأت واگذاری اجازه داده می‌شود در اساسنامه و مقررات حاکم بر شرکتهای قابل واگذاری به بخش غیردولتی (صرفاً در مدت یک سال و قابل تمدید تا دو سال) در قالب قانون تجارت در جهت تسهیل در واگذاری و اداره شرکتهای، اصلاحات لازم را انجام دهد. در دوره زمانی مذکور این شرکتهای مشمول مقررات حاکم بر شرکتهای دولتی نیستند.

۴- وزارت امور اقتصادی و دارایی ملزم است کلیه شرایط لازم را برای عرضه در بورس اوراق بهادار برای بنگاههای مشمول بند «الف» ماده (۲۰) این قانون فراهم نماید.

۵- در اجرای این قانون وزارت امور اقتصادی و دارایی مجاز است آن دسته از طرحها و تصدیهای اقتصادی و زیربنایی دولتی قابل واگذاری را که به صورت شرکت مستقل اداره نمی‌شوند و یا در قالب غیرشرکتی اداره می‌شوند و به نحو موجود قابل واگذاری نمی‌باشند و صرفاً به منظور واگذاری، ابتدا تبدیل به شخص حقوقی مناسب نموده و سپس نسبت به واگذاری آنها ظرف یک سال از زمان تبدیل و با رعایت تبصره‌های «۲» و «۳» بند «الف» ماده (۳) این قانون اقدام نماید. این حکم تا پایان سال ۱۳۹۲ معتبر است.

تبصره - وزارت امور اقتصادی و دارایی جهت امر واگذاری بنگاهها می‌تواند از خدمات حقوقی و فنی اشخاص حقیقی و حقوقی دولتی و یا غیردولتی حسب مورد استفاده کند.

ماده ۱۹- هیأت واگذاری مجاز است حسب شرایط متناسب با مفاد این ماده از کلیه روشهای ممکن برای واگذاری بنگاهها و مالکیت (اجاره به شرط تملیک، فروش تمام یا بخشی از سهام، واگذاری اموال) و واگذاری مدیریت (اجاره، پیمانکاری عمومی و پیمان مدیریت)، تجزیه، واگذاری، انحلال و ادغام شرکتهای حسب مورد به شرح ذیل استفاده نماید:

الف - واگذاری: در مواردی که شرایط واگذاری از هر جهت آماده است، هیأت واگذاری رأی به واگذاری می‌دهد.

ب - بازسازی ساختاری: در مواردی که مقدمات واگذاری بنگاه فراهم نباشد ولی با انجام اصلاحات ساختاری بنگاه قابل واگذاری می‌شود، وزارت امور اقتصادی و دارایی در چارچوبی که هیأت واگذاری مشخص می‌کند، بنگاه را حداکثر ظرف یک سال بازسازی ساختاری نماید. دوره بازسازی ساختاری در موارد خاص قابل تمدید است.

همچنین در موارد نیاز، هیأت واگذاری می‌تواند نسبت به دادن مجوز قرارداد اجاره و پیمان مدیریت بنگاه قابل واگذاری به بخش‌های غیردولتی، موافقت نماید. در این موارد هیأت واگذاری موظف است چارچوب بهره‌برداری از شرکت مورد اجاره را دقیقاً مشخص نماید و پس از بررسی صلاحیت فنی و علمی از طریق برگزاری مناقصه یا مزایده اقدام کند.

ج - تجزیه: در مواردی که واگذاری شرکت دولتی در چارچوب بند (۱۲) ماده (۱) این قانون موجب انتقال موقعیت انحصاری شرکت دولتی به بخش‌های غیردولتی می‌شود، هیأت واگذاری می‌تواند در جهت کاهش سهم بازار بنگاه قابل واگذاری و یا افزایش بهره‌وری آن، نسبت به تفکیک و تجزیه شرکت اتخاذ تصمیم نماید و سپس حکم به واگذاری شرکت دهد.

د - ادغام: دولت می‌تواند چند شرکت قابل واگذاری دولتی را درهم ادغام کند و سپس به وزارت امور اقتصادی و دارایی اجازه دهد نسبت به واگذاری آن اقدام نماید.

ه - تحصیل: دولت می‌تواند سهام چند شرکت قابل واگذاری (تحصیل شونده) را بدون محو شخصیت حقوقی هر کدام به یک شرکت قابل واگذاری دیگر (تحصیل کننده) منتقل کرده و سپس به وزارت امور اقتصادی و دارایی اجازه دهد نسبت به واگذاری شرکت تحصیل کننده اقدام نماید.

و - انحلال: در مواردی که بازسازی ساختاری بنگاه قابل واگذاری مقدور نباشد و پس از سه بار آگهی، واگذاری شرکت ممکن نگردد، یا ارزش خالص داراییهای شرکت منفی باشد و یا به هر دلیل موجه انحلال آن مناسب تشخیص داده شود، هیأت واگذاری می‌تواند رأی به انحلال شرکت دهد.

ز - هبه یا صلح غیرمعوض: در چارچوب مجوزهای قانونی، دولت می‌تواند نسبت به هبه و یا صلح غیرمعوض شرکت‌های دولتی موضوع گروه دو ماده (۲) این قانون که غیرقابل عرضه در بورس باشند به مؤسسات عمومی غیردولتی مشروط بر این که شرکت مورد واگذاری در چارچوب وظایف مؤسسه مذکور باشد، تصمیم‌گیری نماید. آیین‌نامه اجرایی این ماده مشترکاً توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان‌مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تهیه و ظرف شش ماه به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

تبصره ۱- نقل و انتقال سهام، سهم‌الشرکه، حقوق مالکانه و حق تقدم بنگاههای مشمول واگذاری در فرایند تجزیه، ادغام، تحصیل و انحلال تا زمانی که بنگاه دولتی بوده و واگذار نشده باشد از پرداخت مالیات نقل و انتقال معاف است. بنگاههایی که در اجرای این قانون واگذار می‌شوند یا بین دستگاه‌های اجرایی نقل و انتقال می‌یابند تا زمان واگذاری نیز از شمول مالیات نقل و انتقال معاف هستند. همچنین انتقال سهام به شرکت‌های تأمین سرمایه که ناشی از تعهد پذیره نویسی باشد از مالیات نقل و انتقال معاف است.

تبصره ۲- پرداخت هر گونه غرامت، خسارت و نظایر آن در ارتباط با موارد ملی یا مصادره شده که متعلق به دوره پیش از واگذاری باشد بر عهده دولت است.

ح - نحوه واگذاری طرح‌های نیمه‌تمام شرکت‌های قابل واگذاری مشمول ماده (۳) این قانون به شرح زیر خواهد بود:

۱- واگذاری طرح‌ها به بخش غیردولتی از طریق مزایده،

۲- مشارکت با بخش غیردولتی و آورده طرح نیمه‌تمام به عنوان سهم دولتی، و واگذاری سهم دولتی به بخش غیردولتی ظرف سه سال بعد از بهره‌برداری آن،

۳- واگذاری حق بهره‌برداری از سهم دولتی در طرح به بخش غیر دولتی،

۴- واگذاری حق بهره‌برداری در طرح‌های غیرانتفاعی در مقابل تکمیل طرح برای مدت معین متناسب با هزینه‌های طرح،

تبصره - طرح‌هایی که توجیه فنی، اقتصادی ندارد ولی جنبه عمومی، اجتماعی و سیاسی دارد از شرکت‌های قابل واگذاری دولتی، منفک و توسط دولت درباره آنها اتخاذ تصمیم خواهد شد.

ماده ۲۰- هیأت واگذاری برای واگذاری بنگاهها با ترجیح بند(الف) و رعایت ترتیب، به روشهای زیر تصمیم می‌گیرد:

الف - فروش بنگاه از طریق عرضه عمومی سهام در بورسهای داخلی یا خارجی،

ب - فروش بنگاه یا سهام بلوکی از طریق مزایده عمومی در بازارهای داخلی و یا خارجی،

ج - فروش بنگاه یا سهام بلوکی از طریق مذاکره،

تبصره ۱- مجوز عرضه سهام در بورسهای خارجی با رعایت قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۸۴/۹/۱ - به پیشنهاد هیأت واگذاری توسط شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی صادر می‌شود.

تبصره ۲- در مواردی که پس از برگزاری دو نوبت مزایده، خریداری وجود نداشته باشد واگذاری از طریق مذاکره به موجب مصوبه هیأت واگذاری مجاز است. همچنین استفاده از روش مذاکره به غیر از واگذاری به تعاونی‌های فراگیر ملی در قالب سهام عدالت، درخصوص شرکت‌های مشاور و دانش پایه که دارای داراییهای فیزیکی و مالی محدودی بوده و ارزش شرکت عمدتاً داراییهای نامشهود باشد و نیز شرکت‌های سهامی عام که در آنها به استفاده از تخصصهای مدیریتی نیاز باشد به مدیران و یا گروهی از مدیران و کارشناسان متخصص همان بنگاه مجاز است. تشخیص شرایط مدیران و متخصصین بر عهده هیأت واگذاری است.

تبصره ۳- فروش اقساطی حداکثر پنج درصد (۵٪) از سهام بنگاههای مشمول واگذاری به مدیران و کارکنان همان بنگاه و حداکثر پنج درصد (۵٪) به سایر مدیران باتجربه و متخصص و کارآمد مجاز است. شرایط مدیران مشمول و نیز ضوابط روش اقساطی، توسط هیأت واگذاری تعیین می‌شود.

تبصره ۴- وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است در زمان عرضه سهام بنگاههایی که با روشهای «ب» و «ج» این ماده واگذار می‌شوند ترتیبی اتخاذ نماید تا در شرایط یکسان، بخش تعاونی در اولویت خرید قرار گیرد.

تبصره ۵- در کلیه موارد این ماده رعایت قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰ الزامی است.

ماده ۲۱- قیمت‌گذاری و زمان‌بندی مناسب واگذاری بنگاههای دولتی متناسب با روش و گستره هر بازار مطابق بندهای زیر خواهد بود:

الف - در مورد واگذاری از طریق عرضه عمومی سهام، قیمت‌گذاری عرضه اولین بسته از سهام هر شرکت، اندازه بسته سهام، روش انتخاب مشتریان استراتژیک و تقاضای خرید سهام کنترلی و مدیریتی، زمان مناسب عرضه سهام حسب مورد پس از

انجام مطالعات کارشناسی با پیشنهاد سازمان خصوصی سازی و تصویب هیأت واگذاری تعیین خواهد شد. در عرضه عمومی سهام رعایت قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۸۴/۹/۱ - الزامی است.

ب - در مورد فروش داراییها، قراردادهای اجاره و پیمان مدیریت، تعیین قیمت فروش داراییها، تعیین میزان مال الاجاره و حق الزحمه پیمان مدیریت و سایر شرایط لازم برای واگذاری مبتنی بر ارزیابی فنی و مالی حسب مورد باید در چارچوب قانون مناقصات و معاملات دولتی به پیشنهاد سازمان خصوصی سازی و تصویب هیأت واگذاری باشد.

تبصره - مزایده یک مرحله‌ای و دو مرحله‌ای در چارچوب قانون مناقصات مصوب ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی قابل اجرا است در صورت تغییر برگزاری مزایده با احکام این قانون، قوانین و مقررات ناظر بر معاملات دولتی مجری است.

ماده ۲۲- سازمان خصوصی سازی می تواند از خدمات بانک ها و شرکت های تأمین سرمایه و سرمایه گذاری جهت تعهد پذیرهنویسی یا تعهد خرید سهام استفاده نماید. این گونه مؤسسات می توانند سهام عرضه شده را در چارچوب قرارداد پذیرهنویسی که به تأیید هیأت واگذاری خواهد رسید خریداری نمایند.

دستورالعمل اجرایی این ماده حداکثر ظرف مدت سه ماه از تصویب این قانون به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارایی می رسد.

تبصره - به سازمان خصوصی سازی اجازه داده می شود، حق الزحمه بانک ها، مؤسسات اعتباری و شرکت های تأمین سرمایه طرف قرارداد خود، که تعهد پذیرهنویسی یا تعهد خرید سهام را به عهده می گیرند به صورت درصدی از ارزش کل معامله بپردازد. ضوابط پرداخت حق الزحمه مزبور در دستورالعمل موضوع این ماده درج خواهد شد.

ماده ۲۳- سازمان خصوصی سازی مکلف است پس از انجام هر معامله، در مورد واگذاری سهام مدیریتی و کنترلی بنگاهها، بلافاصله با انتشار اطلاعیه ای در روزنامه کثیرالانتشار موارد زیر را اعلام کند:

- نام بنگاه و خلاصه اطلاعات مالی و مدیریتی آن،

- خلاصه ای از معامله انجام شده شامل میزان سهام واگذار شده،

- نام مشاور یا مشاورانی که در فرایند معامله به سازمان خصوصی سازی، خدمات مشاوره ای داده اند،

- نام و نشانی خریدار،

- نام شرکت تأمین سرمایه که پذیرهنویسی سهام را متعهد گردیده است،

- نام کارشناس رسمی دادگستری یا مؤسسات خدمات مالی که قیمت گذاری بنگاه را انجام داده اند،

تبصره - وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است گزارش فعالیت های واگذاری سالانه طبق این قانون را، تا پایان اردیبهشت ماه سال بعد به اطلاع مجلس شورای اسلامی برساند.

ماده ۲۴- وزیر، معاونان، مدیران وزارت امور اقتصادی و دارایی و آن دسته از کارکنان این وزارتخانه که در امر واگذاری دخالت دارند، اعضاء هیأت واگذاری، اعضاء شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، وزرا، مشاوران، معاونان و مدیران دستگاه‌هایی که سهام شرکت‌ها و مؤسسات تابعه و وابسته آنها مورد واگذاری قرار می‌گیرد (حسب مورد)، اعضاء هیأت عامل، رییس و کارکنان سازمان خصوصی سازی و اعضاء شرکتهای مشاور و کمیته‌های فنی و تخصصی دست‌اندرکار واگذاری حق ندارند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در خرید سهام، سهم‌الشرکه، حق تقدم ناشی از سهام و سهم‌الشرکه، حقوق مالکانه و حق بهره‌برداری مدیریت قابل واگذاری را، خریداری نمایند.

تبصره ۱- کلیه معاملات و واگذاری‌هایی که بر خلاف حکم این ماده صورت می‌گیرد، باطل است و دادگاه رسیدگی کننده مکلف است کلیه موارد معامله شده یا واگذار شده را مجدداً به مالکیت دولت برگرداند.

تبصره ۲- حکم این ماده به بستگان تمام افراد مذکور در ماده به شرح مندرج در قانون منع مداخله کارکنان دولت مصوب ۱۳۳۷ و اصلاحات بعدی آن تسری می‌یابد.

ماده ۲۵- سازمان خصوصی سازی قبل از واگذاری سهام کنترلی شرکت های دولتی، حسب مورد شرایطی نظیر سرمایه‌گذاری جدید در همان شرکت، ارتقاء کارایی و بهره‌وری شرکت، تداوم تولید و ارتقاء سطح آن، ارتقاء فناوری و افزایش یا تثبیت سطح اشتغال در بنگاه را، در واگذاری شرط می‌نماید. چنانچه خریدار به شرایط عمل نماید به پیشنهاد سازمان خصوصی سازی هیأت واگذاری مجاز است سود فروش اقساطی را کاهش یا دوره فروش اقساطی را تمدید یا در اصل قیمت تخفیف دهد.

انتقال قطعی سهام یا آزادسازی ضمانت های خریدار متناسب با انجام این تعهدات خواهد بود. نحوه اخذ تعهدات و درج این شروط توسط طرفین براساس دستورالعملی خواهد بود که با رعایت ضوابط و مقررات قانونی به پیشنهاد سازمان خصوصی سازی ظرف سه ماه از تصویب قانون به تصویب هیأت واگذاری خواهد رسید.

ماده ۲۶- وزیر امور اقتصادی و دارایی می‌تواند رییس سازمان خصوصی سازی را به‌عنوان نماینده تام‌الاختیار خود در اعمال تمام یا بخشی از اختیارات خویش در امر واگذاری موضوع این قانون تعیین کند.

ماده ۲۷- اساسنامه سازمان خصوصی سازی با توجه به مأموریت های جدید توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی تدوین و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

تبصره ۱- سازمان خصوصی سازی مجاز است با تصویب هیأت وزیران تا سقف پست‌های سازمانی مصوب، کارمند استخدام نماید.

تبصره ۲- دستگاه های اجرایی مکلفند بنا به درخواست سازمان خصوصی سازی کارشناسان خود را به آن سازمان مأمور یا منتقل نمایند.

تبصره ۳- سازمان خصوصی سازی مجاز است از خدمات فنی و تخصصی کارشناسان، اشخاص حقیقی و حقوقی دولتی و یا غیردولتی به شکل ساعتی و کار معین استفاده کند.

تبصره ۴- دولت مجاز است برای آموزش های کوتاه مدت تخصصی، ترغیب و تشویق و پاداش کارکنان سازمان خصوصی سازی، هر ساله یک ردیف اعتبار در قانون بودجه منظور نماید. اعتبارات این ردیف طبق آیین نامه ای که به پیشنهاد هیأت واگذاری به تصویب شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی خواهد رسید هزینه می شود.

ماده ۲۸- منابع مالی و شرایط تأمین مالی مورد نیاز برای اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی به شرح زیر است:

۱- وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلفند سالانه حداقل ده میلیارد (۱۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) دلار خط اعتباری جهت تأمین مالی سرمایه گذاری های بخش های غیردولتی از خارج از کشور فراهم نمایند.

۲- دولت مکلف است سیاست هایی را اتخاذ نماید که از طریق هیأت امناء حساب ذخیره ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و بانک های عامل چهل درصد (۴۰٪) از مانده حساب ذخیره ارزی سال پیش را به بخش غیردولتی اختصاص دهد و در صورت وجود تقاضا در این بخش و داشتن طرح های دارای توجیه فنی و اقتصادی به متقاضیان پرداخت نماید. در هر صورت سهم بخش غیردولتی در هر سال نباید از چهل درصد (۴۰٪) برداشت از حساب ذخیره ارزی در آن سال کمتر باشد.

۳- به هیأت امناء حساب ذخیره ارزی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می شود به منظور افزایش سهم تسهیلات ارزی به بخش غیردولتی، بخشی از ارز حساب ذخیره ارزی و یا ارز بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران را به عنوان سپرده در بانک های عامل جهت باز کردن خط اعتباری ارزی توسط بانک های عامل و بانک های خارجی و پرداخت تسهیلات بیشتر منظور نماید.

ماده ۲۹- باتوجه به بند (د) سیاست های کلی، وجوه حاصل از واگذاری های موضوع این قانون از جمله شرکت های مادر تخصصی و عملیاتی به حساب خاصی نزد خزانه داری کل کشور واریز و در موارد زیر مصرف می شود:

۱- ایجاد خوداتکایی برای خانواده های مستضعف و محروم و تقویت تأمین اجتماعی،

۲- اختصاص سی درصد (۳۰٪) از درآمدهای حاصل از واگذاری به تعاونی های فراگیر ملی به منظور فقرزدایی، شامل تخفیف های موضوع ماده (۳۴) این قانون،

۳- ایجاد زیربنای اقتصادی با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته،

۴- اعطاء تسهیلات (وجوه اداره شده) برای تقویت تعاونی ها و نوسازی و بهسازی بنگاه های اقتصادی غیردولتی با اولویت بنگاه های واگذار شده و نیز برای سرمایه گذاری بخش های غیردولتی در توسعه مناطق کمتر توسعه یافته و تقویت منابع بانک توسعه تعاون،

۵- مشارکت شرکت های دولتی با بخش های غیردولتی تا سقف چهل و نه (۴۹٪) به منظور توسعه اقتصادی مناطق کمتر توسعه یافته،

۶- تکمیل طرح های نیمه تمام شرکت های دولتی با رعایت فصل پنجم این قانون،

۷- ایفاء وظایف حاکمیتی دولت در حوزه های نوین با فناوری پیشرفته و پرخطر،

۸- بازسازی ساختاری، تعدیل نیروی انسانی و آماده سازی بنگاهها جهت واگذاری.

تبصره ۱- اعتبارات بندهای فوق در قوانین بودجه سالانه در جدولی واحد درج خواهد شد.

تبصره ۲- آیین نامه اجرایی این ماده ظرف مدت سه ماه از تصویب این قانون توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی با همکاری سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و وزارت تعاون تهیه و به تصویب هیأت وزیران می رسد.

ماده ۳۰- مواد (۲۰) تا (۲۴) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تنفیذ می گردد ^{۱۳۳}.

تبصره ۱- دستورالعمل اجرایی موضوع ماده (۲۴) قانون مزبور حداکثر ظرف مدت سه ماه از تصویب این قانون با پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیأت واگذاری خواهد رسید.

۱۳۳ - ماده ۲۰ - رسیدگی، اظهارنظر و اتخاذ تصمیم در مورد شکایت اشخاص حقیقی و حقوقی از هریک از تصمیمها در امر واگذاری در صلاحیت هیأت داور است و این موضوع در قراردادهای تنظیمی واگذاری سهام قید می شود و به امضای طرفین قرارداد می رسد.

ماده ۲۱ - هیأت داور موضوع ماده (۲۰) این قانون مرکب از هفت نفر بشرح زیر است:

۱ - پنج نفر از متخصصان امور اقتصادی، مالی، بازرگانی، فنی و حقوقی، به پیشنهاد مشترک وزیر امور اقتصادی و دارایی، وزیر دادگستری و رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و تصویب هیأت وزیران برای مدت شش سال.

۲ - رئیس اتاق تعاون.

۳ - رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران.

این هیأت در مورد شکایات و اختلافات مربوط به واگذاری، رسیدگی و تصمیم گیری خواهد کرد. نحوه تشکیل جلسات هیأت و چگونگی اتخاذ تصمیم آن براساس آئین نامه ای است که به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

ماده ۲۲ - جلسات هیأت داور با حضور حداقل پنج نفر از اعضاء رسمیت خواهد یافت و تصمیم های آن با رأی اکثریت اعضاء حاضر در جلسه دارای اعتبار قانونی است (نظر اقلیت نیز باید در صورت مجلس قید و به امضاء برسد).

ماده ۲۳ - رأی هیأت داور پس از ده روز از تاریخ ابلاغ به طرفین، قطعی و لازم الاجراست و چنانچه طی مدت مذکور و پس از انقضای مدت مذکور صرفاً در صورت وجود عذر موجه برای تأخیر یکی از طرفین نسبت به رأی صادره اعتراض داشته باشد باید اعتراض خود را کتباً به دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به اصل دعوا را دارد تقدیم نماید. شعبه خاصی که توسط رئیس قوه قضائیه تعیین خواهد شد خارج از نوبت به اعتراض رسیدگی ورأی مقتضی صادر می نماید. رأی صادره قطعی و لازم الاجراست.

ماده ۲۴ - دولت مکلف است مسؤولیت مدنی، محکومیت جزائی مالی و قابل خرید، محکومیت به جبران ضرر و زیان ناشی از جرم و هر محکومیت قابل خرید دیگر مسؤولان و مجریان امر واگذاری را درقبال خطاهای غیر عمدی آنان به مناسبت واگذاری، چه به عنوان مسؤولیت جمعی و چه به عنوان مسؤولیت انفرادی، به هزینه خود به گونه ای بیمه کند که بیمه گر کلیه هزینه ها و مخارجی را که هر یک از مسؤولان و مجریان امر واگذاری، تحت هر یک از عناوین موصوف فوق ملزم به پرداخت آن می شوند، بپردازد..

تبصره ۲- مصوبات این شورا در اجرای اصول هشتاد و پنجم (۸۵) و یکصد و سی و هشتم (۱۳۸) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای ریاست مجلس شورای اسلامی ارسال می‌گردد. در صورت اعلام مغایرت از سوی رئیس مجلس شورای اسلامی، شورا موظف است نسبت به اصلاح یا لغو مصوبات خود اقدام کند.

ماده ۳۱- ارتباط استخدامی کارکنان بنگاههای دولتی واگذار شده با دستگاه های اجرایی ذی ربط قطع می‌گردد و آن دسته از کارکنان بنگاههای دولتی که از نظر مقررات بازنشستگی تابع صندوق های خاص بازنشستگی وابسته به وزارتخانه و مؤسسات و شرکت های دولتی هستند و ارتباط استخدامی آنها با دستگاه های اجرایی ذی ربط در اجرای سیاست های فروش سهام، قطع می‌گردد، می‌توانند در صورت ادامه اشتغال در واحدهای فروخته شده و با رعایت ضوابط پرداخت حق بیمه مقرر به تفکیک سهم بیمه شده و کارفرما همچنان تابع مقررات صندوق بازنشستگی مربوط باشند.

تبصره - کلیه قوانین و مقررات مربوط به کسر حق بیمه و اختیارات سازمان تأمین اجتماعی در امور دریافت حق بیمه و اخذ جرایم ناشی از دیرکرد پرداخت حق بیمه از جمله مواد (۴۹) و (۵۰) قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴ نسبت به افراد و صندوق های فوق مجری خواهد بود.

ماده ۳۲- قوه قضائیه مکلف است برای رسیدگی به تخلفات و جرایم ناشی از اجرای این قانون و قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۸۴/۹/۱- شعب خاصی را تعیین کند. این شعب منحصرأ به دعوی و شکایات مربوط به این دو قانون رسیدگی می‌نماید.

تبصره - قوه قضائیه مکلف است لایحه رسیدگی به تخلفات و جرایم موضوع این قانون را حداکثر ظرف مدت شش ماه از تصویب این قانون از طریق دولت تقدیم مجلس شورای اسلامی نماید.

ماده ۳۳- مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مکلف به انطباق نظام های ارزیابی کیفیت با استانداردهای بین المللی و اعمال تدریجی و قانونمند آن در کلیه بنگاههای اقتصادی می‌باشد. آیین نامه اجرایی این ماده شامل زمان بندی اعمال استانداردها ظرف مدت سه ماه به پیشنهاد مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

فصل ششم - توزیع سهام عدالت

ماده ۳۴- در اجرای سیاست گسترش مالکیت عمومی به منظور تأمین عدالت اجتماعی، دولت مجاز است تا چهل درصد (۴۰٪) مجموع ارزش سهام بنگاههای قابل واگذاری در هر بازار موضوع گروه دو ماده (۲) این قانون را با ضوابط ذیل به اتباع ایرانی مقیم داخل کشور واگذار نماید:

الف - در مورد دو دهک پایین درآمدی با اولویت روستائینان و عشایر، پنجاه درصد (۵۰٪) تخفیف در قیمت سهام واگذاری با دوره تقسیط ده ساله.

ب - در مورد چهار دهک بعدی تقسیط تا ده سال حسب مورد داده خواهد شد.

تبصره ۱- مبنای قیمت گذاری، قیمت فروش نقدی سهام در بورس خواهد بود.

تبصره ۲- تخفیف های مذکور در بند «الف» این ماده به حساب کمک های بلاعوض به اقشار کم درآمد منظور می‌شود.

تبصره ۳- وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است با همکاری وزارت رفاه و تأمین اجتماعی و سایر نهادهای ذی‌ربط حداکثر ظرف مدت یک سال پس از تصویب این قانون، افراد مشمول این ماده را با سازوکارهای علمی و دقیق شناسایی و شرایط واگذاری سهام به مشمولان را فراهم نماید.

ماده ۳۵- مشمولین بندهای « الف » و « ب » ماده (۳۴) این قانون در قالب شرکت های تعاونی شهرستانی ساماندهی شده و از ترکیب آنها شرکت های سرمایه‌گذاری استانی به صورت شرکت های سهامی تشکیل و بر اساس قانون تجارت فعالیت می‌کنند. دولت موظف است جهت پذیرفته شدن شرکت های مذکور در بورس اوراق بهادار کمک‌های لازم را انجام دهد.^{۱۳۴}

ماده ۳۶- سازمان خصوصی‌سازی موظف است سهام موضوع ماده (۳۴) از هر بنگاه قابل واگذاری را مستقیماً بین شرکت های سرمایه‌گذاری استانی تقسیم کند. سهم هر یک از شرکت های سرمایه‌گذاری استانی متناسب با تعداد اعضاء تعاونی‌های شهرستانی هر استان تعیین خواهد شد.

تبصره ۱- نقل و انتقال سهام از سازمان خصوصی‌سازی به شرکت های سرمایه‌گذاری استانی از مالیات معاف است.

تبصره ۲- افزایش سرمایه در شرکت های سرمایه‌گذاری استانی ناشی از دریافت سهام از سازمان خصوصی‌سازی، همچنین افزایش سرمایه در شرکت های تعاونی شهرستانی ناشی از افزایش دارایی شرکت های سرمایه‌گذاری استانی مربوط از این محل، از مالیات معاف است.

ماده ۳۷- فروش سهام واگذار شده به شرکت های سرمایه‌گذاری استانی قبل از ورود این شرکت ها به بورس به میزانی که اقساط آن پرداخت شده یا به همین نسبت مشمول تخفیف واقع شده در بازارهای خارج از بورس مجاز است و سهام واگذار شده به همین نسبت از قید وثیقه آزاد می‌شود.

ماده ۳۸- دولت مکلف است سهام موضوع ماده (۳۴) را به گونه‌ای واگذار نماید که موجبات افزایش یا تداوم مالکیت و مدیریت دولت در شرکت های مشمول واگذاری را فراهم ننماید. در انتخاب مدیران، دستگاه های اجرایی موضوع ماده (۸۶) این قانون مجاز به اخذ وکالت از شرکت های سرمایه‌گذاری استانی نخواهند بود. آیین‌نامه اجرایی این فصل با پیشنهاد مشترک وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت تعاون و با همکاری نهادهای ذی‌ربط ظرف مدت حداکثر سه ماه از تصویب این قانون تهیه و به تصویب شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران خواهد رسید.

تبصره - مصوبات این شورا در اجرای اصول هشتاد و پنجم (۸۵) و یکصد و سی و هشتم (۱۳۸) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای ریاست مجلس شورای اسلامی ارسال می‌گردد. در صورت اعلام مغایرت از سوی رییس مجلس شورای اسلامی، شورا موظف است نسبت به اصلاح یا لغو مصوبات خود اقدام کند.

فصل هفتم - هیأت واگذاری و وظایف آن

ماده ۳۹- به‌منظور هماهنگی در اجرای مواد این قانون هیأت واگذاری به ریاست وزیر امور اقتصادی و دارایی متشکل از اعضاء زیر تشکیل می‌گردد:

^{۱۳۴} مصوب اصلاحی مورخ ۱۳۸۹/۶/۱۷ مجلس شورای اسلامی ایران

۱- وزیر امور اقتصادی و دارایی،

۲- وزیر دادگستری،

۳- رییس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور بدون حق رأی،

۴- وزیر وزارتخانه ذی‌ربط بدون حق رأی،

۵ - دو نفر از نمایندگان مجلس به‌عنوان ناظر به انتخاب مجلس شورای اسلامی. دبیرخانه هیأت در سازمان خصوصی‌سازی مستقر است. مصوبات هیأت مذکور را وزیر امور اقتصادی و دارایی ابلاغ می‌کند.

ماده ۴۰ - وظایف و اختیارات هیأت واگذاری به شرح زیر است:

الف -

۱- اجرای برنامه‌ها و خط‌مشی‌های کلی واگذاری و تعیین تکلیف بنگاههای مشمول واگذاری،

۲- تهیه آیین‌نامه نظام اقساطی واگذاری و نحوه دریافت بهای حقوق قابل واگذاری،

۳- تهیه آیین‌نامه شیوه‌های قیمت‌گذاری بنگاهها و نحوه اعمال شیوه‌های مذکور در همین چارچوب،

۴- تهیه نظام تأمین مالی، حمایت و تشویق خریداران به همراه تعیین چارچوب تعهدات خریداران و فروشنده،

۵ - تهیه ضوابط نحوه انجام اصلاح ساختار بنگاهها در موارد ضروری متضمن چارچوب حفظ و صیانت نیروی انسانی شاغل،

۶ - تهیه نظام‌نامه فعالیت‌های فرهنگی - تبلیغاتی برای بسترسازی، بهبود و شفافیت امر واگذاری،

۷- تهیه پیشنهاد واگذاری بلوکی بنگاههای مشمول واگذاری در بورس‌های خارجی،

۸ - تهیه آیین‌نامه نحوه واگذاری سهام ترجیحی به مدیران و کارکنان،

تبصره ۱- موارد فوق باید به تصویب شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی برسد.

تبصره ۲- مصوبات این شورا در اجرای اصول هشتاد و پنجم (۸۵) و یکصد و سی و هشتم (۱۳۸) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای ریاست مجلس شورای اسلامی ارسال می‌گردد و در صورت اعلام مغایرت از سوی رییس مجلس شورای اسلامی، شورا موظف است نسبت به اصلاح یا لغو مصوبات خود اقدام کند.

ب -

۱- تصویب آیین‌نامه نحوه بیمه مجریان و دست‌اندرکاران امر واگذاری،

۲- تصویب فهرست هر یک از موارد قابل فروش، انحلال، ادغام، تجزیه، اجاره و پیمان مدیریت و زمان‌بندی لازم به همراه میزان و روش واگذاری آنها در هر سال. فهرست مذکور شامل برنامه زمان‌بندی اقدام، روش، میزان و سایر شرایط واگذاری با توجه به وضعیت هر بازار مشترکاً توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت ذی‌ربط تهیه می‌شود،

۳- تصویب قیمت موارد واگذاری،

۴- تصویب دستورالعمل نحوه تنظیم قراردادهای واگذاری مشتمل بر تعیین اختیارات و تعهدات طرفین قراردادهای، وثایق و تضمین‌ها، شرایط فسخ یا اقاله، نحوه اعمال تخفیفات و جرایم در چارچوب ضوابط و مقررات قانونی،

۵- تصویب دستورالعمل مربوط به ویژگی‌های لازم و نحوه انتخاب مدیران و متخصصان در موارد واگذاری از طریق مذاکره با رعایت مفاد این قانون،

۶- تصویب دستورالعمل اجرایی نحوه تنظیم قراردادهای تعهد پذیره‌نویسی یا تعهد خرید سهام مؤسسات تأمین سرمایه متضمن ضوابط پرداخت حق‌الزحمه آنها،

۷- تصویب دستورالعمل ماده (۳۰) این قانون.

فصل هشتم - شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی و وظایف آن

ماده ۴۱- شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی برای ایفاء وظایف محوله در این قانون مرکب از اعضاء زیر تشکیل می‌شود:

۱- رئیس جمهور یا معاون اول وی به‌عنوان رئیس شورا،

۲- وزیر امور اقتصادی و دارایی (دبیر شورا)،

۳- وزیر تعاون،

۴- وزیر یا وزراء وزارتخانه‌های ذی‌ربط،

۵- وزیر دادگستری،

۶- وزیر اطلاعات،

۷- رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور،

۸- رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران،

۹- دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام،

۱۰- دادستان کل کشور،

۱۱- رییس سازمان بازرسی کل کشور،

۱۲- رییس دیوان محاسبات کشور،

۱۳- سه نفر از نمایندگان مجلس به انتخاب مجلس شورای اسلامی،

۱۴- رییس سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران،

۱۵- رییس اطاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران،

۱۶- رییس اطاق تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران،

۱۷- سه نفر خبره و صاحب نظر اقتصادی از بخش های خصوصی و تعاونی به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی با حکم

رییس جمهور،

۱۸- رییس سازمان خصوصی سازی،

۱۹- رییس سازمان بورس و اوراق بهادار.

تبصره ۱- این شورا طبق آیین نامه ای اداره خواهد شد که توسط اعضاء مذکور در بندهای (۱) تا (۶) به تصویب می رسد و این آیین نامه مشمول تبصره ماده (۴۲) خواهد بود.

تبصره ۲- دبیرخانه شورا زیر نظر وزارت امور اقتصادی و دارایی تشکیل می شود.

ماده ۴۲- وظایف و اختیارات شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی به شرح زیر

است:

۱- تبیین سیاست ها و خط مشی های اجرایی سالانه،

۲- نظارت بر فرآیند اجرای قوانین و مقررات مرتبط با سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی،

۳- سازماندهی فعالیت های فرهنگی - تبلیغاتی برای اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی،

۴- تصویب آیین نامه ها، دستورالعمل ها، نظام نامه ها و ضوابطی که در این قانون مرجع تصویب آن این شورا است،

۵ - تصویب شاخص های اجرایی برای تحقق اهداف سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی به منظور

اعمال نظارت دقیق بر اجرای آنها،

۶ - تدوین سازوکارهای جلوگیری از نفوذ و سیطره بیگانگان بر اقتصاد ملی،

۷- تبیین نقش سیاستگذاری و هدایت و نظارت دولت،

۸- ایجاد هماهنگی بین دستگاه های اجرایی در اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی،

۹- تمهیدات لازم برای تشویق عموم به سرمایه گذاری، کارآفرینی و بهبود فضای کسب و کار.

تبصره - مصوبات این شورا را وزیر امور اقتصادی و دارایی ابلاغ می نماید.

فصل نهم - تسهیل رقابت و منع انحصار

ماده ۴۳- تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی بخش های عمومی، دولتی، تعاونی و خصوصی مشمول مواد این فصل هستند.

ماده ۴۴- هرگونه تبانی از طریق قرارداد، توافق و یا تفاهم (اعم از کتبی، الکترونیکی، شفاهی و یا عملی) بین اشخاص که یک یا چند اثر زیر را به دنبال داشته باشد به نحوی که نتیجه آن بتواند اخلال در رقابت باشد ممنوع است :

۱- مشخص کردن قیمت های خرید یا فروش کالا یا خدمت و نحوه تعیین آن در بازار به طور مستقیم یا غیرمستقیم.

۲- محدود کردن یا تحت کنترل درآوردن مقدار تولید، خرید یا فروش کالا یا خدمت در بازار.

۳- تحمیل شرایط تبعیض آمیز در معاملات همسان به طرف های تجاری

۴- ملزم کردن طرف معامله به عقد قرارداد با اشخاص ثالث یا تحمیل کردن شروط قرارداد به آنها.

۵- موکول کردن انعقاد قرارداد به قبول تعهدات تکمیلی توسط طرف های دیگر که بنا بر عرف تجاری با موضوع قرارداد ارتباطی ندارد.

۶- تقسیم یا تسهیم بازار کالا یا خدمت بین دو یا چند شخص.

۷- محدود کردن دسترسی اشخاص خارج از قرارداد، توافق یا تفاهم به بازار.

تبصره - قراردادهای میان تشکل های کارگری و کارفرمایی به منظور تعیین دستمزد و مزایا، تابع قانون کار است.

ماده ۴۵- اعمال ذیل که منجر به اخلال در رقابت می شود، ممنوع است:

الف - احتکار و استنکاف از معامله

۱- استنکاف فردی یا جمعی از انجام معامله و یا محدود کردن مقدار کالا یا خدمت موضوع معامله.

۲- وادار کردن اشخاص دیگر به استنکاف از معامله و یا محدود کردن معاملات آنها با رقیب.

۳- ذخیره یا نابود کردن کالا یا امتناع از فروش آن و نیز امتناع از ارائه خدمت به نحوی که این ذخیره‌سازی، اقدام یا امتناع منجر به بالا رفتن ساختگی قیمت کالا یا خدمت در بازار شود، اعم از این‌که به طور مستقیم یا با واسطه انجام گیرد.

ب - قیمت‌گذاری تبعیض‌آمیز

عرضه و یا تقاضای کالا یا خدمت مشابه به قیمت‌هایی که حاکی از تبعیض بین دو یا چند طرف معامله و یا تبعیض قیمت بین مناطق مختلف به رغم یکسان بودن شرایط معامله و هزینه‌های حمل و سایر هزینه‌های جانبی آن باشد.

ج - تبعیض در شرایط معامله

قائل شدن شرایط تبعیض‌آمیز در معامله با اشخاص مختلف در وضعیت یکسان.

د - قیمت‌گذاری تهاجمی

۱- عرضه کالا یا خدمت به قیمتی پایین‌تر از هزینه تمام شده آن به نحوی که لطمه جدی به

دیگران وارد کند یا مانع ورود اشخاص جدید به بازار شود.

۲- ارائه هدیه، جایزه، تخفیف یا امثال آن که موجب وارد شدن لطمه جدی به دیگران شود.

تبصره - تشخیص لطمه جدی، بر عهده شورای رقابت است.

ه - اظهارات گمراه‌کننده:

هر اظهار شفاهی، کتبی یا هر عملی که:

۱- کالا یا خدمت را به صورت غیرواقعی با کیفیت، مقدار، درجه، وصف، مدل یا استاندارد خاص نشان دهد و یا کالا و یا خدمت رقبا را نازل جلوه دهد.

۲- کالای تجدید ساخت شده یا دست دوم، تعمیری یا کهنه را نو معرفی کند.

۳- وجود خدمات پس از فروش، ضمانتنامه تعهد به تعویض، نگهداری، تعمیر کالا یا هر قسمتی از آن و یا تکرار یا تداوم خدمت تا حصول نتیجه معینی را القاء کند، در حالی که چنین امکاناتی وجود نداشته باشد.

۴- اشخاص را از حیث قیمت کالا یا خدمتی که فروخته یا ارائه شده است یا می‌شود، فریب دهد.

و- فروش یا خرید اجباری

۱- منوط کردن فروش یک کالا یا خدمت به خرید کالا یا خدمت دیگر یا بالعکس.

۲- وادار کردن طرف مقابل به معامله با شخص ثالث به صورتی که اتمام معامله به عرضه یا تقاضای کالا یا خدمت دیگری ارتباط داده شود.

۳- معامله با طرف مقابل با این شرط که طرف مذکور از انجام معامله با رقیب امتناع ورزد.

ز- عرضه کالا یا خدمت غیراستاندارد

عرضه کالا و یا خدمت مغایر با استانداردهای اجباری اعلام شده توسط مراجع ذیصلاح از جمله راجع به کاربرد، ترکیب، کیفیت، محتویات، طراحی، ساخت، تکمیل و یا بسته بندی.

ح - مداخله در امور داخلی و یا معاملات بنگاه یا شرکت رقیب

ترغیب، تحریک و یا وادار ساختن یک یا چند سهامدار، صاحب سرمایه، مدیر یا کارکنان یک بنگاه و یا شرکت رقیب از طریق اعمال حق رأی، انتقال سهام، افشاء اسرار، مداخله در معاملات بنگاهها و یا شرکت ها یا روش های مشابه دیگر به انجام عملی که به ضرر رقیب باشد.

ط - سوء استفاده از وضعیت اقتصادی مسلط

سوء استفاده از وضعیت اقتصادی مسلط به یکی از روش های زیر:

۱- تعیین، حفظ و یا تغییر قیمت یک کالا یا خدمت به صورتی غیرمتعارف،

۲- تحمیل شرایط قراردادی غیرمنصفانه،

۳- تحدید مقدار عرضه و یا تقاضا به منظور افزایش و یا کاهش قیمت بازار،

۴- ایجاد مانع به منظور مشکل کردن ورود رقبای جدید یا حذف بنگاهها یا شرکت های رقیب در یک فعالیت خاص،

۵ - مشروط کردن قراردادها به پذیرش شرایطی که از نظر ماهیتی یا عرف تجاری، ارتباطی با موضوع چنین قراردادهایی نداشته باشد،

۶ - تملک سرمایه و سهام شرکت ها به صورتی که منجر به اخلاص در رقابت شود.

ی - محدود کردن قیمت فروش مجدد

مشروط کردن عرضه کالا یا خدمت به خریدار به پذیرش شرایط زیر:

۱- اجبار خریدار به قبول قیمت فروش تعیین شده یا محدود کردن وی در تعیین قیمت فروش به هر شکلی.

۲- مقید کردن خریدار به حفظ قیمت فروش کالا یا خدمتی معین، برای بنگاه یا شرکتی که از او کالا یا خدمت خریداری می کند یا محدود کردن بنگاه یا شرکت مزبور در تعیین قیمت به هر شکلی.

ک - کسب غیرمجاز، سوء استفاده از اطلاعات و موقعیت اشخاص

۱- کسب و بهره‌برداری غیرمجاز از هرگونه اطلاعات داخلی رقبا در زمینه تجاری، مالی، فنی و نظایر آن به نفع خود یا اشخاص ثالث.

۲- کسب و بهره‌برداری غیرمجاز از اطلاعات و تصمیمات مراجع رسمی، قبل از افشاء یا اعلان عمومی آنها و یا کتمان آنها به نفع خود یا اشخاص ثالث.

۳- سوء استفاده از موقعیت اشخاص به نفع خود یا اشخاص ثالث.

ماده ۴۶- هیچ یک از مدیران، مشاوران یا سایر کارکنان شرکت یا بنگاه مجاز نیستند با هدف ایجاد محدودیت یا اختلال در رقابت در یک و یا چند بازار، به طور همزمان متصدی سمتی در شرکت و یا بنگاهی مرتبط و یا دارای فعالیت مشابه باشند.

ماده ۴۷- هیچ شخص حقیقی یا حقوقی نباید سرمایه یا سهام شرکت‌ها یا بنگاههای دیگر را به نحوی تملک کند که موجب اختلال در رقابت در یک و یا چند بازار گردد.

تبصره - موارد زیر از شمول این ماده مستثنی است:

۱- تملک سهام یا سرمایه به وسیله کارگزار یا کارگزار معامله‌گری که به کار خرید و فروش اوراق بهادار اشتغال دارد، مادامی که از حق رأی سهام برای اختلال در رقابت سوءاستفاده نشود.

۲- دارا بودن یا تحصیل حقوق رهنی نسبت به سهام و سرمایه شرکت‌ها و بنگاههای فعال در بازار یک کالا یا یک خدمت مشروط بر این که منجر به اعمال حق رأی در این شرکت‌ها یا بنگاهها نشود.

۳- در صورتی که سهام یا سرمایه تحت شرایط اضطراری تملک شده باشد، مشروط بر این که حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ تملک، موضوع به اطلاع شورای رقابت برسد و بیشتر از مدت زمانی که شورا تعیین می‌کند، تملک ادامه نیابد.

ماده ۴۸- ادغام شرکت‌ها یا بنگاهها در موارد زیر ممنوع است:

۱- در جریان ادغام یا در نتیجه آن اعمال مذکور در ماده (۴۵) اعمال شود.

۲- هرگاه در نتیجه ادغام، قیمت کالا یا خدمت به طور نامتعارفی افزایش یابد.

۳- هرگاه ادغام موجب ایجاد تمرکز شدید در بازار شود.

۴- هرگاه ادغام، منجر به ایجاد بنگاه یا شرکت کنترل‌کننده در بازار شود.

تبصره ۱- در مواردی که پیشگیری از توقف فعالیت بنگاهها و شرکت‌ها یا دسترسی آنها به دانش فنی جز از طریق ادغام امکان‌پذیر نباشد، هر چند ادغام منجر به بندهای (۳) و (۴) این ماده شود، مجاز است.

تبصره ۲- دامنه تمرکز شدید را شورای رقابت تعیین و اعلام می‌کند.

ماده ۴۹- بنگاهها و شرکت‌ها می‌توانند در مورد شمول مواد (۴۷) و (۴۸) این قانون بر اقدامات خود از شورای رقابت کسب تکلیف کنند. شورای رقابت مکلف است حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول تقاضا در هر یک از موارد مذکور آن را بررسی و نتیجه را به‌طور کتبی یا به‌وسیله دادن پیام مطمئن به متقاضی اعلام کند. در صورت اعلام عدم شمول مواد (۴۷) و (۴۸) این قانون به اقدامات موضوع استعلام یا عدم ارسال پاسخ از سوی شورا ظرف مدت مقرر، اقدامات مذکور صحیح تلقی می‌شود.

ماده ۵۰- افراد صنفی مشمول قانون نظام صنفی که به عرضه جزیبی (خرده فروشی) کالاها یا خدمات می‌پردازند، از شمول این فصل مستثنی هستند.

ماده ۵۱- حقوق و امتیازات انحصاری ناشی از مالکیت فکری نباید موجب نقض مواد (۴۴) تا (۴۸) این قانون شود، در این صورت شورای رقابت اختیار خواهد داشت یک یا چند تصمیم زیر را اتخاذ کند:

الف- توقف فعالیت یا عدم اعمال حقوق انحصاری از جمله تحدید دوره اعمال حقوق انحصاری،

ب- منع طرف قرارداد، توافق یا مصالحه مرتبط با حقوق انحصاری از انجام تمام یا بخشی از شرایط و تعهدات مندرج در آن،

ج- ابطال قراردادها، توافق‌ها یا تفاهم مرتبط با حقوق انحصاری در صورت مؤثر نبودن تدابیر موضوع بندهای «الف» و «ب» این ماده.

ماده ۵۲- هرگونه کمک و اعطاء امتیاز دولتی (ریالی، ارزی، اعتباری، معافیت، تخفیف، ترجیح، اطلاعات یا مشابه آن)، به صورت تبعیض‌آمیز به یک یا چند بنگاه یا شرکت که موجب تسلط در بازار یا اختلال در رقابت شود، ممنوع است.

ماده ۵۳- برای نیل به اهداف این فصل شورایی تحت عنوان «شورای رقابت» تشکیل می‌شود. ترکیب و شرایط انتخاب اعضاء شورا به شرح زیر است:

الف - ترکیب اعضاء

۱- سه نماینده مجلس از بین اعضای کمیسیون های اقتصادی، برنامه و بودجه و محاسبات و صنایع و معادن از هر کمیسیون یک نفر به انتخاب مجلس شورای اسلامی به عنوان ناظر.

۲- دو نفر از قضات دیوان عالی کشور به انتخاب و حکم رییس قوه قضائیه.

۳- دو صاحب‌نظر اقتصادی برجسته به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی و حکم رییس جمهور.

۴- یک حقوقدان برجسته و آشنا به حقوق اقتصادی به پیشنهاد وزیر دادگستری و حکم رییس جمهور.

- ۵- دو صاحب‌نظر در تجارت به پیشنهاد وزیر بازرگانی و حکم رییس جمهور.
- ۶- یک صاحب‌نظر در صنعت به پیشنهاد وزیر صنایع و معادن و حکم رییس جمهور.
- ۷- یک صاحب‌نظر در خدمات زیربنایی به پیشنهاد رییس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و حکم رییس جمهور.
- ۸- یک متخصص امور مالی به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی و حکم رییس جمهور.

۹- یک نفر به انتخاب اطاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران .

۱۰- یک نفر به انتخاب اطاق تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران .

تبصره ۱- رییس شورا از بین صاحب‌نظران اقتصادی عضو شورا، موضوع بند (۲) به پیشنهاد اعضاء و با حکم رییس جمهور منصوب می‌شود.

تبصره ۲- نایب رییس از بین اعضاء شورا به پیشنهاد اعضاء و با حکم رییس شورا منصوب می‌شود.

ب - شرایط انتخاب اعضاء

۱- تابعیت جمهوری اسلامی ایران،

۲- دارا بودن حداقل چهل سال سن،

۳- دارا بودن مدرک دکترای معتبر برای اعضاء صاحب‌نظر اقتصادی و حقوقدان و حداقل مدرک کارشناسی برای صاحب‌نظران تجاری و صنعتی و خدمات زیربنایی و مالی،

۴- نداشتن محکومیت‌های موضوع ماده (۶۲) مکرر قانون مجازات اسلامی و یا محکومیت قطعی به ورشکستگی به تقصیر یا به تقلب،

۵- دارا بودن حداقل ده سال سابقه کار مفید و مرتبط،

۶- نداشتن محکومیت قطعی انتظامی از بند «د» به بالا موضوع ماده (۹) قانون رسیدگی به تخلفات اداری (مصوب ۱۳۷۲/۹/۷)

تبصره - به استثناء قاضی، بازنشسته بودن افراد مانع انتخاب نخواهد بود.

ماده ۵۴ - به منظور انجام امور کارشناسی و اجرایی و فعالیت های دبیرخانه‌ای شورای رقابت، مرکز ملی رقابت در قالب مؤسسه‌ای دولتی مستقل زیر نظر رییس جمهور تشکیل می‌شود که تشکیلات آن به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی و تصویب هیأت وزیران تعیین می‌شود. تغییرات بعدی تشکیلات مرکز ملی رقابت با پیشنهاد شورای رقابت و تأیید سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و تصویب هیأت وزیران خواهد بود.

تبصره ۱- رییس شورای رقابت، رییس مرکز ملی رقابت نیز می‌باشد.

تبصره ۲- در تأمین نیروی انسانی مورد نیاز مرکز ملی رقابت اولویت با کارکنان رسمی و پیمانی وزارتخانه‌ها و دستگاه‌ها و مؤسسات دولتی است.

تبصره ۳- آیین‌نامه تشویق اعضای شورای رقابت و کارکنان مرکز ملی رقابت به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ماده ۵۵ - دوره تصدی، اشتغال و رویه یا نحوه رسیدگی به تخلفات اعضای شورای رقابت به شرح زیر است:

۱- دوره تصدی عضو قاضی دو سال و سایر اعضای شش سال است و انتصاب مجدد آنان برای عضو قاضی دو دوره و برای سایر اعضای یک دوره دیگر مجاز خواهد بود.

۲- دوره تصدی کسانی که به دلایلی جانشین اعضای شورا می‌شوند، به میزان بقیه دوره تصدی عضو قبلی خواهد بود.

۳- اعطاء مأموریت به کارمندان دولت و قوه قضائیه برای عضویت آنان در شورا و هیأت تجدیدنظر الزامی است.

۴- اشتغال رییس و اعضای شورای رقابت به صورت تمام وقت است. افراد مذکور نمی‌توانند همزمان شغل و یا مسئولیت دیگری در بخش عمومی، خصوصی یا تعاونی داشته باشند.

تبصره - اعضای هیأت علمی دانشگاهها در صورتی که حداکثر به اندازه ساعات موظف تدریس کنند و اعضای مذکور در اجزاء (۸)، (۹) و (۱۰) بند (الف) ماده (۵۳) این قانون از شمول این بند مستثنی هستند.

۵ - به تخلفات اعضای شورای رقابت و هیأت تجدیدنظر، به جز قاضی منتخب رییس قوه قضائیه و نیز کارمندان مرکز ملی رقابت برابر مقررات قانون نحوه رسیدگی به تخلفات اداری و به تخلفات قاضی منتخب رییس قوه قضائیه، طبق مقررات قانونی در دادسراها و دادگاه‌های انتظامی قضات رسیدگی خواهد شد.

ماده ۵۶ - تضمین موقعیت شغلی اعضای شورا و نحوه استقلال آن به شرح زیر است:

۱- هیچ یک از اعضای شورای رقابت را نمی‌توان برخلاف میل او از عضویت در شورا برکنار کرد مگر در موارد زیر:

الف - ناتوانی در انجام وظایف محوله به تشخیص دو سوم اعضای شورا.

ب - محکومیت های مذکور در جزءهای «۳» و «۵» بند «ب» ماده (۵۳) این قانون.

ج - محکومیت قطعی به دلیل سوءاستفاده از مقررات مواد (۷۵) و (۷۶) این قانون.

د - از دست دادن اهلیت استیفاء.

ه - غیبت غیرموجه بیش از دو ماه متوالی و سه ماه غیرمتوالی در هر سال از حضور در شورا، با تشخیص اکثریت اعضای شورای رقابت.

و- نقض تکالیف و محدودیت های موضوع ماده (۶۸) این قانون و تخطی از مقررات موضوع مواد (۷۵) و (۷۶) به تشخیص اکثریت اعضاء شورای رقابت.

۲- در صورت کناره گیری داوطلبانه یا فوت هر یک از اعضاء شورا و همچنین در صورت بروز موجبات عزل به نحو مذکور در فوق، مراتب همراه با دلایل و مدارک و مستندات مربوط حسب مورد توسط رییس شورا یا نایب رییس وی به مرجع انتصاب کننده عضو، جهت انتصاب عضو جانشین اعلام می شود. مرجع مزبور مکلف است حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول تقاضا، در چارچوب ماده (۵۳) این قانون، عضو جانشین را انتخاب و به شورای رقابت معرفی کند.

۳- اعضاء شورای رقابت را نمی توان به دلیل اتخاذ تصمیمات در چارچوب وظایف قانونی و یا اظهاراتی که به استناد قانون می کنند، تحت تعقیب قرار داد.

۴- شورای رقابت در رسیدگی و تصمیم گیری مطابق مقررات این فصل از استقلال کامل برخوردار است.

ماده ۵۷ - جلسات شورا با حضور دو سوم اعضاء و به ریاست رییس و در غیاب او نایب رییس رسمیت خواهد داشت. تصمیمات شورا با رأی اکثریت اعضاء صاحب رأی مشروط بر آن که از پنج رأی کمتر نباشد معتبر خواهد بود و تصمیمات شورا درخصوص ماده (۶۱) این قانون در صورتی اعتبار خواهد داشت که رأی حداقل یک قاضی عضو نیز در آن مثبت باشد.

ماده ۵۸ - علاوه بر موارد تصریح شده در سایر مواد، این شورا وظایف و اختیارات زیر را نیز دارد:

۱- تشخیص مصادیق رویه های ضد رقابتی و معافیت های موضوع این قانون و اتخاذ تصمیم در مورد این معافیت ها در خصوص امور موردی مندرج در این قانون.

۲- ارزیابی وضعیت و تعیین محدوده بازار کالاها و خدمات مرتبط با مواد (۴۴) تا (۴۸).

۳- تدوین و ابلاغ راهنماها و دستورالعمل های لازم به منظور اجرای این فصل و دستورالعمل های داخلی شورا.

۴- ارائه نظرات مشورتی به دولت برای تنظیم لوایح مورد نیاز.

۵ - تصویب دستورالعمل تنظیم قیمت، مقدار و شرایط دسترسی به بازار کالاها و خدمات انحصاری در هر مورد با رعایت مقررات مربوط.

ماده ۵۹ - شورای رقابت می تواند در حوزه کالا یا خدمتی خاص که بازار آن مصداق انحصار طبیعی است، پیشنهاد تشکیل نهاد تنظیم کننده بخشی را برای تصویب به هیأت وزیران ارائه و قسمتی از وظایف و اختیارات تنظیمی خود در حوزه مزبور را به نهاد تنظیم کننده بخشی واگذار نماید.

ترکیب اعضاء نهادهای تنظیم کننده بخشی به پیشنهاد شورای رقابت با تصویب هیأت وزیران تعیین می شود. شرایط انتخاب اعضاء این نهادها، مطابق بند «ب» ماده (۵۳) این قانون است و اعضاء آنها در حیطه وظایف و اختیارات تفویض شده، مسؤولیت های پیش بینی شده در این قانون برای اعضاء شورای رقابت را برعهده دارند.

در هر حال هیچ نهاد تنظیم‌کننده بخشی نمی‌تواند مغایر با این قانون یا مصوبات شورای رقابت در زمینه تسهیل رقابت تصمیمی بگیرد یا اقدامی کند.

ماده ۶۰ - اختیار شورا برای بازرسی و تحقیق به شرح زیر است:

الف - بازرسی

شورای رقابت اختیار دارد در اجرای وظایف و مأموریت‌های خود برای رسیدگی به دعاوی و پرونده‌های طرح شده، بنگاهها و شرکت‌ها را بازرسی کند و اجازه ورود به اماکن، انبارها، وسایل نقلیه، رایانه‌ها و تفتیش آنها و نیز جواز بازرسی از فعالیت‌های اقتصادی، اموال، رایانه‌ها، دفاتر و سایر اوراق را صادر کند. شرکت در جلسات مجامع عمومی و جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از جمله مصوبات هیأت مدیره، نیز مشمول اختیار بازرسی شورا است.

ب - تحقیق

شورا اختیار دارد در اجرای وظایف و مأموریت‌های خود، با استفاده از یک یا چند راهکار زیر، رسیدگی به موضوعات مرتبط با این قانون و شکایات را انجام دهد:

۱- احضار مشتکی عنه برای حضور در شورا یا مرکز به منظور انجام تحقیقات از او.

۲- احضار شهود و یا هر شخص دیگر که حضور آنها به منظور رسیدگی به شکایات ضروری تشخیص داده شود.

۳- درخواست گزارش، اطلاعات، مدارک، مستندات و سوابق (اعم از کاغذی یا الکترونیکی) مرتبط با رویه‌های ضدرقابتی از اشخاص حقیقی و حقوقی.

۴- دعوت از کارشناسان و مؤسسات تخصصی و دریافت اظهارنظر آنان در فرایند تحقیق و بازرسی.

تبصره ۱- شورای رقابت باید صدور مجوز تحقیقات و بازرسی و محدوده آن را در اجرای این ماده در هر مورد حسب مورد از یکی از قضات عضو شورا یا یکی از پنج قاضی که بدین منظور توسط رییس قوه قضائیه (از بین قضات با حداقل ده سال سابقه) انتخاب و معرفی می‌شوند، درخواست کند. قاضی موظف است حداکثر ظرف دو هفته تصمیم بگیرد. انجام تحقیقات و بازرسی منوط به حکم قاضی است.

تبصره ۲- شورا می‌تواند امر تحقیق و بازرسی را به مؤسسات تخصصی و اشخاص متخصص حقیقی و حقوقی که طبق قوانین خاص تشکیل و احراز صلاحیت شده‌اند، ارجاع کند.

ماده ۶۱ - هرگاه شورا پس از وصول شکایات یا انجام تحقیقات لازم احراز کند که یک یا چند مورد از رویه‌های ضدرقابتی موضوع مواد (۴۴) تا (۴۸) این قانون توسط بنگاهی اعمال شده است، می‌تواند حسب مورد یک یا چند تصمیم زیر را بگیرد:

۱- دستور به فسخ هر نوع قرارداد، توافق و تفاهم متضمن رویه‌های ضدرقابتی موضوع مواد (۴۴) تا (۴۸) این قانون.

۲- دستور به توقف طرفین توافق یا توافق‌های مرتبط با آن از ادامه رویه‌های ضدرقابتی مورد نظر.

۳- دستور به توقف هر رویه ضدرقابتی یا عدم تکرار آن.

۴- اطلاع‌رسانی عمومی در جهت شفافیت بیشتر بازار.

۵- دستور به عزل مدیرانی که برخلاف مقررات ماده (۴۶) این قانون انتخاب شده‌اند.

۶- دستور به واگذاری سهام یا سرمایه بنگاهها یا شرکت‌ها که برخلاف ماده (۴۷) این قانون حاصل شده است.

۷- الزام به تعلیق یا دستور به ابطال هرگونه ادغام که برخلاف ممنوعیت ماده (۴۸) این قانون انجام شده و یا الزام به تجزیه شرکت‌های ادغام شده.

۸- دستور استرداد اضافه درآمد و یا توقیف اموالی که از طریق ارتکاب رویه‌های ضدرقابتی موضوع مواد (۴۴) تا (۴۸) این قانون تحصیل شده است از طریق مراجع ذیصلاح قضائی.

۹- دستور به بنگاه یا شرکت جهت عدم فعالیت در یک زمینه خاص یا در منطقه یا مناطق خاص.

۱۰- دستور به اصلاح اساسنامه، شرکتنامه یا صورتجلسات مجامع عمومی یا هیأت‌مدیره شرکت‌ها یا ارائه پیشنهاد لازم به دولت درخصوص اصلاح اساسنامه‌های شرکت‌ها و مؤسسات بخش عمومی.

۱۱- الزام بنگاهها و شرکت‌ها به رعایت حداقل عرضه و دامنه قیمتی در شرایط انحصاری.

۱۲- تعیین جریمه نقدی از ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال، در صورت نقض ممنوعیت‌های ماده (۴۵) این قانون.

آیین‌نامه مربوط به تعیین میزان جرایم نقدی متناسب با عمل ارتكابی به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، بازرگانی و دادگستری تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ماده ۶۲ - شورای رقابت تنها مرجع رسیدگی به رویه‌های ضدرقابتی است و مکلف است رأساً و یا براساس شکایت هر شخصی اعم از حقیقی یا حقوقی از جمله دادستان کل یا دادستان محل، دیوان محاسبات کشور، سازمان بازرسی کل کشور، تنظیم‌کننده‌های بخشی، سازمان‌ها و نهادهای وابسته به دولت، تشکل‌های صنفی، انجمن‌های حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و دیگر سازمان‌های غیردولتی، بررسی و تحقیق درخصوص رویه‌های ضدرقابتی را آغاز و در چارچوب ماده (۶۱) این قانون تصمیم بگیرد. شورا مکلف است برای رسیدگی به موضوع شکایات، وقت رسیدگی تعیین و آن را به طرفین ابلاغ نماید. طرفین می‌توانند شخصاً در جلسه حضور یابند یا وکیل معرفی نمایند یا لایحه دفاعیه به شورا تقدیم کنند.

تبصره - تخلفات موضوع فصل هشتم قانون نظام صنفی چنانچه موجب اخلال در رقابت باشد مطابق مقررات این قانون رسیدگی خواهد شد. در صورت بروز اختلاف، حل اختلاف با کمیته‌ای مرکب از یکی از اعضاء شورای رقابت به انتخاب رییس

شورا، یک نفر نماینده از هیأت عالی نظارت موضوع ماده (۵۳) قانون نظام صنفی و یک نفر به انتخاب وزیر دادگستری خواهد بود. رأی اکثریت اعضاء این هیأت قطعی است. محل استقرار کمیته، در وزارت دادگستری خواهد بود.

ماده ۶۳ - تصمیمات شورای رقابت به موجب ماده (۶۱)، ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ به ذی نفع قابل تجدیدنظر در هیأت تجدیدنظر موضوع ماده (۶۴) این قانون است. این مدت برای اشخاص مقیم خارج دو ماه خواهد بود. در صورت عدم تجدیدنظرخواهی در مدت یاد شده و همچنین در صورت تأیید تصمیمات شورا در هیأت تجدیدنظر، این تصمیمات قطعی است.

تبصره - در مواردی که تصمیمات شورا، به تشخیص شورا جنبه عمومی داشته باشد، پس از قطعیت باید به هزینه محکوم علیه در یکی از جراید کثیرالانتشار منتشر شود.

ماده ۶۴ - محل استقرار، ترکیب هیأت تجدیدنظر، شرایط انتخاب و نحوه تصمیم‌گیری در این هیأت به شرح زیر است:

۱- هیأت تجدیدنظر که در تهران مستقر خواهد بود، از افراد زیر تشکیل می‌شود:

الف - سه قاضی دیوان عالی کشور به انتخاب و حکم رییس قوه قضائیه.

ب - دو صاحب‌نظر اقتصادی به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی و حکم رییس جمهور.

ج - دو صاحب‌نظر در فعالیت‌های تجاری و صنعتی و زیربنایی به پیشنهاد مشترک وزراء صنایع و معادن و بازرگانی و حکم رییس جمهور.

۲- اعضاء هیأت تجدیدنظر باید حداقل دارای پانزده سال سابقه کار مفید و مرتبط باشند. سایر شرایط انتخاب اعضاء و همچنین ضوابط مرتبط با دوره تصدی اعضاء، اشتغال، عزل و رسیدگی به تخلفات اعضاء و نیز موقعیت شغلی و ضوابط استخدامی و حقوق و مزایای آنان به ترتیبی خواهد بود که در بند «ب» ماده (۵۳) و مواد (۵۵) و (۵۶) این قانون ذکر شده است.

۳- نحوه تصمیم‌گیری هیأت تجدیدنظر به شرح زیر است:

الف - تصمیمات هیأت تجدیدنظر منوط به تصویب اکثریت اعضاء آن است، ولی رأی تجدیدنظر در مورد تصمیمات ماده (۶۱) این قانون در عین حال باید متضمن موافقت حداقل دو عضو قاضی این هیأت باشد.

ب - هیأت تجدیدنظر می‌تواند، امر تحقیق و بازرسی را به مؤسسات تخصصی و اشخاص حقیقی و حقوقی متخصص که طبق قوانین خاص تشکیل و احراز صلاحیت شده‌اند، ارجاع کند.

ج - هیأت تجدیدنظر می‌تواند تصمیمات شورا را نقض یا عیناً تأیید یا حسب مورد آن را تعدیل یا اصلاح کند یا مستقلاً تصمیم دیگری بگیرد.

د - تصمیمات هیأت تجدیدنظر به شرح بند فوق قطعی و لازم‌الاجرای خواهد بود.

۴- هیأت تجدیدنظر می‌تواند طرفین دعوا را برای اداء توضیحات دعوت نماید و همچنین طرفین و یا وکیل آنها بنا به

تشخیص خود می‌توانند حضوراً یا با ارائه لایحه دفاعیه نسبت به ادای توضیحات در جلسه رسیدگی به پرونده مطروحه اقدام نمایند، در غیر این صورت هیأت با توجه به مدارک و مستندات مضبوط در پرونده، تصمیم مقتضی خواهد گرفت.

ماده ۶۵ - تصمیمات شورای رقابت جز در مورد بند «۱۲» ماده (۶۱) این قانون پس از ابلاغ به ذی‌نفع قابل اجرای است و تجدید نظرخواهی ذی‌نفع به‌موجب ماده (۶۳) مانع اجرای نخواهد شد.

در هر صورت ذی‌نفع می‌تواند همزمان با تجدید نظرخواهی یا پس از آن تا زمان تصمیم‌گیری هیأت تجدیدنظر، توقف اجرای تصمیم شورای رقابت را تقاضا کند و هیأت تجدیدنظر فوراً به تقاضا رسیدگی کرده و می‌تواند با أخذ تأمین یا تضمین مناسب دستور توقف اجرای تصمیمات شورای رقابت را صادر کند.

ماده ۶۶ - اشخاص حقیقی و حقوقی خسارت‌دیده از رویه‌های ضدرقابتی مذکور در این قانون، می‌توانند حداکثر ظرف یک سال از زمان قطعیت تصمیمات شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر مبنی بر اعمال رویه‌های ضدرقابتی، به‌منظور جبران خسارت به دادگاه صلاحیتدار دادخواست بدهند. دادگاه ضمن رعایت مقررات این قانون در صورتی به دادخواست رسیدگی می‌کند که خواهان رونوشت رأی قطعی شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر را به دادخواست مذکور پیوست کرده باشد.

تبصره - در مواردی که تصمیمات شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر جنبه عمومی داشته و پس از قطعیت از طریق جراید کثیرالانتشار منتشر می‌شود، اشخاص ثالث ذی‌نفع می‌توانند با أخذ گواهی از شورای رقابت مبنی بر شمول تصمیم مذکور بر آنها، دادخواست خود را به دادگاه صلاحیتدار بدهند. صدور حکم به جبران خسارت، منوط به ارائه گواهی مذکور است و دادگاه در صورت درخواست خواهان مبنی بر تقاضای صدور گواهی با صدور قرار اناطه، تا اعلام پاسخ شورای رقابت از رسیدگی خودداری می‌نماید. رسیدگی شورا به درخواست‌های موضوع این تبصره خارج از نوبت خواهد بود.

ماده ۶۷ - شورای رقابت می‌تواند در کلیه جرایم موضوع این قانون سمت شاکی داشته باشد و از دادگاه صلاحیتدار برای جبران خسارت وارد شده به منافع عمومی درخواست رسیدگی کند.

ماده ۶۸ - تکالیف و محدودیت‌های اعضای شورای رقابت، هیأت تجدیدنظر و کارکنان مرکز ملی رقابت به شرح زیر است:

۱- ممنوعیت شرکت در جلسات و تصمیم‌گیری در موارد موضوع ماده (۹۱) قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی

تصمیماتی که بدون رعایت این بند اتخاذ شود و منجر به تحصیل منافی مستقیم و یا غیرمستقیم یا معافیت از تکلیفی برای عضو مربوط شود، باطل و فاقد اثر قانونی خواهد بود.

تبصره - چنانچه بنا به محدودیت فوق فرد یا افرادی از اعضای شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر از شرکت در جلسات شورا و تصمیم‌گیری منع شوند، شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر از مرجع معرفی‌کننده عضو مزبور، درخواست معرفی عضو جایگزین را برای رسیدگی به این موضوع می‌کند.

۲- وظیفه حفظ اطلاعات داخلی

اعضاء شورای رقابت، هیأت تجدیدنظر و همچنین کارکنان مرکز ملی رقابت و هر شخصی که قبلاً در این سمت ها مشغول به کار بوده است، نباید اطلاعات داخلی بنگاهها، شرکت ها یا اشخاصی را که در جریان انجام وظیفه یا به این مناسبت از آنها اطلاع یافته‌اند، فاش کنند یا به‌طور مخفیانه از آن به نفع خود یا اشخاص دیگر بهره بگیرند.

۳- ممنوعیت اظهارنظر قبل از اتخاذ تصمیم

اعضاء شورای رقابت و هیأت تجدیدنظر و نیز کارکنان مرکز ملی رقابت نباید قبل از اتخاذ تصمیم، درخصوص تخلفات بنگاهها، شرکت ها یا اشخاص از مقررات این قانون به صورت کتبی یا شفاهی اظهارنظر کنند.

ماده ۶۹ - شورای رقابت موظف است امکان دسترسی عموم به ضوابط، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مرتبط با این فصل را فراهم و گزارش عملکرد سالانه اجرای این فصل را تنظیم و برای عموم منتشر کند.

ماده ۷۰ - تصمیمات قطعی شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر حسب مورد توسط واحد اجرای احکام مدنی دادگستری اجرا می‌شود.

ماده ۷۱ - آیین‌نامه اجرایی موضوع این فصل از جمله نحوه بازرسی، تحقیق، ثبت استعلامات و وصول شکایات به پیشنهاد شورای رقابت حداکثر ظرف مدت شش‌ماه به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ماده ۷۲ - هر کس برای اخذ گواهی یا مجوزهای موضوع این فصل یا در جریان رسیدگی به رویه‌های ضد رقابتی اعم از مرحله بازرسی و تحقیقات اظهارات خلاف واقع کند و یا از ارائه اطلاعات و اسناد و مدارکی که می‌تواند در نتیجه تصمیمات شورای رقابت و هیأت تجدیدنظر مؤثر باشد، خودداری کند و همچنین هر کس که به شورای رقابت، هیأت تجدیدنظر و مرکز ملی رقابت مدارک و اسناد جعلی یا خلاف واقع تسلیم کند یا اطلاعات، مدارک و اسناد مرتبط با رویه‌های ضد رقابتی را صرف نظر از قالب آنها به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم نابود کند، تغییر دهد یا تحریف کند، به حبس تعزیری از سه ماه تا یک سال یا به جزای نقدی از ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا به هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

چنانچه ارائه اسناد و مدارک یا بیان اظهارات خلاف واقع یا جعلی منجر به اخذ گواهی یا مجوزهای مذکور در این فصل شده باشد، دادگاه علاوه بر تعیین مجازات مقرر در این ماده، با تقاضای ذی‌نفع، حسب مورد حکم به ابطال گواهی یا مجوز مزبور صادر می‌گردد.

ماده ۷۳ - هر کارشناس یا خبره یا صاحب‌نظری که شهادت یا اظهار نظر او برابر مقررات این فصل درخواست شود و برخلاف واقع شهادتی دهد که در تصمیمات شورای رقابت و هیأت تجدیدنظر مؤثر واقع شود، به حبس تعزیری از یک تا سه سال یا به جزای نقدی از سی میلیون (۳۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا سیصد میلیون (۳۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

تبصره - علاوه بر مجازاتهای فوق، شهادت کذب مشمول مجازات مقرر در قانون مجازات اسلامی نیز می‌باشد.

ماده ۷۴ - هر کس به قصد صدمه زدن به اعتبار تجاری و حرفه‌ای بنگاهها یا شرکت ها و یا مدیران یا صاحبان آنها شکایتی به شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر تسلیم کرده باشد که پس از رسیدگی ثابت شود واهی بوده است، علاوه بر محکومیت به

جبران خسارت به حبس از شش ماه تا دو سال یا به جزای نقدی معادل خسارت وارده یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.
ماده ۷۵- هر کس که به موجب این فصل مکلف به حفظ اطلاعات داخلی شرکت ها، بنگاهها و یا سایر اشخاص شده است، آن را منتشر و یا افشاء کند و یا از این اطلاعات به نفع خود یا اشخاص دیگر بهره بگیرد، حسب مورد به حبس تعزیری از شش ماه تا دو سال یا جزای نقدی از چهل میلیون (۴۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا چهارصد میلیون (۴۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات و نیز جبران خسارات ناشی از افشاء و یا انتشار اطلاعات محکوم خواهد شد.

ماده ۷۶- هر یک از اعضاء شورای رقابت، اعضاء هیأت تجدیدنظر، رؤسا و کارکنان مرکز ملی رقابت و همچنین هر یک از حقوق‌بگیران آنها و اشخاص طرف قرارداد آنها و نیز هر شخص دیگری که از مقررات این قانون برای ضربه‌زدن به منافع مالی یا اعتبار تجاری و حرفه‌ای اشخاص حقیقی یا حقوقی سوءاستفاده کند، علاوه بر جبران خسارات به حبس تعزیری از سه تا پنج سال یا جزاء نقدی از پنجاه میلیون (۵۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا پانصد میلیون (۵۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

ماده ۷۷- نقض هر یک از بندهای «۱»، «۲» و «۳» ماده (۶۸) این قانون تخلف انتظامی محسوب می‌شود و مرتکب علاوه بر مجازاتهای مذکور در این قانون حسب مورد در یکی از مراجع مذکور در بند «۵» ماده (۵۵) محاکمه خواهد شد.

ماده ۷۸- هر کس که به هر شکلی مانع از انجام تحقیقات و بازرسی مأموران و بازرسان مرکز ملی رقابت شود، به جزای نقدی از پنج میلیون (۵.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال محکوم خواهد شد و در صورت ادامه مانع‌تراشی به ازای هر روز، مبلغ یک میلیون (۱.۰۰۰.۰۰۰) ریال به جزای نقدی تعیین شده اضافه خواهد شد.

ماده ۷۹- مجازات اشخاص حقوقی به شرح زیر است:

۱- در صورت ارتکاب هر یک از جرایم موضوع مواد این فصل توسط اشخاص حقوقی، مدیران آنها در زمان ارتکاب حسب مورد به مجازات مقرر در این قانون برای اشخاص حقیقی محکوم خواهند شد.

۲- چنانچه ارتکاب جرم توسط شخص حقوقی، در نتیجه تعمد یا تقصیر هر یک از حقوق‌بگیران آن انجام گیرد، علاوه بر آنچه که مشمول بند (۱) می‌شود، فرد مزبور نیز حسب مورد برابر مقررات این قانون مسئولیت کیفری خواهد داشت.

۳- چنانچه هر یک از مدیران یا حقوق‌بگیران اشخاص حقوقی ثابت کند که جرم بدون اطلاع آنان انجام گرفته یا آنان همه توان خود را برای جلوگیری از ارتکاب آن به کار برده‌اند یا بلافاصله پس از اطلاع از وقوع جرم آن را به شورای رقابت یا مراجع ذیصلاح اعلام کرده‌اند، از مجازات مربوط به آن عمل معاف خواهد شد.

تبصره - در موارد لزوم جبران خسارت، در صورت پیش‌بینی این امر در اساسنامه یا دخالت اشخاص در این امر اشخاص حقوقی متضامناً با افراد مذکور در این ماده مسئول خواهند بود.

ماده ۸۰ - مطالبه خسارات موضوع این قانون منوط به تقدیم دادخواست به دادگاه ذیصلاح است.

ماده ۸۱ - چنانچه درخصوص جرایم مذکور در این فصل، مجازات‌های سنگین‌تری در قوانین دیگر پیش‌بینی شده باشد، مجازات‌های سنگین‌تر اعمال خواهد شد.

ماده ۸۲ - به جرایم موضوع مواد (۷۲) تا (۷۸) این فصل در داسراها و دادگاههای عمومی، مطابق مقررات جاری و مقررات این قانون و خارج از نوبت رسیدگی می شود.

ماده ۸۳ - در اجرای این قانون، ضابطان دادگستری مکلف به همکاری با شورای رقابت، هیأت تجدیدنظر و مرکز ملی رقابت هستند.

ماده ۸۴ - مبالغ جزای نقدی مندرج در این فصل هر سه سال یک بار متناسب با رشد شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به طور رسمی اعلام می شود، با پیشنهاد شورای رقابت و تصویب هیأت وزیران تعدیل می شود.

فصل دهم - مواد متفرقه

ماده ۸۵ - بالاترین مقام هر یک از دستگاه های اجرایی موضوع ماده (۸۶) این قانون، مسئول اجرای صحیح و به موقع تکالیف مقرر شده برای آنها در این قانون می باشد و موظف است گزارش پیشرفت کار را هر سه ماه یکبار به شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی ارائه نماید. در صورت تأخیر یا تعلل یا توقف در انجام وظایف مشخص شده در این قانون بالاترین مقام دستگاه موظف است حداکثر ظرف یک هفته فرد خاطی را به هیأت تخلفات اداری معرفی کند. هیأت موظف است پس از رسیدگی و احراز تخلف بندهای (ج) تا (ط) ماده (۹) قانون رسیدگی به تخلفات اداری را نسبت به فرد خاطی اعمال نماید. چنانچه علت تأخیر، تعلل یا توقف، اشکال و یا نارسایی در قانون باشد دولت موظف است حداکثر ظرف دو ماه پس از تشخیص، لایحه اصلاح قانون را با قید یک فوریت به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

ماده ۸۶ - کلیه وزارتخانه ها، مؤسسه های دولتی و شرکت های دولتی موضوع ماده (۴) قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱ و همچنین کلیه دستگاه های اجرایی، شرکت های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت که شمول قوانین و مقررات عمومی بر آنها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام آنها است، از جمله شرکت ملی نفت ایران و شرکتهای تابعه و وابسته به آن، سایر شرکت های وابسته به وزارت نفت و شرکت های تابعه آن، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران و شرکت های تابعه آن، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران و شرکت های تابعه آن، سازمان در حال تصفیه صنایع ملی ایران و شرکت های تابعه آن، مرکز تهیه و توزیع کالا و همچنین سهام متعلق به دستگاه ها، سازمان ها و شرکت های فوق الذکر در شرکتهای غیردولتی و شرکت هایی که تابع قانون خاص می باشند و بانک ها و مؤسسات اعتباری در فعالیت های اقتصادی مشمول مقررات این قانون خواهند بود.

ماده ۸۷ - کلیه آیین نامه های مورد نیاز این قانون که مرجع تهیه آن مشخص نشده است با پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی حداکثر ظرف مدت شش ماه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید. آیین نامه های موضوع فصل سوم این قانون که مرجع تهیه آنها مشخص نشده باشد به پیشنهاد وزارت تعاون با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

ماده ۸۸ - وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است هر شش ماه یک بار گزارش عملکرد اجرای این قانون را به تفکیک مواد و تبصره ها به مجمع تشخیص مصلحت نظام و مجلس شورای اسلامی ارائه و برای اطلاع عموم منتشر نماید.

ماده ۸۹- این قانون از شمول ماده (۱۶۱) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مستثنی است.

ماده ۹۰- چنانچه دولت به هر دلیل قیمت فروش کالاها یا خدمات بنگاههای مشمول واگذاری و یا سایر بنگاههای بخش غیردولتی را به قیمتی کمتر از قیمت بازار تکلیف کند، دولت مکلف است مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی و هزینه تمام شده را تعیین و از محل اعتبارات و منابع دولت در سال اجرای پرداخت کند و یا از بدهی این بنگاهها به سازمان امور مالیاتی کسر نماید.

ماده ۹۱- به منظور تأمین شرایط هرچه مساعدتر برای مشارکت و مسؤولیت‌پذیری بخش غیردولتی در فعالیت های اقتصادی:

الف - کلیه کمیسیون های مجلس شورای اسلامی می‌توانند در بررسی لوایح و طرحهای اقتصادی نظر مشورتی فعالان اقتصادی را کسب و مورد استفاده قرار دهند.

ب - کلیه کمیسیون ها، هیأت ها، شوراها و ستادهای تصمیم‌گیری در دولت مجازند در تصمیمات اقتصادی خود، نظر فعالان اقتصادی را جویا شده و مورد توجه قرار دهند.

دولت موظف است عضویت رییس یا نماینده اطاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اطاق تعاون در شوراهای تصمیم‌گیری اقتصادی را از طریق اصلاح قانون یا آیین‌نامه‌های مربوطه رسمیت بخشد. از این پس رییس اطاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اطاق تعاون به‌عنوان عضو رسمی به ترکیب اعضاء شورای اقتصاد، هیأت امناء حساب ذخیره ارزی، هیأت سرمایه‌گذاری خارجی (موضوع قانون جلب و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی) و هیأت عالی واگذاری (موضوع قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران) اضافه می‌شود.

ج - قوه قضائیه موظف است با تشویق ارجاع پرونده‌های اقتصادی به داوری، در داوری این‌گونه پرونده‌ها و همچنین بازرسی در موضوعات اقتصادی، از ظرفیت های کارشناسی بخش غیر دولتی نهایت استفاده را به‌عمل آورد.

د - اطاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اطاق تعاون موظفند در ایفاء نقش قانونی خود به عنوان مشاور سه قوه، ساز و کار لازم برای ساماندهی و هماهنگی تشکل های اقتصادی و کسب نظرات فعالان اقتصادی را فراهم نموده و با کمک به ایجاد فضای تعامل سازنده بخش خصوصی با ارکان حکومت، در مسائل اقتصادی پیشنهادهای کارشناسانه لازم را ارائه نمایند. در این راستا، اطاقها موظفند با تأسیس واحد پایش و پیگیری اجرای سیاست های کلی اصل‌چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی، گزارش‌های منظم لازم را به شورای عالی اجرای سیاست های کلی اصل‌چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی تقدیم نمایند و همچنین پیش‌نویس قانون « ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار » را تهیه و ارائه کنند.

ماده ۹۲- از تاریخ تصویب این قانون کلیه قوانین و مقررات مغایر با آن نسخ می‌گردد و مادام که در قوانین بعدی نسخ و یا اصلاح مواد و مقررات این قانون صریحاً و با ذکر نام این قانون و ماده مورد نظر قید نشود، معتبر خواهد بود.

قانون فوق مشتمل بر ۹۲ ماده و ۹۰ تبصره در جلسه علنی روز دوشنبه مورخ هشتم بهمن ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و شش مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۲۵ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد.

علی لاریجانی

رییس مجلس شورای اسلامی ۱۳۵

منابع و مراجع

الف. منابع مکتوب:

۱. قرآن کریم
۲. سید رضی رحمت الله علیه، نهج البلاغه، ترجمه: مرحوم دشتی، مؤسسه انتشارات دارالعلم، قم، چاپ چهارم، ۱۳۸۶
۳. لنکرانی، محمد فاضل موحدی، تفصیل الشریعه فی شرح تحریر الوسیله، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، قم، اول، ۱۴۲۳ ه.ق.
۴. شهید مطهری، مرتضی، نظری به نظام اقتصادی اسلام، انتشارات صدرا، تهران، چاپ نهم، ۱۳۷۹
۵. ———، مرزبان وحی و خرد، مؤسسه بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، قم، چاپ اول ۱۳۸۱
۶. بخش پژوهش دراک، زیر نظر عبدالله شمس، قانون اساسی از فرمان مشروطیت تا امروز، انتشارات دراک، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۸
۷. فراهانی فرد، سعید، اقتصاد منابع طبیعی از منظر اسلام، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹
۸. عبداللهی، محمود، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، قم، ۱۳۷۵
۹. شهید صدر، سید محمد باقر، اقتصادنا، انتشارات دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، بی تا
۱۰. شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، جلد ۹، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.
۱۱. غنیمی فرد، حجت الله، نقد و تحلیل تسلط اقتصاد جهانی بر تجارت ایران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران، ۱۳۸۰
۱۲. مجتبی زاده، عبدالکاسم، زندگی و مبارزات حجت الاسلام و المسلمین شهید مهدی شاه آبادی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۴
۱۳. آیت الله مصباح یزدی، پرسشها و پاسخها (چهار جلدی)، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی رحمت الله علیه، بی تا.
۱۴. رجحان، سعید، مبانی استنباط در حقوق اسلامی و حقوق موضوعه، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام، ج ۲، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶
۱۵. معاونت پژوهشی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی سلام الله علیه، منتخبی از مقالات اولین کنگره بررسی اندیشه های اقتصادی امام خمینی سلام الله علیه، نشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی سلام الله علیه، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۷
۱۶. مجتبی جاویدی، قاموس عدالت، بررسی مبانی نظری و عملی مفهوم عدالت در کلام مقام معظم رهبری دام عزه، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۵

۱۷. امام خمینی سلام الله علیه، صراط؛ وصیتنامه سیاسی - الهی حضرت امام خمینی رحمت الله علیه، نشر امیرالعلم، قم، چاپ اول، ۱۳۹۱
۱۸. شهید حسینی بهشتی، سید محمد، اهمیت شیوه تعاون از دیدگاه شهید مظلوم آیت الله دکتر سید محمد حسینی بهشتی، وزارت تعاون، تهران، ۱۳۷۴
۱۹. آیت الله العظمی شاه‌آبادی، میرزا محمد علی، *شذرات المعارف*، تصحیح و تحقیق: بنیاد علوم و معارف اسلامی دانش‌پژوهان، نشر عارف کامل، چاپ اول، ۱۳۸۰
۲۰. یوسفی، احمد علی، تبیین دیدگاه‌های آیت‌الله شهید بهشتی (ره) درباره اقتصاد تعاونی، (مقاله) بی‌جا، ۱۳۸۹
۲۱. لوئیس معلوف، المنجد فی اللغه، موسسه انتشارات دارالعلم، قم، ۱۳۸۷
۲۲. امام خمینی سلام الله علیه، *گزیده‌ای از آثار و سیره امام خمینی (س)*؛ عدالت در نظام اسلامی، گردآورنده: ف. مصباحی، تهران مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۳
۲۳. بیات (زنجان)، بیت الله، *فقرستیزی*، قم مقدسه، انتشارات شکوری، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۳

ب. پایگاه‌های اینترنتی

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری دام‌پله
۲. پایگاه اینترنتی شرکت سنگ آهن مرکزی ایران - بافق
۳. پایگاه اینترنتی وزارت تعاون
۴. پایگاه اینترنتی وزارت اقتصاد و امور دارایی

ج. نرم افزارها

۱. جامع الاحادیث ۳/۵، بنیاد علوم و تحقیقات کامپیوتری نور، حوزه علمیه قم
۲. جامع فقه، بنیاد علوم و تحقیقات کامپیوتری نور، حوزه علمیه قم
۳. صحیفه امام خمینی (ره)
۴. صحیفه ولایت، نرم افزار بیانات، پیام‌ها و ... مقام معظم رهبری دام‌پله